

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

VI
.....1991

Josef Jeřábek

[Leden 1986]

O B S A H :

Zdeněk Retrekl:	Klekočí	[2]
Karel Pecka :	Odchody a odkazy	[3]
Petr Pithart :	Dějiny, kampaně a národní sebevědomí	[4-13]
krá :	Naše ekologie konečně dospělá	[14-25]
Bude líp ! /?/:	/Rozhovor E. Kantůrkové a M. Šimočkov/	[26-41]
Petr Kabeš :	partita	[42-53]
Zdeněk Urbánek:	Idyla	[54-72]
Karel Pecka :	Povětreň	[73-85]
Eda Kriseová :	Vyloučenosti	[86-88]
Milan Hůbl :	Východní Slovensko - rusifikace nebo slovakizace?	[89-91]
Jan Faktor :	Hlavní problém literatury...	[92-94]
Václav Havel :	Odpověď mladým křesťanům	[95-100]
Dominik Tatarka:	Odpověď do ankety	[101]
Sergej Machenin:	Pokus o "Pokoušení"	[102-113]
Milan Jungman :	Recenze laická	[114-117]
KO :	Více než 13 řádky 0	[118-129]
Milan Ujde :	Table jáma je bezpečná	[130-133]
jka :	Princip zásluhovosti	[134-135]
Ludvík Vaculík:	Kavárna Union	/ Leden 1986/ [136-138]

Copied from a type-written carbon copy, bound, and made available by
 DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
 TSCHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
 information purposes. Copyright continues to be held by
 each individual author and must be strictly observed. If
 clarification is required, please consult the Centre
 before publication of any item.
 DOKUMENTATIONSZENTRUM
 SCHWARZENBERG 6
 D-8533 SCHEINFELD
 Tel. 09162/7761

O B S A H :

- Zdeněk Retrekl: Klekočí
Karel Pecka : Odchody a odkazy
Petr Pithart : Dějiny, kampaně a národní sebevědomí
krá : Naše ekologie konečně dospělá
Bude líp ! /?/: /Rozhovor E. Kantůrkové a M. Šimočkové/
Petr Kabeš : partita
Zdeněk Urbánek: Idyla
Karel Pecka : Povětrně
Eda Kriscová : Vyloučenosti
Milan Hübl : Východní Slovensko - rusifikace nebo
slovakizace?
Jan Faktor : Hlavní problém literatury...
Václav Havel : Odpověď mladým křesťanům
Dominik Tatarka: Odpověď do ankety
Sergej Machenin: Pokus o "Pokoušení"
Milan Jungman : Recenze laická
KO : Více než 13 řádky 0
Milan Urde : Tabule jáma je bezedná
jka : Práncíp zásluhovosti
Ludvík Vaculík: Kavárna Union / Leden 1986/

Zdeněk Rotrekl

Klokočí

/ Ke smrti básníka /

Na popílkový stůl položila
klokočí
a řekla Až budeš hrát na Staroměstské věže
nezapomeň na pomněnky
u paty mariánského sloupu
a na rezekvítek v navigaci
Pak šla otáčejíc se po tobě
k ženě oděné sluncem pod jejímiž nohama
byl měsíc
a na jejíž hlavě byla koruna
dvanácti hvězd
Panno Maria már zašeptal Halas
a Svitava začala téct k očím Ivana Blatného
Ale on se opřel o svatovítskou věž
rozsypal po střeších korálky z klokočí
a ještě se ohlížel

19

Karel Pecka

ODCHODY A ODKAZY

(Za Jaroslavem Seifertem.)

Vzpomínám na Mikuláše Medka
v obrovském ateliéru stál nevelký obraz
V lednu zblednu
Převládala bledězelená barva
ze dna hrobu
Mikuláš odešel až v létě
Jeho nejkrásnější obrazy oprýskávají
neměl na barvy

Leden je krutý měsíc
pro básníky veliké něhy
Sice již po Božím narození
a slunce se vrací
ale kde načerpat sílu
když vraždí nevinátka
A lásky se rozplývají
za pavoučím šátků
jimiž mávají na shledanou jinde

Laciný email opadává
také lehoučká slova
Někdy však zazní tón
zazvoní kov nejryzejší
i z druhé strany plátna
z nedopsaného verše
Vždyť právě toliko vyvolení
jsou právi předat tíži takového daru

V Praze 10.1.1986

Petr Pithart

Dějiny, kampaně a národní
sebevědomí

"Jen tam je národ, kde je pevná, nepřetržitá souvislost mezi budoucností, přítomností a budoucností..."

H. G. Schauer

"Národ není dílo věků, je to program pro budoucnost..."

E. Rádl

Na dějiny se v Čechách tlačilo a stále tlačí příliš velkou silou. Každý tlak, vyvolaný zpravidla nějakou momentálně pocíťovanou frustrací, nejistotou, nedostatkem sebevědomí, je však rozpojuje, trhá na kusy. Oslabuje společné vědomí souvislostí, předpokládající klidnější odstup. To se ovšem snadněji řekne...

Máme totiž dějiny pohříchu za protézu, a ty se zhotovují na zakázku. Jednou se předloží jako omluvenka, podruhé poslouží k napřímení ne dosti vzpřímené postavy, a potřetí je možné dožadovat se s ní satisfakce.

Čert, jak známo, dělá však na jednu hromadu. Kdo nemá, bude mu ještě ubráno: nejistota, a nedostatek sebevědomí dávají vyrůst zase jen svým vlastním mutacím. Český člověk se pak buď "na všechno vykašle", nebo se přimkne k nějaké "straně", k něčemu, co se neobejde bez protivníka, nepřítele. Dokáže si stranu udělat i ze svého náboženství. A ovšemže i z národa, který nejdříve náležitě prokádruje - až na nějaké to "zdravé jádro". Čím bezvýhradnější souměřitelnost se "stranami", tím více se dějiny podobají sledu kampaní, které spojuje právě jen zaujatost, s jakou jsou líčeny. Kampaně, to znamená vítězství, prohry, triumfy, debakly, zkrátka boje a zase boje. Nic nevyroste, neuzraje, všechno se buď vyhraje či prohraje. A začíná se pořád od začátku.

Dějepisectví se bez národa obejde. Národ se ale utváří svými dějinami, a dějepísectví, zprostředkující mu kontakt s minulostí, nezbytně potřebuje. Potřebuje je k tomu, aby mohl zakoušet svou identitu, toto své s e b e - v ě d o m í. Bez prožitku identity

není národa, ale sám o sobě nestačí. Je přece docela dobře možné pokládat se za Čecha, vědět toho mnoho o české minulosti, ale přitom se necítit češtvím jakkoli zavázán. Češtvím lze přece také informovaně pohrdat. Vůle být národem se totiž neobejde bez národního s e b e v ě d o m í, bez hrdosti na příslušnosti k národu. Kde však vzít a nekrást?

Proto mají národy své národní tradice. Zpravidla už zhmotnělé v symbolech, v těchto "slovech, učiněných tělem", které přibližnost svých významů velkoryse zaokrouhlí estetizovaným citem. My však pomalu ke každé tradici máme nějakou kontratradici. Žádná přibližnost: krvavá, i když spíše krvavě malicherná doslovnost. České dějiny by se docela dobře daly v hutné zkratce pochopit jen z dějin historií pomníků: totiž z historií spolků k jejich postavení, soutěží návrhů a afér a skandálů kolem nich, z historií jejich stavění, bourání, stavění a bourání. Snad jednou tyto dějiny někdo napíše. Na symboly jsme tedy velmi citliví, tak citliví, že už se pomalu nemáme ož opřít.

Na jednotlivých, vzájemně rozporných tradicích mohou své sebevědomí budovat právě jen české "strany". Předstírají-li, že mluví za celý národ, dřívě či později na to samy doplatí. Doplatila na to i tak silná "strana", jako byla strana "československých" masarykovců s "Táborem" jako se svým programem. Různost, mimoběžnost, ba protichůdnost českých tradic, cosi založeného původně subjektivně, je již pomalu objektivní skutečností, a jako taková je to nevýhoda, kterou docela vykompenzovat nelze ničím. Je to ostatně také naše české specifikum - rozhodně například vzhledem k sousedům: k Polákům, Maďarům, Rakušanům. Ale také vzhledem ke Slovákům... Ostatně už na Moravě to s rozporností tradic není tak horké.

Dějiny, stranicky rozpojené mimoběžnými či protichůdnými tradicemi, jsou pro národ zdrojem pocitu méněcennosti. Nezdovedu si představit, že by se mohlo podařit posílit sebevědomí českého národa mimo jiné bez zcelení, a v tomto smyslu prodloužení jeho dějin. Historický čas tu má hodnotu málem absolutní: "dlouhé" dějiny platí bez dalšího více než "krátké" dějiny.

X

Pokládáme-li své dějiny za krátké, přerývané, připomínající spíše jen chronologicky seřazené kampaně, či za dlouhé, to znamená souvislé, celistvé, závisí na tom, odkud se na ně díváme. Nadstranické či mimostranické národně české hledisko /"toliko české"/, pokládalo se však vesměs za nedostačivé, nás nehodné.

Kupříkladu Pekařova deviza "starosti o národ", esence jeho představy o "smyslu českých dějin", jevila se řadě českých duchů jako příliš přízemní. Pouze sebezáchovná, "zášecnická", jak byla nedávno řečeno, vlastně nacionalistická. Tím se ale na hodné příkrém svahu /nevelký národ uprostřed střední Evropy/ nebezpečně zapřahá vůz před koně. "Nic než národ" by byla zcela nepřipustná, zvrhlá absolutizace, ale na druhé straně všelidské úkoly - ať již náboženské či sociální - pro národ, který při jejich plnění sám sebe neumí, či ani nechce zachovat? Národ se nesmí ani zbožštit, ale nelze jej ani obětovat. Jeho nezastupitelná hodnota je právě v tom, že se vyayká kategoriím cílů a prostředků: je krajinou, v níž se křižují cesty k demovu s cestami k lidství. A je jedinou takovou krajinou.

Snad i pro tuto vypjatou náročnost úkolů /smyslů, poslání.../ pro český národ, definovaných ovšem stranicky, postrádáme přesvědčivější obraz souvislých českých dějin. Zato je k dispozici celá řada dramaticky vyhocených interpretací, pojetí, výkladů etc., které z jednotlivých momentů diskontinuity, jež samozřejmě popřít nelze, přímo programově vycházejí: cézury zvětšují, trhliny rozširují.

Těmto pojetím říkáme exkluzivní, vylučná, a to na rozdíl od pojetí inkluzivních, ochotných a také způsobilých zahrnout do sebe, pochopit vzájemné souvislosti co nejvíce "mimoběžného", "protichůdného". Historikové, publicisté, spisovatelé, politikové a ideologové však z našich dějin vesměs cosi vyzdvihují, a cosi jiného zase potlačují; něco oslavují a velebí, a cosi zamlčují, vypouštějí, bagatelizují, ostouzejí, nebo alespoň podceňují; cosi přemostují navazováním, inspirací, takže před tím to museli oddělit, a jiné obcházejí, přeskakují či nevšimavě míjejí. Čím víc se na dějiny takto tlačí, tím jsou "kratší" - nezáleží přece na tom, jakým letopočtem začínají školní učebnice. Dlouhý boj o to, které tradice jsou pro národ ty nejsprávnější, je zkrátil tím, že je zbavil vnitřních souvislostí. České dějiny lze pak dodatečně zkompletovat jen s pomocí vnějších vlivů a zásahů, ale to je pak už jen mechanické dílo, které tak říká k srdci nepřiroste. Takové "krátké" dějiny nic neváží: nemají ani váhu, ani závažnost. Nikoho s nikým nesvazují. Nejsou prostě společným dělem, sdílenou duchovní půdou, bez níž není národa, bez níž totiž nemůžeme jeden na druhého platně vznášet jakýkoli nárok. Povzbuzují leda k maledušnosti a alibismu: krátké dějiny, malý národ, spousta tradic - žádná tradice.

Roman Jakobson, náš svědek právě tak nezaujatý, jako informovaný, o tom už z amerického exilu /v "Moudrosti starých Čechů"/ napsal: "Člověk šasne, kolik energie, důvtipu, papíru a nicotných argumentů

bylo vyplýváno /a doposud nově se plýtvá/ jen a jen pro popření domácí tradice a pro důkladné ochuzení /a pokřivení/ českých dějin."

X

Naše dějiny jsou tak v exkluzivních podáních našich dějepisců, - spíše více než méně stranicky zaujatých - velmi slušnou záso-
bárnou odpovědí, k nimž však zpravidla chybějí - otázky. Ty se k nim,
málo přesvědčivě, přidávají až dodatečně.

O skutečné otázky, nikoli o ty řečnické, je tu skrátka trvale nouze. Skutečné otázky nejsou totiž jen ty, na které neznáme odpověď předem. Jsou to především otázky, na které zcela uspokojivé, definitivní, tedy jednoznačné odpovědi ani neexistují. Nekladou je lidé zvědaví či zvědaví, kteří se chtějí jen něco dozvědět. Jsou to otázky existenciální povahy, které klademe především sami sobě: svým blízkým, svým souvěrcům, své "straně", svému hnutí. Znamenají vždycky také i znejistění; leckdy se s nimi vznáší i nárok, jemuž dostát nebývá snadné.

To jsou pak ale ony otázky, které jako klenba vzpírají národní existenci! Dějepisy, v nichž mají otázky funkci toliko nahrávky na efektní smeče, kladou nároky jen na ty druhé a našice utvrzují v pře-
svědčení, /které měl už předtím, zřejmě však přece jen ne dosti pevné.../, že měl a má pravdu: on sám, jeho bližní, jeho hnutí, jeho "strana".

Odpovědi bez otázek, tyto "malé domů", formulované výslovně či bez-
děčně jako obvinění těch druhých, se totiž právě z krátkých, rozpojených,
rozbitých českých dějin přímo vnucují. Chybí-li vnitřní souvislost, je
možné začít vyprávět kterýkoli příběh vlastně odkudkoli. Oblíbené je tu
zejména začínat od konce: tak a tak to dopadlo, inu protože oni, Vy,
tamti...

Přesvědčivosti, či spíše sugestivnosti dodá pak takovému českému pří-
běhu - utrpení. Utrpení poražených, utiskovaných: vždycky to naše slavné
utrpení! Nejeánou bývá přímo žárlivě střeženým pokladem, pointou příběhu,
korunním důkazem: takto nás, vizte, ničili, utlačovali, ponižovali...!
Výsadou na český způsob: nás nejvíce! Církev, Němci, bezbožníci, husité,
protestanti, komunisté...Katolíci, Vídeň, Řím, Moskva, Hrad, Slováci /ti
dnes/... Božena Komárková, v jinak ovšem nikoli nepřijatém textu
"Česká otázka v průběhu století /Tři poznámky/" nedávno přesně vystih-
la pokleslost, nemravnost tohoto vlastně vydírání, když o reformačních
církvích napsala /a právem dodala, že to platí i o katolících/:
"Příliš dlouho žily samolibostí falešného vědomí o vlastní výtečnosti.
Přivlastnily si zdarma utrpení svých otců a propadly iluzy, že je to kapi-
tál, zabezpečující jim i s úroky poklidnou budoucnost". O nepolitichosti,
když už ne nemožnosti, tohoto našeho sklonu k mučednictví, k "ukazování
ran", mluvil u nás ostatně už Masaryk, ale zřejmě k hluchým.

Dějiny, vnímané jako krátké, rozpojené a nesouvislé, které mohou oslovovat vždycky jen část národa, nelze však spojit jednoduše nějakým jejich novým, lepším, třeba objektivnějším pojetím. Nemá smysl začít hledat něco jako "Archimedův bod", místo pokud možno nestranného, nezúčastněného či povzneseného pozorovatele, odkud by se české dějiny náhle vyjevily jako celistvé. Nikoho by to asi nezaufalo a nepřesvědčilo, protože kdo je tu, kromě lhostejných, nestranný, nezaujatý?

Nevěřím tedy v žádné předem pojeté syntézy, i kdyby byly sestavovány s těmi nejlepšími úmysly. Třeba ekumenickými, národně-svornostářskými, evropsky univerzalistickými... Programově syntetické snahy by chtě nechtě musely odmocnit zbylé duchovní energie, které se udržují, málo platné, také vyhraňováním vůči svému okolí. Každý zvenčí podmíněný pokus přiříznout ostny, obrousit hrany, aby české duchovní orientace konečně zapadly do nějaké celonárodní skládačky, setkal by se tu včera i dnes s nedůvěrou, odporem.

Podle podobného receptu ostatně syntetizovali, totiž pekli dort, pejsek s kočičkou z Čapkovy pohádky. Každý přidával jen to, co měl nejraději.

X

Místo toho trvejme napříště na tom, aby každá "strana" pracovala na takovém svém obrazu českých dějin, v němž by se sama na sebe uměla podívat s větším odstupem, než je v tomto kraji zvykem.

Tu je ovšem nasnadě otázka přímo kruciální: proč by to ale měla dělat? Nelze odpovědět jinak, než že v národním zájmu. Přesněji v zájmu zachování národní existence. Kdo o stanovisku, které může být víc než jednotlivá stanoviska stranická, aniž by muselo být jen jejich mechanickým součtem, nechce ani slyšet, kdo už ani netuší, v čem je národní existence nezastupitelná, ten už nemusí dál číst... Nepomůže ani sebevytríbenější metodologie historického poznání. Bez tichého předpokladu existence onoho vyššího stanoviska může i vůle k větší střídlivosti všech zúčastněných "stran" uvíznout na mělčině neinspiřujícího pozitivistického objektivismu.

Větší odstup znamená především větší ochotu k sebereflexi, a ta nemůže nebyť sebekritická. Zaujmout v dnešních rozjitřených poměrech stanoviště takového zúčastněného pozorovatele, znamená už vlastně udělat ten rozhodující krok na cestě k vypracování souvislejšího obrazu českých dějin.

Není to žádná "týmová práce na syntéze": nikdo by se ani v nejmenším neměl cítit nucen relativizovat svou základní pozici, svá duchovní, ideová východiska - pokoušejme se však zpochybnit předsudečná tvrzení, poklá-

daná dosud "mezi svými" za nezvratná, jednoznačná; relativizovat to, co se v českých "stranách" setrvačně traduje jako triumfy na jedné a osudové porážky na druhé straně. Co je ve skutečnosti často jen vnějšíkovou dramatisací myšlenkově nezvládnutelných dějin.

Mohli bychom to dokázat. Je pomalu nejvyšší čas. A ostatně, když už nic jiného, vytěžili jsme snad z posledních desetiletí alespoň realismus, střízlivost a skepsi, které by nám mohli lehkověrní široko daleko závidět. Našinec jen tak něčemu neuvěří - pokud to není zatraceně špatná zpráva; jen tak někomu nenaletí - pokud to není kachna přímo katastrofická. K závidění ovšem není, když se takový patentovaný skepticismus pozvolna degraduje v pouhý cynismus.

Aby se to nestalo, nezbývá než abychom obraceli skepsi především sami vůči sobě: lze zůstat ateistou, katolíkem či evangelíkem, humanistou, věřícím v lidský pokrok, sociálním demokratem či reformním marxistou, mäsarykovcem nebo liberálem à la Peroutka či Čapek, nacionalistou či vlastencem, tím vším lze přece zůstat, a přitom začít skepticky prověřovat černobílá, dráždivě dramatická líčení dějin, oblíbená ve vlastní "straně". Není-li rabínovo "všechno je jinak" v této zemi pouhým laciným bcímotem, jsme-li nejen pořád zkoušení, ale konečně už i trochu lidsky zkušeni, pak přece musíme cosi vědět o relativnosti každého vítězství, a každé porážky, každého triumfu i každého pádu. O stínech veškeré slávy, o vítězstvích "příliš velkých". O nadějích, klíčících teprve ze dna, o prozřeních teprve po krachu. A také o paradoxním souručenství nejedněch vítězů a poražených...

A tak všude tam, kde podle "stranícky" zaujatých předpokladů došlo v našich dějinách k náhlému přerývu, zvratu, jedněmi oslavovanému a druhými zatracovanému /např. husitská revoluce, nástup protireformace, únor 1948/, bylo by třeba prověřit především onu "náhlost"; co totiž způsobily moc či násilí, potažmo vnější vlivy, a čemu, zrajícímu již dříve vskrytu, jen pomohly na svět. Co bylo opravdu nahodilé a co bylo důsledkem déle působící krize, kterou lidé jen neviděli či nechtěli vidět. - Kde v české minulosti jedni pro sebe reklamují oslnivé vítězství, a druzí neustávají bědovat nad krutostí porážky a nemilosrdností vítězů /např. po roce 1620 nebo 1948/, bude na místě jemnější analýza, relativizující totálnost vítězství a zkoumající chyby a viny poražených. A také jejich nové šance. - Melodramatizování národního obrození jako duchovní pevniny, díky úsilí buditelů náhle se vynořivší z vod "Temna", do nichž bylo na čas ponořeno, je udržitelné také jen při hodně povrchním a především zaujatém pohledu: aby se cosi vynořilo, musí se něco jiného zanořit. Totiž barokní patriotismus i s kulturou, kterou vytvořil. Pobělohorská diskontinuita,

sama o sobě nesporná, je tu z konfesijních hledisek přímo programově dramatinována, místo, aby se chápala jako bolestná skutečnost, jako obtížné východisko, jako smířlivá výzva k dotvoření novodobého českého národa. V nacionalistickém duchu 19. století se pak nepřestalo nešetně politizovat s konfesijními rozdíly v minulosti i v přítomnosti, a to tak dlouho, dokud "národní" "strana" nevíťezila, ale bylo to bohužel nad politikou a nad náboženskou vírou... Masaryk snad nejméně ze všeho uspěl se svými poválečnými výzvami k "odrakouštění" /čímž rozuměl zbavování se negativistického vztahu ke státu, třebaš už našemu/; z tohoto hlediska není "převrat" z října 1918 tak příliš převratným. Vznik a existence samostatného státu, tradované na pozadí demonizace Habsburků jako "uskutečnění odvěkého snu" /"Třista let jeme trpěli!"/, příliš neobstojí, stejně jako nekritický vztah k l.čs. republice; jinak tu zůstanou další nepochopitelné "náhlé" zvraty a proměny dějinné scény, jakými byly pomnichovská kapitulace, dezorientace ba marasmus za 2. republiky a protektorátu /vedle odboje/ a šikmá plocha let 1945 - 1948. Zvraty prostě zpravidla nebyly tak náhlé, jak se "straníkům" chce zdát. /Ctatně už i první český "zlatý věk", doba Karlova, musel mít své hluboké stíny, které tehdy i dnes odpůrci Husa a husitů odmítají vzít dostatečně v úvahu./ - A kolikrát hráli naši poražení vítězům přímo do ruky /1848, 1867, 1948, 1968/! Kolikrát jejich slepota, nerozhodnost, sobectví či bohorovnost rozhodly o dalším běhu dějin víc než mocenská převaha či "zákeřnost" vítězů! Tohle všechno bychom měli umět pochopit nejen u protivníků, ale především u sebe. A také že to nebyla převážně cizina, která má na svědomí pády českého národa.

X

Nesouvisle vnímané dějiny jsou totiž také "nevlastní" dějiny. Řekl bych, že míváme sklon přeceňovat význam vnějších vlivů, resp. podceňovat jejich zprostředkování silami domácími. Celkový dojem malosti a bezmocnosti národa tím ovšem jen posilujeme.

Nejsme velký stát, ani velký národ, ale doopravdy malými se můžeme jevit jen sami sobě. Žádná objektivnější srovnání naší malosti nepotvrzují: je celá řada menších států, menších národů. Záleží také na tom, jakým způsobem dějepiscevní vnější vlivy podává: český historik by se vždycky měl především ptát, co jsme udělali z toho, čím jsme byli "udělání".

Práce na vytváření spojitějšího obrazu českých dějin bude tak zároveň zpřesněním významu vnějších vlivů. Lecos z toho, co se dosud připisuje vnějším okolnostem, vyjeví se nejspíše poražené

straně, ochotné od této chvíle k poctivější sebekritické reflexi, jako přinejmenším kus vlastní viny, vlastního selhání /u vítězi, přeceňujících zpravidla své síly, bude tomu ovšem obráceně/. Katego-
rické soudy o fatalitě jednoznačných vlivů zvenčí musí pak kvalit-
nější soudy prostě popřít.

X

Tyto úvahy jsou tedy výzvou k určitému druhu sebereflexe. Komu ji
adresovat?

Nevěřím-li v užitečnost, a ani v možnost programových syntéz,
byť třeba vyvážených, velkorysých a tolerantních, nevěřím ani v
"syntetizátora", byť by jím měl být kdokoli či cokoli. Inkluzivní po-
jetí Pekařova /s barokem i s Žižkou!/, zůstává inspirací; obávám se
však, že již poněkud převrstvenou, zasutou. Tady pouze navázat nebude
asi postačovat.

Každá "strana", hnutí, politická či duchovní orientace, ba
každá vyhraněnější tradice, za níž stojí osobitější pojetí našich
národních dějin, svéráznější jejich výklad, specifické akcenty nebo
zvláštní hodnotové preference, zakotvené v minulosti, každá historická
"škola", lze-li dnes vůbec o něčem takovém mluvit, měla by se k ta-
kovému úsilí přispět svým dílem. Je svrchovaný čas myslet i na rub
vší dávné slávy, všech vítězství, úspěchů, prosperit, stabilizací,
konzolidací, jakož i normalizací. Prozkoumat porážky konečně bez
výmluv, resentmentů, citového vydírání a masochismů; uchopit je
zároveň kritičtěji a zároveň z té lepší stránky: co nového se jimi
otevíralo? A přestat s demonizováním protivníků.

Je opravdu čas myslet na to, co zakládá tradice, v Čechách
tak nesourodá, na to, k čemu stačí pouze se přihlásit, ale i na viny.
Historikové to slovo neradi slyší; snad právě to patří k jejich
profesionální metodické skepsi.

Ať si to tedy každý přeloží do své řeči: je čas činit pokání. A ne-
začínat ovšem zjišťováním, jak daleko v něm pokročili ti druzí. Také si
nemyslet, že stačí jednou dvakrát máchnout koštětem doma a už se vydat
na pomoc sousedům... Zůstaňme raději před vlastním prahem. Souvislejší
obraz našich dějin jako celistvého příběhu může být výslednicí jen sebe-
reflexe českých "stran", motivovaných ovšem neokázalým zřetelům k vyš-
ším, národním hlediskům.

Jsme dědici celé minulosti leda v tom smyslu, že dědíme
i pohledávky. Hlásíme se však k tradicím, ale ty mohou jako živé, zavazu-
jící dědictví vystoupit až na pozadí našich pochopených vin. Pojmenová-
vejme je; snažme se jim ovšem porozumět v co nejkonkrétnějších dobových
souvislostech, abychom nezůstali u okázalých kajícíckých gest a nebudili

zbytečně podezření ze zoufalecké záliby ve flagelanství. Více faktů, méně silných slov.

Může to učinit zároveň globálně, z jakéhosi pomyslného "celonárodního" hlediska, a zároveň věrohodně: každá "strana" to musí udělat jen sama za sebe. A je také jen a jen její věcí, jak hlasitě to udělá. A čím začne.

X

Koneckonců jisté tradice v tomto ohledu již máme: tradice kritického sebezpytu, tradice odvážných mužů, jdoucích ve svých "stranách" proti proudu. Mají pro nás mimořádnou cenu, protože bez nich by se dnešní výzvy k sebereflexi mohly zdát pouhým zaříkáváním.

Myslím na statečný boj Vaškův, Šemberův, Gebauerův, Masarykův a dalších proti upřimé a předstírané víře v pravost rukopisných padělků. Tito mužové brali vítr z plachet jedné velmi "diskontinuitní" a exkluzivní představě, totiž o bytostném, věkovitém a nesmiřitelném rozdílu a rozporu mezi Slovany /tj. Čechy/ a Němci - v náš prospěch. Byla to představa, která naše dějiny sice na první pohled jakoby prodlužovala /o to právě falsátorům šlo/, ale za cenu sebelichotivé lži, ospravedlňující zpětně i do budoucna pokleslosti českého nacionalismu. V tomto smyslu nebyly rukopisy nikdy zcela vyvráceny, což, možno-li, dále zhoršilo vnitřní i vnější česko-německé vztahy. - Masarykovo působení bylo vůbec vedeno snahou obrátit osten jalové protirakouské české kritičnosti do vlastních řad /např. jeho zásadní korektury sentimentální legendy halíčkovské, které diabolizovala Vídeň, aby zakryla občanskou příkrčenost mužů českých/.

V poslední době se často připomínají moudrá a neméně odvážná slova kardinála Berana o stinných stránkách protireformace, pronesená na 2. vatikánském koncilu. Slova, naznačující, kudy by se asi měla ubírat kritická sebereflexe našich katolíků, kdyby chtěli lépe porozumět alespoň např. "náhlému" náboženskému zvlažnění národa, patrnému vlastně už od počátku národního obrození. Nejsm si však jist, našla-li jeho slova dostatečnou odezvu.

Bylo by jisté možné uvést náznaky kritické sebereflexe i u našich evangelíků /Komárkovou jsem již připomněl/, je tu i Trojan a snad i další/. I když, pokud se opět nemýlím, tradice pyšné výlučnosti minority, která tak dlouho trpěla, je obzvláště silná.

Neváhám zato vzpomenout nedávné diskuse nekoncesovaných historiků o odsunu Němců z poválečného Československa. Probíhala ze mimořádně ztížených podmínek, což jí rozhodně neprospělo, byla ale činem v naznačeném směru.

Jistě to není vyčerpávající výčet, ale obávám se, že příliš jej rozšířit nebude snadné. Nestačí totiž, aby X.Y. podrobil nemilosrdně kritice cosi, k čemu už nepatří, ačkoli právě tolik patřil. Může to mít svou cenu /pro kritika dokonce sebezáchovnou/, ale jinou, než kterou mám na mysli.

X

Pro národní existenci mají tu totiž význam především hlasy těch, kteří přes svou kritičnost, zaměřenou do vlastních řad, tyto řady neopouštějí /instituční příslušnost není podstatná/. Kteří tedy nejsou schopni jen nekritické loajality. Kritičnost, provozovaná za účelem soukromé satisfakce, kritičnost rozčarovovaných, hledajících jen nový prapor, nebude mít pro národní život rozhodující význam. S největší pravděpodobností ani neumožní zahlédnout širší národní obzory, protože tady nejde o prapory, ale o soužití lidí. Počítá se kritičnost loajální, která bolí hlavně tobo, kdo si bere slovo. Kdo musí být kritický, protože chce a umí zůstat věrný.

Taková sebereflexe by paradoxně dokázala změnit leckteré minulé viny v pravé poklady společného národního života, v tmel jeho pospolitě existence. Byla by také dokladem konečně již dospělosti národního společenství, v němž by si napříště nemusel někdo své frustrace odražovat nešetrným zacházením s národními dějinami. Mohla by být zdrojem sebevědomí národa s dějinami, nikoli jen s vyhranými či prohranými kampaněmi. Snad, jednou, i zdrojem sebeúcty. O té se tu dosud ani neodvažují mluvit.

X

Podstatu národa postihují citování F.G.Schauer a E.Rádl s příznačnou pro ně polemickou jednostranností. I oni totiž patří mezi naše odvážné muže, jdoucí proti proudu, v jejich případě proti stranickému češství. Protože však mají oba pravdu a protože oba inspiroují, tvrdím s nimi, že jako program pro budoucnost může být národ jen dílem lidí, kteří dokáží udržet pevnou a nepřetržitou souvislost mezi minulostí, přítomností a budoucností, a to schopností kritické sebereflexe.

Na začátku a hlavně na konci takové sebereflexe je sebevědomí. Jednotlivcovo a pak i národní. Sebevědomí, nikoli mindrák a zášť.

/V pohledu na naši ekologickou publicistiku cituji výhradně z periodik z roku 1985 a proto uvádím vždy jen číslo příslušného časopisu bez dalších bibliografických údajů./

/ H o j i v á s í l a p ř í r o d y /

V článku V.Schreibera "Hojivá síla přírody" /Vesmír 4/ se dočteme, že "setká-li se organismus s cizorodou látkou, vytváří proti této látce protilátky. Teprve v posledních letech se ukazuje, že tím vše teprve začíná: organismus tvoří protilátky proti těmto protilátkám /proti-protilátky/ a dále proti-proti-protilátky a tak dále - ne snad v nekonečném sledu, ale v uzavřeném kruhu." A právě tento uzavřený kruh je dosti přesným obrazem vztahu člověka a přírody, ovšem s tím rozdílem, že to co v autoregulaci organismu /a autoregulaci přírody/ působí jako žádoucí a blahodárny proces, je naopak v lidské regulaci přírodních dějů čímsi zlověstným a vypadá to, že i nenapravitelně chybným: člověk násilným způsobem naruší přirozený přírodní proces a dostaví se nežádoucí důsledky a aby věc napravil, dopustí se dalšího omylu, který znova vyvolá nežádoucí následky, a ve snaze dále napravovat, udělá další kopanec, a když se pek ohlédneme zpět, většina lidských pokusů regulovat přírodu je jen řetěz omylů, chyb a změtení, jsou to "proti-proti-proti-protilátky" nasazené proti "proti-proti-protilátkám" v uzavřeném kruhu, který na rozdíl od autoregulace organismu a přírody nevyvolává blahodárny pocit hojivé síly, ale skličující jistotu stále víc uvoňované destrukce. A to ještě mluvíme o ideální situaci, kdy se člověk opravdu pokouší napravovat a opravdu hledá cestu z kruhu, zatímco v naprosté většině případů reaguje jen chaoticky, "ode zdi ke zdi" v přírodním prostoru, jako by nikdy nebyl jeho obyvatelem, ale jen cizincem v "přírodním domě" a pracoval na systematickém rozkladu všech hojivých sil přírody.

Ohlédneme-li se za uplynulým rokem v časopisech, které se u nás vě-

nují ekologické tematice, můžeme mít ovšem pocit, že to všechno v podstatě není zas tak hrozné a že mluvit o ekologické katastrofě je taky tak trochu módní hysterie, jak na to upozorňuje J. Koryta v článku "Zbytečná hysterie" /Vesmír 8/. Přesněji řečeno, můžeme pozorovat dvojí pohyb, a sice na jedné straně snahu vzít už ekologickou katastrofu plně na vědomí a něco radikálního poaniknout, a na druhé i nadále udržet zdání, že všechno je celkem v pořádku, a co snad ne, tak to jsou jen okrajové a netypické jevy. A proto je taky těch několik opravdu varovných hlasů v naší publicistice "vyváženo" přemírou líbezných přírodních záběrů /v časopisech s převažující ekologickou tematikou/, které mají navodit dojem, že naše příroda je jen nádherná a bohatá obrazárna, k níž máme jedinou povinnost - pečlivě otírat ty lehounce zaprášené obrázky. A dále je těch několik kritických článků kompenzováno informacemi o přírodních pohromách v kapitalistickém světě /v loňském roce šlo o vynalézavě obměňovanou glosu o kyselém dešti v NSR a Rakousku, předloni tu funkci plnil donekonečna přemílaný slogan o smogu v Aténách - "mrak nad Akropolí"/. Ale nechybí ani tabuizovaná témata. A jestliže k nim už nepatří následky imisí v Krušných horách /větší část 10. čísla Lesnické práce je věnována této tematice a A. Hysek v 5. čísle Územního plánování a urbanismu takto stručně bilancuje celou situaci: "Ještě v roce 1972 bylo konstatováno minimální poškození lesů v Jizerských horách, ale postupně však vlivy imisí zasáhly celé Frýdlantsko, Jizerské hory - v roce 1979 už 86,8 procent z celkové výměry porostní půdy - Ještědský hřbet a západní část Krkonoš. Fyziologické oslabování porostů má za následek kromě jiného i druhotné poškození hmyzími škůdci a vznik kalamit - obaleč modřínový v letech 1977-1980, lýkožrout smrkový od roku 1983, ev. zvýšený výskyt klikoroha a pilatky."/, ani v Beskydech /L. Raška, "Škody imisemi v Beskydech", Lesnická práce 9/, objevují se nová ožehavá témata, např. dunajské vodní dílo Gabčíkovo-Nagymaros a rozšíření trati brněnské Velké ceny na úkor příměstských lesů. /Rozbíhající se diskuse o rozšiřování trati Velké ceny byla náhle a autoritativně ukončena a jedinou, nepřímou narážku na katastrofální následky dunajského vodního díla jsem našel v 5. čísle měsíčníku Lidé a země, v článku A. Maguly "Stane se Žitný ostrov studní ČSSR?" "Co však znamená", ptá se autor, "Žitný ostrov se svými zásobami podzemních vod, jejichž objem se rovná přibližně třicetinásobku objemu Oravské přehrady? Podle směrného vodohospodářského plánu bude po roce 2000 třicet šest procent obyvatel Slovenska a část obyvatel jižní Moravy zásobena dálkovými

3

vodovody ze zdrojů na Žitném ostrově." O vodním díle se A. Magula sice nezmiňuje, my však už víme, že právě díky jemu - zásobárna podzemních vod bude stavbou gigantické vodní nádrže vážně ohrožena - se už Žitný ostrov studní ČSSR nestane./

K tabuizovaným tématům patří i nebezpečí spojené s provozem jaderných elektráren. Ale protože se nelze zájmu o tuto problematiku dosti dobře vyhnout /zvláště vzhledem k horlivým informacím o katastrofách v amerických atomových elektrárnách a o demonstracích proti jejich stavbě v Rakousku/, objevují se občas články obhajující bezpečnost provozu jaderných elektráren /např. nikým nepodepsaný článek "Jsou jaderné elektrárny bezpečné?", který převzalo 9. č. měsíčníku Naší přírodou z jednoho staršího čísla Vědy a života/, anebo dokazující jeho přednosti před klasickými tepelnými elektrárnami /V. Mejstřík, "Elektrárny na hnědé uhlí versus jaderné elektrárny", Naší přírodou 11/.

/ P ř í v ě t i v é v a r o v á n í /

A jak tedy vypadá ten oficiálně tolerovaný varovný hlas? Za pozornost stojí, že jsou to vždy jen ojedinělé hlasy, za kterými nesmí být žádný program. Skutečné ekologické hnutí je u nás zatím nepředstavitelné, protože se za ním skrývá strašák opozičního politického hnutí /viz Stranu zelených/, a tak je spontánní aktivita mladých zregulována do koryta v Národní frontě organizovaného Českého svazu ochránců přírody /se svou publicistickou tribunou, měsíčníkem Naší přírodou, obezřetně redigovaným Petrem Přívětivým a navazujícím údajně na dobrou tradici předválečného časopisu téhož jména/ s "naprosto konstruktivním" programem mládežnických brigád. A tak se varovné hlasy ozývají tu i jinde, a spíše výjimečně než systematicky. Článek "Dusičnany a hnojení dusíkem" /Záhradnictvo 1/ upozorňuje na nebezpečí dusičnanů a dusitanů pronikajících do kojenecké a dětské výživy. 4. číslo týdeníku Národní výbory v článku "Jak pomoci při likvidaci kalamity v lesích" informuje o neutěšené situaci v lesním hospodářství /"Kvalifikovaný odhad škod v ČSR činí 7,1 miliónů m³ dřevní hmoty z kalamity z vichřice v červenci 1984. S imisními důsledky a účinky hmyzích škůdců čeká lesní hospodářství zpracování 11 miliónů m³ nahodilých těžeb."/ a z článku "Asimilační aparát a vitalita smrku" /Lesnictví 9/ se dozvíme, že "znečištěné ovzduší je novým historickým fenoménem, na který jsme nebyli připraveni. Projevil

se zdánlivě náhle v hrozivě ničivé podobě a vyřazuje proto účinná opatření. Bohužel jsme zatím exektně ve stadiu analýz a postrádáme efektivní syntézu." A článek "Zač je v Krkonoších šiška?" /Krkonoše 1/ zes upozorňuje na nepříjemnou skutečnost, že "v chladnější části roku se na stromech tvoří námraza, jejíž bizarní tvary můžeme obdivovat jen do okamžiku, než si uděláme její chemický rozbor: námraza totiž obsahuje až třikrát vyšší množství chemických sloučenin než normální sněhová pokrývka." V prvním čísle měsíčníku Živa jsou publikovány rešerše z práce čerstvé absolventky brněnského gymnázia, zaměstnané krátce v Botanickém ústavu ČSAV. Informují o nezadržitelném zániku světoznámé paleontologické, prehistorické a přírodní lokality Stránská skála, likvidované imisemi z brněnského průmyslu. A na zvlášť specifické následky znečištění atmosféry plynnou a prachovou složkou z průmyslového odpadu, totiž na ohrožení astronomického výzkumu, upozorňuje J. Žižňovský v článku "Astronómia a ochrana životného prostredia" v 2. č. Vysokých Tater. Časopis Nika publikuje v ročníku 1985 seriál "Atlas ohrožených rostlin a živočichů" a v 7. čísle Vesmíru se v rubrice "Čtenářské fórum" cituje z dopisu čtenáře: "Po léta jsem se těšil, že až budu v důchodu, budu podnikat fotografická safari do přírody a lovit objektivem otakárky, šídla, rosničky, užovky, krkonožky, potápníky, sarančata, střevlíky, znakoplavky a tak dále. Bohužel, v důchodu už jsem, fotoaparát s předsádkami mám už též, ale tito tvorové zatím zmizeli někam do nenávratna." "Přibližně polovina druhů cévnatých rostlin je ohrožena, u ptáků poklesl počet u nás hnízdících druhů od r. 1945 o 32 procent. Rychle zanikají četné biotopy se svými společenstvy rostlin a živočichů", potvrzuje RNDr. Robert Neuhäusl, DrSc., v 11. čísle Vesmíru. A v 1. čísle Živy demonstruje K. Černý současný stav na jednom takovém příkladu /v článku "Vymírající obyvatelé písčin a stepí"/: "Přástevník pryšcový se v nedávné době ještě běžně vyskytoval a stal se vzácným tak rychle, že na mnoha místech nebyl pozorován jeho ústup, ale byla rovnou konstatována jeho nepřítomnost." Čili přástevník pryšcový nám bleskově vycouval. Proč asi, na to upozorňuje V. Matoušek v článku "Vývoj a výhledy rozvoje osídlení v ČSSR" /Architektura ČSR 5/: "Československo patří znečištěním svého ovzduší, zejména oxidem síry, mezi nejvíce postižené země na světě. Z toho v českých zemích je znečišťováno ovzduší téměř dvakrát více než na Slovensku, a to jak kysličníkem siřičitým, tak i tuhými emisemi." A tento údaj upřesňuje K. Šťastný v článku "Ptačí společenstva smrkových porostů poškozených průmyslovými imisemi" /Živa 5/: Ročně uniká v ČSSR - podle Bulletinu ČSAV - do ovzduší

3 milióny tun oxidu siřičitého ze spalovacích procesů." A to je ještě číslo zakrouhlené směrem dolů. "Naše kulturní lesy byly done dávna považovány za areály stabilizující vodní režim. Ale vlivem imisí se mění ekologické podmínky růstu lesa a jeho stav na velkých rozlohách. Dochází též ke změnám hydrických účinků lesních fondů." /V.Krečmer, "Lesotechnické meřiorace pro ochranu a tvorbu životního prostředí", Životní prostředí 3/. A L.Vranovský v článku "Ochrana ovzduší v okrese Topolčany" /Les 10/: "Podle materiálů VÚLH ve Zvolenu odumřelo na Slovensku v důsledku imisí v roce 1984 138 973 m³ lesních dřevin." Mnozí autoři při této příležitosti upozorňují i na tzv. sekundární nebezpečí. Tak J.Štěpán v článku informujícím o materiálech ze sympozia, uspořádaného v březnu 1985 Českou národní radou a Zemským sněmem severního Porýní-Vestfálska /"Ochrana životního prostředí - mezinárodní úkol", Československý architekt 11/, píše o vlivu oxidu siřičitého na stvební materiály, tj. jak o přímém rozpouštění minerálních materiálů, tak usazování solí a porušování povrchových vrstev. "U všech typů znečistění" - konstatuje V.Benko v článku "Znečisťování ovzduší a zdraví člověka" /Věda a život 6/ - "mohou samovolně probíhat sekundární reakce, které pozměňují složení původních emisí, jež bývají označovány jako primární. V některých případech jsou nově vzniklé látky, označované jako sekundární emise, škodlivější než látky výchozí." A na zvlášť záluďné nebezpečí v souvislosti se sekundárními reakcemi upozorňuje V.Herout ve stati "Domácí a průmyslový odpad - kam s ním?" /Vesmír 7/: "Spalování odpadu je mnohdy ekologicky velmi problematické: při spalování chlorovaných látek se může prokazatelně vytvořit dioxin, tedy látka, která se z ekologického hlediska stala v posledních letech "šlágrem", bohužel v tom negativním smyslu, představuje zatím totiž tu nejtoxičtější látku, která vzniká jako nežáducí vedlejší produkt lidské činnosti."

Vedle průmyslových imisí, tedy nežáducího odpadu, existují u nás stále ještě plánovitě prováděné velkoplošné chemické zásahy, jak před nimi varuje A.Příhoda v článku "Vliv průmyslových imisí na hmyz" /Památky a příroda 6/: "Jsou velmi problematické a lze k nim přistupovat jen při velmi pečlivé kontrole jak škodlivého hmyzu, tak jeho parazitů a predátorů i dalších okolností, ovlivňujících přemnoženou škůdce tam, kde přirozené regulační faktory beznadějně - vlivem zásahu lidského činitele - selhávají." Ale tady jsme u zmíněného už mechanismu: vlivem zásahu lidského činitele selže přirozená regulace a dochází tak k přemnožení škůdce, proti němuž

se člověk brání novým zásahem, vyvolávajícím další nežádoucí okolnosti vyžadující nové zmobilizování sil k dalšímu problematickému zásahu. A tak stále dál v uzavřeném kruhu, protože přirozená přírodní regulace byla nevhodně nahrazena chaotickou "regulací" lidského činitele, který zde tak znovu demonstroval svou vydělenost z přírodního procesu. Ale to už je evidentně problém filozofický a vypadá to, že si je toho vědom i autor článku "Podíl zemědělce na přetváření krajiny" /Naší přírodou 9/, ale pak sáhne snadno a rychle po jednoduchém receptu: "V přirozených ekosystémech je udržována jejich životnost autoregulačními procesy, vyvolanými silou zpětné vazby, zatímco v rozvinuté rurální krajině musí být velmi často stimulována quasinaturálními až artificiálními technologiemi. Z toho vyplývá, že permanentní a plynulé fungování zjednodušovaného a tím i často destabilizovaného agrosystému s narušenou biologickou rovnováhou je možné jedině za přispění humánní "logické inteligence" doplující přírodu a navíc obeznámené s principy jak klasické ekologie tak i aplikované agroekologie." /V té souvislosti mě napadá, že některé rádobyekologické texty by zajisté ocenilo i patafyzické kolegium, např. traktát H. Rambouskové "Vliv rekreace na vegetaci" v prvním čísle Vesmíru, jenž doporučuji pozornosti i jako doklad toho, jak je možné přenést zodpovědnost ze společnosti na jedince, ze státu na občana a z mamutích průmyslových podniků na zarputilé, rekreující se individuuum. A přenést zodpovědnost ze společnosti na jakési blíže neidentifikovatelné skupiny se pak pokouší autor článku "Zájem přírody - náš zájem" v 2. čísle Informačního zpravodaje CHKO Třeboňsko: "Každý přece ví, alespoň teoreticky, že přírodní zákonitosti nelze ani změnit, ani bezrestně porušit." Když jde ale o to pojmenovat toho, kdo se u nás už pěkně dlouho pokouší "měnit přírodní zákonitosti", mluví se zde o jakési "spleti resortních zájmů, v níž se jen obtížně uplatňují názory těch, kteří hájí a prosazují zájmy společnosti." Ale jak mohou převážit resortní zájmy v důsledně centrálně řízené společnosti, to už autor nevysvětlí./

/E k o l o g i c k y m y s l e t - e k o l o g i c k y ž í t ! /

Ekologové, s nimiž jsem mluvil, se o svých pracovních podmínkách a možnostech v roce 1985 vyjadřovali s velkou dávkou optimistického pesimismu: "Publikovat se smí už skorem všechno, ale dělat se ještě nesmí skorem nic." Ale jestliže jejich "skorem všechno" je, řekl bych, spíš básnická licence, "skorem nic" je zato přesné.

Dělá se hodně, dokonce velice mnoho, ale je to zas bohužel jen jedna z těch olbřímích kampaní, která na první pohled může vyvolat dojem jakési "nové ekologické politiky", ale přihlédneme-li blíže a soustředěněji, užitek je praskromný. Celá ta akce má mnoho sympatických rysů, žádoucí směr a cíl, ale právě na ní lze názorně demonstrovat, jak se v našem reálném prostoru zlaťáky obrací v hromádku shrabaného listí. Začíná se samozřejmě citáty z klasiků, kteří poženají vždy každému v dobrém úmyslu založenému dílu, například tímto z Engelsovy Dialektiky přírody: "Každé vítězství nad přírodou má sice především výsledky, s nimiž jsme počítali, ale ve druhé a třetí řadě i zcela jiné a nepředvídané účinky, které často první výsledky ruší." /"Ekologie pro zítřek", Kulturní rozvoj 12/ Anebo tímto z Lenina: "Socialismus bez přátelství s přírodou je nemyslitelný a neuskutečnitelný." /F. Janalík, "Kam povede dobývání přírody", Krkonoše 8/. V 1. čísle Vodního hospodářství, v článku "Lesnické meliorace a ochrana vody", je pak ekologický přístup zaštitěn odkazem na sovětské koordinátory: "Není tomu tak dávno, kdy většina nás techniků viděla procesy produkce jako boj s přírodou. Profesor Galazij, koordinátor ochrany povodí jezera Bajkal, výstižně řekl: Bojem s přírodou pobíjíme sami sebe." A po náležitém úvodu je pak už možno přejít k činům. Kulturní rozvoj, čtrnáctideník ministerstva kultury ČSR, popularizuje ve svém 21. čísle tuto činorodost v článku s klicperovským názvem "Každý něco pro životní prostředí." Jde o agitační výzvu ochránců přírody, jejíž parafrází je pak úvodník šéfredaktora měsíčníku Naší přírodou, už zmíněného Petra Přívětivého /"Společně pro životní prostředí", Naší přírodou 1/, přeuctivě komentujícího zahajovací slovo ministra Klusáka z I. sjezdu Českého svazu ochránců přírody /uskutečněného v listopadu 1984 v co nejrepresentativnějších prostorách, totiž v Paláci kultury/. A jak to pak vypadá v praxi všedního dne? A. Škoudlinová ve stati "Vychovat ekologicky myslícího člověka" /Národní výbory 5/ redukuje celou tu složitou problematiku především na likvidaci tzv. "divokých skládek", tj. na výchovu k větší občanské disciplíně a poslušnosti, jmenovitě pak k ustanovením národních výborů. Redakční úvodník ve 4. čísle Československého architekta /"Ekologicky myslet a jednat"/ se zřetelně inspiruje koncepcí vyslovenou poprvé pod hlavičkou tzv. Římského klubu: "Komplexně chápaná životní úroveň, jejíž součástí je stav životního prostředí, si vynucuje odklon od trendu spotřebního způsobu života. Nabývá vrchu pojetí životní úrovně jako kultury rozumné spotřeby." A J. Zeman v úvaze "Ekologická krize a změny v systému hodnot" /Naší přírodou 12/ k tomu dodává: "Ekologická krize přináší i některé po-

zitivní prvky. Vede k přehodnocení tradiční stupnice hodnot a potřeb. Přináší tak nové možnosti univerzální komunikace, jež dosavadní systém podceňování přírody neumožňoval." Ale čertovo kopytko je právě v "kultuře rozumné spotřeby", což v našem případě nemá být program svobodného občanského rozhodnutí /v němž odříkání je provázeno tím pozitivním posunem v hodnotovém systému/, ale centrálně řízenou přípravou na hubená léta, takže se zde újma ve prospěch záchrany životního prostředí zaměňuje za újmu ve prospěch zachování společenského statutu quo, anebo jinak řečeno, držet hubu a krok se zde vydává za progresivní ekologické myšlení, oprošující nás - v intencích toho nejlepšího z humanistických filozofií - od lpění na majetku a spotřebě. /A to je ostatně rozdíl mezi programem počátku sedmdesátých a poloviny osmdesátých let: vánoce tenkrát bývaly "svátky hojnosti", dnes jsou "svátky míru a pohody", jak jsme si mohli přečíst na výlohách samoobsluh./

Je zde samozřejmě několik sympatických oficiálních akcí, např. první postgraduální studium ochrany přírody, jak nás o něm informuje 4. číslo Památek a přírody: skončilo a do praxe přechází první absolventi a uvažuje se o zřízení II. běhu v letech 1986-89. Ale k téže tematice dodává O.Voláková v 36. čísle týdeníku Národní výbory: "Je třeba dále prohloubit výchovu v ekologickém myšlení především u řídicích pracovníků. Nelze totiž na všechna potřebná místa dosadit vyškolené specialisty-ekology, i když proniknutí absolventů studijního oboru ochrana životního prostředí /přírodovědecké fakulty UK/ do aparátů krajských a okresních národních výborů je jistě žádoucím." Takže ve většině případů se jen "Prohloubí výchova" osvědčených aparátčků. Ale konečně, dovedete si vůbec představit, že by nejen ve správních, ale i zákonodárných orgánech nejen seděli, ale i rozhodovali odborníci-ochranáři, pro něž je záchrana životního prostředí nadřazena oněm "resortním zájmům"? A jak to vypadá ve skutečnosti je zřejmé z dostatečně výmluvného článku J.Dejmala "Naše lesy v roce 2100" /Lesnická práce 3/: "Často se ozývají hlasy v dobré víře požadující návrat k přírodním lesům se všemi složkami, které kdysi obsahovaly, ale takový návrat není možný, protože přírodní lesy by nebyly schopny zajistit společnosti takové objemy dříví, jaké bude perspektivně potřebovat." Čili "kultura rozumné spotřeby" se týká jen občanů a ne společnosti, která i nadále pojímá přírodu jako továrnu na výrobu přírodních produktů, a takto nejen dnes, ale i perspektivně sto let po roce dva tisíce /přičemž si autor neuvědomuje, že věčně produkující lesy nejenže nelze ekologicky obhájit, ale ani zajistit, a už teď jsme v situaci, že s lesy ta u nás může do-

pádnout jako se zmíněným přástevníkem pryšcovým: můžem přes noc konstatovat jejich nepřítomnost/. Takže jediný způsob, jak lze tady ekologii obhájit, je upozornit na to, jak přímo podmiňuje ekonomiku: "Z hlediska produkčních schopností krajiny je žádoucí udržovat krajinu stabilní, tj. schopnou vracet se do relativně rovnovážného stavu, a tak čelit poruchám antropogenního nebo přírodního charakteru. Proces ekologické stabilizace krajiny lze zabezpečit pouze uchováním stabilizujících ekosystémů, které izolují labilní ekosystémy, resp. jsou s nimi v kladné interakci." /L. Petřík, "Využití krajinně-ekologických výzkumů v praxi", Záhraďnictvo 9/ "Složitě biologické systémy vytvářejí podmínky pro stabilitu výseků zemědělské krajiny...a zdůrazňujeme, že složitě biologické subsystémy jsou výrobním faktorem, protože působí produktivně." /Z. Bauer, "Průmyslový člověk a příroda", Životní prostředí 6/.

/ Z a s e d a l a R a d a p r o ž i v o t n í p r o s t ř e d í /

O zasedání Rady pro životní prostředí se dočteme v článku H. Maškové v č. 31 Národních výborů. Ale je to zasedání jako každé druhé a jeho výsledkem je stále znovu opakované: "je každopádně třeba zohlednit požadavky ekologie". A právě to je věta, která díky své značné frekvenci už nechává v klidu kompetentní aparátčíky, ale zato přiměla profesora Daneše, aby o ní /pod šifrou DŠ/ napsal do 8. čísla Vesmíru. Připomenul, že je v ní použito "dvou neústrojných a proto nežádoucích germanismů: každopádně a zohlednit". A v jiném jazykovém sloupku /Vesmír 5/ považuje za nutné upřesnit rozdíl mezi emisemi a imisemi /"z pohledu, řekněme, průmyslových závodů jsou to emise, avšak z hlediska stavu ovzduší jsou to imise"/. A Danešovy jazykové sloupky nejsou jediné žurnalistické žánry, které vycházejí vstříc stále rostoucí potřebě rozumět ekologickým pojmům a správně používat ekologickou terminologii. A tak měsíčník Naší přírodou zavádí pravidelnou rubriku "pojmy a slovíčka z užití ekologie", kde se v rychlokursu důvěrně seznámíme např. s termíny rekultivace, revegetace, sukcese, umělá inokulace, biotechnologie, biologický boj, hydroekologická dynamika a ekocyklus inundačních vod atd.

A z rozhovoru s profesorem Hadačem u příležitosti vyhlášení ekologie za samostatný vědecký obor se dozvíme, že "naše ekologie je konečně dospělá"/"Ekologie konečně dospělá", Naší přírodou 8/. A potvrdí to i její zapojení do mezinárodních ekologických akti-

vit, např. do programu "Člověk a biosféra", jak o něm informuje v 6. č. Památek a přírody F. Povolný, a do akce "1985 - Mezinárodní rok lesa", jak o něm píše Z. Šindelářová v 9. čísle Lesnické práce. A samozřejmě i diskuse odborníků o nových, perspektivních technologiích boje za záchranu životního prostředí /čistění vody pomocí enzymů, využití myšilovných dravců v biologickém boji, feromony jako regulátory populační hustoty přemnoženého hmyzu atd./.

Československá ekologie se dala do pohybu. A není vinou nadšenců a odborníků, že je to zatím spíš jen zplanělá aktivita.

/ E k o l o g i c k é b a j k y /

"Při mírnějším působení kyselých srážek dochází k přestavbě rostlinného společenstva, citlivé druhy jsou nahrazovány tzv. oportunisty, tj. odolnými druhy, které osídlují uvolněné prostory, při silnějším působení však postupně mizí i odolnější druhy a nakonec vzniká industriální poušť." A tento citát z článku Jana Němce "Příroda a imise" /Vesmír 2/ má nepochybně literární kvality, je totiž vedle přesného popisu určitého přírodního děje i vcelku výstižným podobenstvím nebo chcete-li ezopskou bajkou /situace lidského společenství je zde v sugestivní zkratce zobrazena analogií říše rostlin/, bajkou o adaptabilitě. A ono výstražné poučení pro ty odolnější, oportunní, méně citlivé a dravě přežívající na prostorách uvolněných citlivějšími, poučení o "industriální poušti", která nakonec pohltní všechny, má zde charakter neoblommého přírodního zákona.

Razantní změnu přírodních podmínek provází zvýšení výskytu těch adaptabilnějších - a to u rostlin znamená méně ušlechtilých druhů. Jsou to druhy dosud opovrhované a přehlížené, které se teď - pro svou bezskrupulózní vitalitu - dožadují pozornosti botaniků. Tak v 1. čísle Preslia, časopisu Československé botanické společnosti, se věnuje F. Grüll důkladnému popisu "nově zjištěných a přehlížených ruderalních společenstev na území Brna", a míní tím antropicky podmíněná, méně známá rostlinná společenstva na brněnských skládkách, kolem železniční trati, na smetištích, v areálech stavenišť a v sídlištích. V 3. čísle Krás Slovenska se v článku S. Píšíta "Zvláštní hostia zvláštnych miest" dočteme o podivných druzích rostlin na měděných haldách v okolí Banské Štiavnice. A tady už do ekologické bajky pronikají prvky sci-fi příběhu. H. Melniková v článku "Růst obsahu oxidu uhličitého v atmosféře a ekosystémy" /Vesmír 2/ upozorňuje na další možné přesuny a pohyby: "Větší množství oxidu uhličitého ve vzduchu bude pravděpodobně

urychlovat růst rostlin. Zjistilo se však, že četné druhy rostlin jsou na vzestup oxidu uhličitého různě citlivé. V konkurenčních podmínkách přírody by tedy rostliny ke zvýšenému obsahu nejvyšší mohly začít v ekosystému převládat." Do hry vstupují stále nové faktory, a i když jsou to bezpochyby všechno příznaky rozpadu, dávají ještě příležitost rozbujet se bizarním společenstvím, jejichž jedinou "originální" vlastností je naprostá přizpůsobivost, společenstvím, jež, obávám se, stojí na počátku i na konci všech věcí.

A k nápadným pohybům, přesunům a proměnám dochází i v ptáčích a zvířecích říši. A nejsou to všechno jen změny snadno vysvětlitelné, jako v případě výskytu kormoránů na jižní Moravě /přesunuli se sem z jižního Slovenska, zahájení stavebním ruchem dunajského vodního díla/. V posledních desetiletích přibývá koz bezoárových /na Pálavě, kde ničí vzácnou vegetaci/, ale ubývá kamzíků v Tatrách. Přibývá medvěďů, ale ubývá např. dnes už velice vzácných dropů velkých. Z článku M.Štefančíka "Venujme viac pozornosti medveďovi hnedému" /Pamiatky, príroda 1/ se dozvíme, že nynější stav medvědí populace na Slovensku /k 31. březnu 1983, kdy bylo zatím poslední "medvědí sčítání"/ činí 580 kusů, zatímco předválečný stav, tj. ze sčítání v roce 1932 /viz publikaci I. Heráně "Medvědi a pandy"/, činil pouhých 20 kusů. U dropa velkého je tomu naopak: před válkou byla na Znojemsku velká dropí hejna a dnes je situace taková, že návrh na zřízení dropí rezervace přichází už po hodině dvanácté. Na Slovensku se rozmnožili vlci a začínají s nimi být problémy /snižují stavy zvěře spárkaté a šíří vzteklinu/ a do městských předměstí se stěhují skalní kuny.

V 10. čísle Krkonoš jsou drobné glosy o nečekaných přivandrovalcích, z nichž rozpaky vyvolává chlupatý asijský přistěhovalec - mývalovec kuní čili psík mývalovitý /rovněž šíří vzteklinu/. A zatímco v našich zahradách ubývá zpěvného ptactva, do měst se nám stěhují divoké kačeny a stále častěji se objevují i labutě.

A co signalizují všechny ty překvapivé pohyby, anebo se snad v určitém stadiu ekologické entropie objevují už jen jakési chaotické znaky a symboly, vytržené z významuplného kontextu?

"Dokud se škůdci nevyskytnou masově, mívá jejich přítomnost většinou pozitivní význam, protože umožňuje místní zachování specializovaných parazitů, tj. hubitelů těchto škůdců." /-rýt-, "Zahrádka a ekologie", Věda a život 4/. A to zní jako další bajka, další nabádací příběh o křehké rovnováze, v níž je poměr mezi dobrem a zlem bezmála tak zapeklitý jako nějaký středověký teologický oříšek.

A co chci říct těmito přesahy do literatury? Vzpomínám si, že kdysi se o přírodě mluvilo jako o velké, otevřené knize, a dnes ji ekolo-

gové označují jako "výstražnou databanku činnosti člověka na zemi" /"Zápisy ve stromech", Lesnická práce 9/. Rozdíl mezi otevřenou knihou a databankou je nápadný: otevřenou knihu stačí už jen číst, zatímco z databanky se informace dostávají složitě a terminálem. A takovým terminálem mohou být i "přesahy do literatury", ovšem s tím rizikem, že to, co v ní pak budeme číst, jsou už jen naše vlastní a zjednodušené příběhy.

/A zobecňující pohled lze najít i v naší ekologické publicistice: a najdeme v ní i "přesahy do literatury", filozofující odstup, a všechno raději než příliš mnoho kompromitujících faktů. Přibývá i beletrie zabývající se ekologickou tematikou. A je to situace postavená na hlavu. Mnoho obecností - co nejméně jednotlivostí. Pro les nemají být vidět stromy, smím-li použít tohoto rovněž literárního příměru./

451
Leděn 1986

- krá -

Bude líp ! /?/

Rozhovor Evy Kantůrkové s Milanem Šimečkou

K.: Tvé "Obnovení pořádku" se stalo slavnou knihou. Mně je na Tvých kritických studiích sympatické, že se na politiku nedíváš její optikou, ale optikou svou vlastní, lidskou. Tak ustavičně narušuješ stereotypy názoru. Dojímá mě smutek, s nímž popisuješ náš svět, smutek víc než hněv. Lidský způsob je asi ten jediný osvobodivý, jak reflektovat náš svět. Mám pro tvou přemýšlivost mnoho otázek.

Poslední věta "Obnovení pořádku" vyslovuje vlastně naději. "Část světa, která sama sebe nazvala reálným socialismem, má před sebou rozhodně zajímavé dějiny." Tos napsal v roce 1977. Od té doby se stalo skutečně mnoho zajímavého. Na rok se prosadila Solidarita a byla potlačena. Nedala se zkrušit Charta 77. Tebe zavřeli, což taky patří do těch zajímavých dějin. Teď se pro nás úplně nově rodí "fenomén Gorbačov", jak současný možný pohyb ošklivým jazykem nazvali intelektuálové. Moje otázka zní: proč v dnešních staronových podmínkách a po všech svých zkušenostech volíš z dvou dnes základně proti sobě vyhrocovaných možností - systém je reformovatelný, systém je pouze zničitelný - tu první?

Š.: Je to tak zřejmé? Do této chvíle jsem se domníval, že jsem se přímé odpovědi na tuto otázku úspěšně vyhýbal. Ne z nechuti k přímým odpovědím. Spíše z nechuti k systémovému pohledu, k těsnání národního a sociálního života do více či méně přesně popsáného systému. Sám jsem asi také přispěl k popsání systémových znaků toho, co tu máme, vždy jsem však měl přítom pocit, že to není to hlavní, že život v této zemi je sice stěsnán systémovými hranicemi, že však jeho konkrétní podoba má své prapříčiny v naší dějinné anamnéze, v převažujícím stylu života, v politické, mravní a kulturní tradici. Líbí se mi, jak tohle všechno vysvětluje svým západním tazatelům G. Konrád. Říká, že komunismus /není úžasné, že tomu říkají na Západě stále komunismus?/ je především historický fenomén. To znamená, že tady se sběhlo všechno, jak se sběhlo, hlavně proto, že jsme vytvářeli historické okolnosti pro souběh našich osudových momentů. Neměli bychom myslet pořád jen na okolnost, že celý náš prostor střední

Evropa byl po válce vystaven sovětskému vlivu. Finsko bylo také vystaveno sovětskému vlivu. Hlavní je, že jsme se historicky dopracovali ke zralosti hrušky, která potom spadla.

To je pohled, který používám i při hodnocení naší systémové současnosti. Ve stejném systému žijí jinak Maďaři, Poláci a Němci v NDR. Žijí jinak ne proto, že by reformovali systém, ale proto, že do něho vstoupili jako Maďaři, Poláci a Němci a že na to nezapomněli. My máme ovšem nejlacinější pivo. Praktický smysl tohoto přístupu spočívá v tom, že je optimističtější a že nikoho nezavazuje zodpovědnosti za národní osud, ani mocné ani bezmocné. Systémový přístup vnucuje člověku trpné vědomí, že systém je systém a nic se s tím nedá dělat.

Otázkou zničitelnosti systému se nezabývám. Volba mezi zničitelností a reformovatelností systému je skutečnou volbou jen teoreticky. Jistě, jistě, nic netrvá věčně, ani politické systémy. V dnešní Evropě jsou politické systémy natolik opevněny a natolik střeženy supervelmocenskými ručiteli, že prostě nemám dost fantazie, abych si dovedl představit nějaké zásadní přeorání zakořeněných systémů. Ničení systému vždy nějak souviselo s válkou, v Evropě tomu tak bylo naposledy před čtyřiceti lety. Nepochybuji o tom, že i příští válka by pořádně otrásla existujícími politickými systémy. Vidím to jasně před sebou: hrstka zblblých a zchromlých mutantů se schází v jakýchsi páchnoucích rozvalinách a usnází se na politickém systému, jaký dějiny ještě neznaly. Kdykoliv čtu, jak se někdo zabývá možností zničení zdejších systémů, mám chuť mu poradit, aby se za tím účelem vydal rychlým pochodem na Moskvu, ale osobně, vlastním autem, případně s manželkou a dětmi.

Systémy se ničí dnes již jen v Africe, Jižní a Střední Americe. A ani tam na to není zvlášť vášnův pohled. Zbylí revolucionáři jsou v Evropě trapným anachronismem, zabývají se zabíjením rukojmí a kladáním výbušnin na pro ně bezpečných místech.

Já proto uvažuji raději o reformovatelnosti, lépe řečeno o historické proměnnosti systémů. Zde se mohu opírat o fakta a pozorovat dění. Systémové myšlení však skrývá před námi i to, co se změnilo. Vždyť je nepochybné, že se Sovětský svaz i východoevropské země v posledních třiceti letech značně změnily. Změnil se především řád lidského života uvnitř systémů, ona dimenze malých dějin. Jen naše generační paměť nám o tom podává dostatek důkazů. Nebo se

ti zdá, že jsme toho zažili málo? Pod tlakem systémového myšlení jsou někteří lidé ochotni vzít do úvahy historické proměny až tehdy, když se projeví spektakulárně, byť nevýznamně. Třeba když v Národním shromáždění někdo vstane a prohlásí, že bude z příkazu svého svědomí hlasovat proti připravenému usnesení. Jak všichni víme, i to se už v rámci systému stalo.

Řeknu ti upřímně, že už nestojím velmi o to, abych byl po druhé v životě přítomen ničení systému. Ta věc má svoje nepěkné zákonitosti a na to, abychom se jim vyhnuli, nemáme vhodného krále, jako měli Španělé.

K.: Budu tě ještě citovat: tvůj závěr v "Obnovení pořádku" říká, že porážkou roku 1968 "bylo v Československu pouze odloženo na pozdější dobu rozhodující dějství zápasu o evropskou podobu socialismu" a že "je to zápas o humanizaci revolučně vytvořené hospodářské a sociální struktury". Podtržení slov jsem provedla já, tím je taky dáno, nač se chci ptát. Nejdřív mi dovolu optat se takto: je ve vnitřních možnostech oné "struktury" její humanizace? Je proměna nehumánní totality této struktury pouze věcí vývoje, času a lidské praxe uvnitř ní?

Š.: Uvědomuji si nyní, že jsem slova "humanizace" použil s poněkud lehkým svědomím. S tímto slovem jsem měl zacházet opatrněji, vkládáme do něho příliš vzácné obsahy. Proto dnes raději používám slova "zeslušnění". Skutečně si však myslím, že zeslušnění naší nepříjemné totality je "věcí vývoje, času a lidské praxe." V revolucích, které vzešly z válek, tomu tak zatím vždy bylo. Podivné, že to říkám právě já, ne? Vždyť ještě před týdnem si pro mě zase přišli a zastřeně mi vyhrožovali, že by mě mohli zavřít zase. Jenže moje paměť mi říká, že tomu není ještě tak dávno, co byly u nás na šibenici uškrteny desítky naprosto nevinných lidí a nikdo tehdy neběhal po přátelích, aby se podepsali na listinu rozhořčeného protestu. Při pohledu na Sovětský svaz by se nemělo zapomínat, že za Stalina to byla země hrůzy, jejíž děsivost už ani nejsme schopni reflektovat. Tuhle jsem kdesi četl, jak Bulat Okudžava až neuvěřitelně stoicky vzpomíná na svého zastřeleného otce a na matku, která prožila léta v lágru.

Ideologický přístup je vždy nehistorický, vystupuje z času a živí se jenom z přítomné dimenze. Tím ovšem nechci říci, že čas stírá všechny viny a léčí všechny rány. Co si však počneš s mravním soudem nad takovými jevy jako je revoluce, občanská válka, vystěhování celých národů, ničení inteligence atd. Dnešní francouzská republika je historickým pokračováním systému, který zavedla revoluce.

Lidem v ní stínali hlavy jak na běžícím pásu a dav vítal nadšeným řevem krev, která se valila z krčních tepen. Je celkem možné, že po stu letech se budou i Rusové považovat za odvážné zastánce svobody svědomí a tolerance k těm, kteří myslí jinak. Posledním velkým ruským románem, který odráží děsivé tragično občanské války je Pasternakovův Živago. Avšak sovětský film má už po celá desetiletí k ruské revoluci stejný vztah, jaký měl Dumas k revoluci francouzské, ne podobný tomu, jaký mají americké westerny k válce Severu proti Jihu.

Pro naši generaci to samozřejmě není žádná útěcha, chci jen konstatovat, že s časem, kterým se vzdalujeme od prvotní krutosti válek a revolucí, se zvyšují možnosti zesluštění, možnosti svobody a tolerance. Tento proces se mi jeví ^{ovšem} jako zápas a ne jako samovolná historická nutnost.

K.: Mocenskou totalitu vnímají různé vrstvy obyvatelstva různě. Kde se například intelektuál vzpouzí pod náhubkem a umělec si řeší mravní dilema, zda vyslovit pravdu nebo se přizpůsobit požadavku ideologie, tam mohou být celé sociální vrstvy spokojené, že mají své jisté. Pozorovala jsem nezaměstnaného britského horníka, kterého k nám odbory pozvaly s rodinou na dovolenou, ukazovali ho v televizi. Poskytli mu jistě, co našim horníkům není běžně k dispozici, ale i tak jsem musela zřetelně vnímat, že si ten člověk vysoko cenil sociální jistoty u nás platné. Pomyslela jsem si, že by mu možná nevadilo, být k nám přesazen z liberální demokracie a platit za možnost pracovat tím, že se stane součástí "mlčící většiny", jak o tom píšeš v "Kruhové obraně". Optám se: má režim svou sociální základnu, z níž objektivně odvozuje svou oprávněnost?

Š.: Podezřelé je, že žádný z těch britských horníků, kteří obdivují naše sociální jistoty, se k nám nepřestěhuje natrvalo. Všichni ti, kteří by třeba i přišli na myšlenku, že by se mohli odstěhovat k nám, podvědomě cítí, že by si nezvykli na to, nač jsme si zvykli my. Nestali jsme se asylovou zemí nezaměstnaných a ani se jí asi nestaneme. I já si však umím představit, že mnozí z těchto návštěvníků celkem upřímně obdivují naši plnou zaměstnanost a jistou sociální bezstarostnost. Já zase odmítám podceňovat destruktivní nezaměstnanost na Západě a přizvukovat masově rozšířenému přesvědčení u nás doma, že ten, kdo pracovat chce, ten si práci vždycky najde. U nás mají lidé jiný prožitek sociálního bytí, nevěří ani dobře míněným radám emigrantů. Něco jsem o tom všem četl a snažím se poctivě pochopit tamější sociálně psychologické reakce.

Když přijdeš ve společnosti tvrdě soutěže o místo, neubráníš se

asi pocitu, že jsi selhal. Chlap se musí cítit v takové situaci uboze, žena mu nadává že je "Versager" a že nedovede uživit rodinu. Tady asi začíná vnitřní destrukce. Nejde přece jen o to, že dnes klady nikde v Evropě neumřeš. Nás taky povrhávali ze zaměstnání, byly nás desetitisíce, ale koho by tehdy napadlo považovat to za důkaz vlastní neschopnosti. Spíše naopak, sociální okolí to bralo také tak. Pamatuji se, jak jsem v těch letech pozoroval Prečana ve funkci šatnáře v jedné pražské vinárně. Vykonyval svou práci s jistou noblesou a bez známek ponížení. Pohyboval se čile, měl se mile a důstojně k hostům, se zdvořilými pokyny v cizích řečech je odváděl ke stolům a uměřeně děkoval za tuzéry. S kuchařem, s barmankou a s šíšníky byl kamarád. U nás nemusíš pády doktorů mezi dělníky nikomu vysvětlovat, lidi to znají ještě z padesátých let. S psychologického a sociálního hlediska je na Západě ^{asi} těžší změnit se z universitního profesora v umývače oken nebo topiče v hotelně.

Máme mnoho odlišných sociálních přožitků. Zvykli jsme si na příklad na nižší standart a víme všichni, že je zbytečné se zabývat myšlenkou na safari ve východní Africe. Na Západě ničí asi dost lidí pomýšlení na to, co všechno se dá za peníze pořídit. U nás nejsou tyto možnosti tak okaté. Jistý luxus můžeš sice pěstovat také, ale jen do té doby, než tě udá soused v domě.

Naší sociální jistotou je podstandartní navyklost, ono obecně rozšířené vědomí, že nějak se vždy protlučeme. Samozřejmě to neplatí naprosto o všech lidech, ale většinou to tak asi je. Náš Průměr může jevit i známky sociální spokojenosti, když se přidržuje domácích srovnání. Znam dost spokojených lidí, spokojenost těchto lidí je nezávislá na režimu, je to spokojenost s vlastním režimem, s tím, který ovládá malé dějiny. Třeba spokojenost ^{nad} tím, jak se člověk v této době zařídil, jak vyzrál na všechny katastrofy dějin, jak si umí vydělávat, jak si dovede obstarat vše, co potřebuje, že má dobrou ženu, že děti studují ... Dost této spokojenosti je, myslím, na vesnici.

To nemění nic na skutečnosti, že téměř všichni lidé remcají. Remcají i příslušníci mocenské elity, i na nejvyšších místech lze určitě zaslednout náš nejnárodnější výkřik: panebože, to je systém! Objektivně však o tom všem nevíme nic, průzkumy spokojenosti se nekonají a projevy nespokojenosti nejsou povoleny. Ti lidé, kteří svůj relativní blahobyt odvozují přímo z charakteru režimu, spokojeni být musí, a ti ostatní? Možná, že jen někteří si vůbec takovou otáz-

ku připustí vážněji k srdci, jiní prostě žijí, co mají také dělat?

K.: Strašili jsme se "osmdešátýmčtvrtým" a přišel osmdesátý pátý. Dost lidí vidí v letošním roce předěl. Tys taky nástup Gorbačova přivítal se značným optimismem. Jsme nepochybně se Sovětským svazem svázáni natolik, že každý pohyb zde může být trestán odtamtud, ale každý pohyb tam může vyvolat pohyb tady. Na otázku je možná brzy, ale přece: domníváš se, že ona dramatická reforma, která se děje v Sovětském svazu, je součástí onoho "zápasu o humanizaci vytvořené ..." atakdál, abych jednu tvou větu necitovala dvakrát?

Š.: Použila jsi slov "předěl" a "dramatický". Podle všech známek a podle naší generační zkušenosti skutečně o dramatický předěl jde. Svědčí však o únavě, otrávenosti a apatii národního psychického fondu, že kromě opatrné zvědavosti žádné velké vzrušení mezi lidmi nepanuje. Pamatuješ se, jak se otrásaly dějiny po Stalimově smrti? Anebo se nám to jen zdálo? Bylo to tím, že jsme byli mladí? Možná, hlavně však nebylo tolik navyklosti a apatie ze špatných zkušeností, křivdy byly živé, lži mokvačky jak boláky a pravdy byly čerstvé. Lidé neměli tolik domů, chat a aut. Proto asi byl pocit dramatickosti ~~skutečného~~ dějinného okamžiku silnějším.

Nu, vedle toho mám pocit, že nové sovětské vedení o dramatickosti okamžiku ani moc nestojí, jsou s tím špatné zkušenosti. Usilují především o rychlou a nedramatickou stabilizaci národního hospodářství, bez takových riskantních kroků, k jakým se odhodlali třeba v Číně. Zatím nebyla zpochybněna ani jediná lež minulého období, což dodávalo Chruščovovým krokům nejefektivnější doprovod.

I tak si myslím, že jde skutečně o historickou proměnu. Nová generace přináší do sovětské politiky vlastní zkušenost a není ochotna smířovat se s nehybným trváním jako zárukou stability. Praktické potřeby evropské země ji samy postaví před otázky, které se budou jako vejce vejci podobat těm, které jsme si kladli v šedesátých letech. Určitě na ně^{ne} odpoví tak vášnivě, euforicky a lehkomyšlně, jak jsme na ně odpovídali my. To se dá pochopit, toto nové sovětské vedení nese na svém hřbetě příliš velký náklad globální zodpovědnosti. Bude to však zajímavé, velmi zajímavé.

K.: V polemice s Milanem Kunderou jsi Rusko přiřadil k Evropě. Pocítala jsem to jako vysokomyšlné. Teď se děje z podnětů sovětského vedení v Evropě tolik důležitého, že jsem jako předem mrtvě narozené dítě neodložila nečtený ani návrh nové redakce programu KSSS. Program, pravda, není popsán skutečností, ale co může být pro skutečnost symptomatictější, než právě program monopolně vládnoucí strany? Sám sebe ten program prezentuje jako jakési moderní evangelium. Sovětské společenské uspořádání formuluje jako svébytnou civilizaci.

Jeho pojetí /jejich/ světa je myšlenkově ucelené až neprostupné, v uzavřenosti až bojovně zacílené. Vpjensky, hospodářsky, sociální strukturou i ideologicky se rázně diferencuje od světa ostatního. Na každém řádku nepřestává zdůrazňovat komunistickou jinakost. Jeho myšlení je netolerantní, je vydělené, uzavřené do sebe, je neobecné. Nechci se opítat, co je na tom evropského, to by bylo laciné a nespravedlivé. Evropského v tom dobrém duchu, o který nám jde, na tom není nic, avšak tento text programu není jedno a totéž, co je Sovětský svaz. Ptám se takto: jestli se dnes sovětská zahraniční politika obrací jako přátelsky otevřená k Evropě, jestli i Gorbačov vzpomíná evropský původ, není to spíš podílem Evropy na poevropštění Sovětského svazu?

Š.: Tvoje charakteristika uzavřenosti, vydělenosti a neprostupnosti je přesná. Vidíš, já už takové věci ani nevnímám, protože to prostě pokládám za součást ideologické sebe prezentace. Tím to vše drží pohromadě, změníš jedno slovo, druhé, vypustíš třetí a najednou se to všechno začne párat ve švech.

Já jsem ten text četl především jako ukazatel dějinného roždílu, porovnával jsem starý program a jeho novou redakci. V tomto ohledu je to zajímavé čtení. Nová redakce seškrtala všechno okatě utopické, "voluntaristické", řečeno jejich slovníkem. Hlavně tedy sny, které vnesl do programu Chruščov. V té souvislosti jsem si kladl otázku: věřil Chruščov tomu všemu?, věřil, že doženou a předeženou Spojené státy? Zpoloviny jsem ochoten předpokládat, že tomu věřil, a to je to hrozné. A tak se vlastně taky ptám: je programová střízlivost poevropštění "v tom dobrém duchu, o který nám jde"?

Kusý mi četl nahlas výčet mravních nároků, jak jsou uvedeny v nové redakci. Usmíval se a říkal, že mu to připadá jako mravní kodex dobré gazdinky a ne revoluční strany, samá šetrnost, pracovitost, pořádkumilovnost atd. Shodli jsme se však na tom, že právě v tom je dobrá stránka věci. V novém textu není tolik velkodějinné nabubřelosti, neformuluje se tu třeba povinnost zemřít za zájmy světové revoluce a proletářů celé planety. Svět by si mohl oddechnout, kdyby pochopil, jak hluboce je nové sovětské vedení soustředěno na řešení problémů vlastní společnosti.

K.: Šedesátý osmý rok poevropšťoval socialismus taky tím, že hledal účinnou podobu neformální politické plurality. O pluralitu se zápasilo přímo v politice a tak podobně se i Solidarita pokusila o změnu mocenské struktury. Oba pokusy /a všechny před nimi/ byly potlačeny až do těch vězení, tanků na ulicích a střílení do lidí. Při tom skutečná struktura společnosti je daleko životnější a složitější, než jak to vyjadřuje monopol stranické moci. Má otázka zní: nelze - v situaci, v níž jsme my - "evropeizovat socialismus", tvořením plurality jaksi nenápadnější, ale méně porazitelné, není účinnější opřít se o to, co tu vždy bylo /co tu bylo i v době největšího tero-

ru/, ale ne dostatečně formulované, nezinstytucionalizované - pluralitu paralelního světa? Neuvažuje se falešně, když se možnost plurality spojuje především /nebo i jedině/ se změnou v mocenském systému? /Myslím tím ovšem plularitu skutečnou, ne únik do soukromí, do "malých dějin", jaks to nazval ty. Mám na mysli například fakt, že strojopisně vychází dnes tolik časopisů a vzniká tak velký myšlenkový kvas, že už to nejde časově zvládnout. Lze jistě namítnout, že to se týká úzké vrstvy lidí; ale jednak není tak úzká, a jednak: když někdy vážím ohlas třeba některého textu Eharty, napadá mě, kdo je v této chvíli paralelní, jestli ne vláda./

Š.: Rozumím ti. Odmítáš považovat v naší konkrétní situaci politický, tedy ryze mocenský pluralismus za nejkřadinálnější otázku našeho života. S tím vřele souhlasím, i když toto vědomí nijak neobtěžuje mou úctu k instituci, která sídlí hned za mostem na břehu Temže. Ani v roce 1968 jsem se nikdy nevyslovoval pro politickou pluralitu. Měl jsem dost iluzí, ale tuhle ne. Vždy mi připadala trochu naivní víra, že se celý mocenský aparát, budovaný po třicet let, jednoho dne sebere a odejde kompletně do penze. A zde je mez, za kterou se vyhláší vyjimečný stav a startují letadla a tankové jednotky.

Protože nemáme na kabát, uvažujeme o košili. Systematicky o ní uvažuje např. Šabata, jak jistě víš. Radikálnímu myšlení se to může zdát třeba i nedůstojné, ale my víme ze zkušenosti, jak hluboké rozdíly jsou ve variantách systému, který nezmění svou podstatu. Zvenčí se může jevit každé zesluštění systému jako prkotina, zevnitř se může jevit jako příspěvek ke svobodě lidských životů. Ve vězení jsem poznal muže, který nás všechny utěšoval tezí, že není rozdíl mezi životem v cele a vně našich mříží. Všichni dohromady jsme za jedním velkým ostrnatým drátem, říkal ten muž. Ty i já jsme učinili zkušenost, že jistý rozdíl tu přece jen je.

Tady v Bratělavě jsme na rozdíl od vás v Praze denodenně svědky praktického fungování rakouské plurality. Pohled na praktický výkon politické plurality mi neimponuje tolik /sleduji už léta parlamentní debaty a vidím, že pro opozici je každý čin vlády veskrze špatný, hloupý a katastrofický, pro vládní poslance pak moudrý, promyšlený, základ rozkvětu. Tato zjednodušená dialektika je dosti únavná, jak slyším, unavuje i Rakušany; čekám už deset let na chvíli, kdy přistoupí k řečnickosti šéf opozice a řekne: pánové, tento zákon jste připravili šikovně a zodpovědně, my bychom na vašem místě asi nepostupovali jinak, schvalme to a pojďme se přít o něco pod-

statnějšího. Vidíš, nedočkal jsem se. Je však také možné, že si kyselost hroznů vymýšlím jen ze závisti./ jako pohled na pluralitu života, na pluralitu veřejného mínění, tisku, rozhlasu a televize, pluralitu slov, myšlenek a věr, pluralitu řemesel a obchodu, ale také cestovních kanceláří, restaurací a knižních vydavatelství, hlavně a hlavně pluralitu osobností, pluralitu bývalého kancléře a kardinála, atd. atd. To vše tvoří právě základ života v evropském stylu. Nám by stačily drobty z tohoto stolu, abychom se cítili lépe, svobodněji a veseleji. I když zatraceně dobře víme, jak všechno spolu souvisí. Je to však přesto to jediné konkrétní a hmatatelné, ož má smysl prakticky usilovat.

Ptáš se opatrně na povahu naší neinstitutionální ~~plurality~~ plurality a váhu toho, co je v této zemi za námi. Ptáš se opatrně, protože sami nevíme, zda je toho dost nebo uboze málo. Podepsali jsme se nějak podstatně na charakteru moci? Myslím, že ne. Ale podepsali jsme se na povaze národního myšlení, na kultuře a na polarizaci mravů v této společnosti, to je dost. Ještě líp to bude vidět po nějakých letech. Uvědomujeme si, že tato naše myšlenková pluralita je podmíněna širší evropskou pluralitou, onou nemožností izolace při existenci moderních sdělovacích prostředků, nezastavitelností toku informací a nemožností odstrčit od nás pomocné ruce, které se napřahují z plurality evropské kultury. Před třiceti a možná ještě před dvaceti lety by byly naše paralelní aktivity udušeny v zárodku a nikdo by se o tom ani nedozvěděl, jak se to někdy i stávalo.

K.: Mám pro tebe typ na recenzi. Před 140 lety psal František Matouš Klácel Boženě Němcové "Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu". Je to obdivuhodná kniha, a nejenom proto, že Klácel takto sublimoval svůj hořký cit. Ve stejné době, kdy Marx píše "Komunistický manifest", ~~Marx~~ kněz Klácel, který zná jen francouzskou podobu socialismu, varuje, že nová pospolitost, "vesměrnost", nesmí být založena pouze na mechanických principech "svobody a rovnosti", ale taky na "pravdě a lásce". To není špatná tradice. A mě nad Klácelem napadá, zda není něco "evropsky" optimistického na tom, že člověk může být v názorové pozici úplně mocensky bezbranný, a přece spolutvoří ve "struktuře", jeho názoru naprosto neodpovídající, něco živého?

Š.: Dnes mám v sobě už dobře zažitou pokoru před našimi myslícími předky. Stalo se mi nejednou, že jsem četl starý text s deprimujícím pocitem, že je zbytečné psát pořád další knihy, všechny myšlenky důležité pro důstojný život člověka už byly vysloveny. Dáváme tomu vždy jen nový přebal. Kdyby lidé nečetli také pro zábavu

a ze zvyku, vystačili by pro své mravní zlepšení jen s Homérem a Biblií. Je skutečně jen málo myšlenek, které jsou definitivně mrtvé. Souvěká podobnost v lidském myšlení je strašlivá a ještě podobnější je si jejich chování.

Jistě jsi četla výběr z Masarykových řečí ve vídeňském parlamentu. Oč mu šlo, rakouskému disidentovi? V podstatě jen o zlepšení Rakouska a jeho mezinárodní pověsti. Kdyby Vídeň poslechla, co jí radil, mohlo zlepšené Rakousko existovat dodnes. Masaryk byl "v názorové pozici mocensky bezbranný", poslanecký mandát mu sice zajišťoval lepší podmínky k životu, než mají naši bezbranní disidenti, ale i tak vídeňská vláda nedopřávala jeho názorům asi o nic víc sluchu než dopřává naše vláda mluvčím Charty. Jako obezřetně pojatý příklad to odpovídá na tvou otázku.

K.: V "Obnovení pořádku" kladeš sympaticky volně vedle sebe oba mocenské systémy, západní i východní, jako oba možné a navzájem se stimulující. My toto prolínání cítíme velice zřetelně, protože žijeme na rozhraní obou. Milan Kundera nás jako propadlé sovětismu odepsal ze světa živých. Svůj náhled v podstatě odvodil z toho, že je platné, co vládne. Mně naopak připadá, že právě tlak toho, co vládne, u nás oživil a obnovil do bohatých podob právě vůli k evropanství. Při čemž naše odlišné poměry dodávají i pojetí tohoto evropanství nové a oživující motivy. Jak ty tyto věci prožíváš? A není tento "duch Evropy", kterým rozhodně netrpí oficiální kruhy, jedním ze způsobů "evropeizace socialismu"?

Š.: Taky mě mrzí, když jsme jako národ posuzováni podle toho, co vládne. Někdo dojde k názoru, že setrvání v Československu má za následek zákonitě zblbnutí. To je názor silně přehnaný. Böll zase tvrdíval, že čerstvost myšlenek přichází už jenom z utlačované kultury východní Evropy. To je zase přehnaně lichotivé. Myslím, že většina z nás si uvědomuje celkem realisticky omezenost svých možností, "nedovzdělanost" v současné literatuře a nebezpečí "pohledu z flašky", jak to kdysi nazval Tesař. Pochybuji, že by o nás někdo mohl říci, že létáme příliš vysoko. Když nám Filip radí, abychom si všimli talentů, které se rodí v tištěné literatuře, nosí dříví do lesa, protože to děláme. Dnes už doma zřetelně převažuje názor, že dobrá česká a slovenská kultura je jen jedna, tištěná, samizdatová a exilová, ta špatná, uboze služebná nebo výdělečná, se pozná na první pohled.

Myslím si, že tato schopnost uznávat kvalitu kultury nezávisle na únavné ideologické konfrontaci je naším přínásem k evropeizaci. Mám rád lidi, kteří dovedou projevit radost nad dobrou věcí, i když vznikla ve strukturách, odkud oni byli vyhozeni. Nebyl to Uhde, kdo

hněd napsal pochvalu, když se v televizi objevila dobrá hra? Poslouchám s dojetím, když třeba Vlasta Chramostová nadšeně vypravuje o představení amatérského divadla a přiznává se, že jí vyhrkly slzičky, když pocítila, že se znovu objevují talenty a že divadlo se nedá umrtvit. Už jen z pouhé potřeby radosti a světla bychom si neměli nechat vsugerovat myšlenku, že žijeme na hřbitově. Čímž neslevuji nikterak ze svého mínění, že naše noviny jsou velmi smutným hřbitovem.

K.: Přečetla jsem ten text nové redakce programu KSSS i z pohledu jeho možné humanitosti. Jako své hlavní heslo, své axioma, má psáno "Všechno ve jménu člověka, všechno pro jeho blaho". Nic proti tomu, aby se komunisté starali o blaho lidí. Ovšem pojetí lidskosti, onoho blaha, je tu vymezeno zcela zřetelně komunistickým uspořádáním společnosti. Až pokud je společnost komunistická, potud je lidská. Dokonce i za duchovní a mravní povznesení pracujících je tu považována tvorba společenských vztahů, mravnost se odvozuje až a jenom z nich. Zde je slyšet zřetelně ozvuk onoho mechanického principu, jak před ním varoval Klácel. Tady někde systém ztrácí svou "lidskou tvář", když lidem cpe od narození do smrti tu jedinou možnost jejich vztažení - k sobě samému. Já ale otázku trochu pootočím: nehumanizujeme "systém" vlastně tím, že si uvědomujeme lidskou potřebu "vyššího principu", abych tak řekla, a snažíme se podle něj žít bez ohledu na možnosti a přání systému?

Š.: Když se mluví o blahu člověka v politice, a to nejen u nás, myslí se tím blaho, které je možné si koupit nebo které může člověk dostat od státu v podobě sociálního bezpečí. Primitivně řečeno, blaho je, když nemusíš mít hlad, když ti dají po nějakém tom čekání byt, když si vyděláš tolik, abys mohla na dovolenou a když má smysl šetřit z platu na auto. K tomu patří i taková starobní penze, aby člověk nemusel u dětí žebrat na tabák jako staří výměnkáři. Od státu by člověk neměl ani nic jiného očekávat, především ne štěstí, povznesení a mravní řád.

Když o tom takto mluvím, zní to škaredě a uboze. Myslím si však, že bychom se měli bránit povzneseným pokusům ~~zemi~~ odsouvat tento typ potřeb mezi témata nevhodná pro intelektuální pře. Jak si pamatuji, sama jsi o tom psala ve své dlouhé úvaze nad Pamětmi Václava Černého. Marná sláva, já si ještě pořád myslím s Marxem, že vyšším principům se snaději přechází, když jsou lidé sytí. Jednoduchost této myšlenky dráždí ducha ke sporům a jest jistě o co se přít. Jako příklad lidské bytosti, odlišné od ^{bytí} jeho bytí, ponořeného do řádu času, bez dimenze věčnosti /Kohák/ je mi také bližší Sv. František než účastníci vepřových hodů.

Podívejme se však po světě. Není to pořád jen hlad a poniženost z bídy, která uvolňuje v lidských bytostech agrese? Mně je trochu podezřelý každý, kdo je proti onomu elementárnímu blahu. Za tajemnými vzbuřenci proti konzumní společnosti, kteří vyhazují do povětří obchodní domy, cítím pomatený stín Rudých Khmerů. Blaho na Západě znamená totéž co u nás, jen na jiné úrovni. Švédové třeba zlořečí na byrokracii, zasahování státu do soukromí, vysokým daním atd. Na stát sociálního blahobytu si však nedají sáhnout, když se začne navyklost na sociální bezpečí otrásat, dají hlasy opět Palmemu. My jsme navyklí na něco podobného, samozřejmě ne na švédské úrovni, ale naše vláda bude mít problémy, až se bude snažit v zájmu efektivit y narušit naše pohodlné rovnostářství.

Dodávám, že velmi rád diskutuji o vyšších principech, ale nehodlám se přitom zbavovat vědomí o ohromné váze "materiálního bytí". Přitom jsem si vědom toho, že sám nejsem nejlepším příkladem pro respektování materiálního bytí. Sám jsem byl překvapen v letech rozhodování, když jsem pochopil, že mě něco nutí pro pravdu, o níž vím z filosofie, jak nesnadno je vymezitelná, přivolávat na svou rodinu a na sebe neštěstí. Tu věc, které říkáš "vyšší princip", jsem v té době ohledal ze všech stran. Nevím, jestli se vztahovala k něčemu nadosobnímu, vztahovala se však zřetelně k mému životu a já jsem ji tehdy reflektoval nejspíše v pojmech Heideggerových a Sartrových, což už dnes zní, jako by se člověk přiznával k hříchu.. Při čemž nebyla pro mě tak důležitá otázka, jak přišel člověk k životu, důležitější je, aby s ním udělal něco, co nebude na konci vypadat jako ubohost, nicotnost a hrůza.

Nemyslím si však, že socialistické hnutí ve svých začátcích žádný "vyšší princip" nemělo. Revolucionáři, svoláni na posmrtnou konferenci, by se asi divili, kdybyřhom jim oznámili, že jak to dnes vypadá, položili své životy za statisticky spočitatelné blaho, kterého lze navíc dosáhnout i jinou, nekrvavější cestou. Princip, nadřazený materiálnímu bytí tu byl, vztahoval se k historickému horizontu, k nepřiliš vzdálené utopii spravedlnosti, rovnosti, k říši svobody. Utopie se nedostavila a tak se zřítil i princip, k němuž se upínalo nadšené vědomí. Proto ten návrat a hledání pravdy nezávislé na dějinách. Toto nové pole přitažlivosti leží mimo velké dějiny, mimo moc a mimo sociální organizaci. Proto se ani publiku nenabízí jako obecný recept či zvěstování. Když jsem před nějakou do-

bou v jednom jihomoravském sklípku dorážel na Václava Havla tím, že jeho "život v pravdě" je masově neprodejný, řekl mi, že ho ani prodávat nechce, že nabízí jen svou individuální zkušenost a ne ideologii. Jinak to ani nejde. Humanizace se nedá nařizovat a také si neumím představit, že by se trvání na pravdě dalo zakotvit v ústavě. Umím si však představit několik laciných a jednoduchých kroků státní moci, které by k ní pootevřely dveře. Směřování k potřebě vyššího principu je však vždy těžkou domácí prací, která, jak víš, není nijak zvlášť ~~honorována~~ honorována, spíše naopak.

K.: Sociální osvobození člověka je něco podstatného a úcta k pracujícímu člověku je vysoká morální hodnota. To nezpochybňuji ani v nejmenším. Člověk se ale neodvozuje od světa jen existenčně, což je pravda hodně banální. Čeká ho smrt, miluje, je dítě přírody, žije tváří v tvář vesmíru. Už teď s tím Klácelem řeknu, že to lidské není jen tíhnutí ke svobodě a spravedlnosti, ale taky tíhnutí k pravdě, ke spiritualitě. Až jsem se zle zasmála, když jsem v tom programu četla, že jako prostředek ateistické propagandy se má užívat více "nových sovětských obřadů". Rozuměj: nepropaguji náboženství, jen pozoruji svět. A ptám se, zda ono nepřestajné oživování náboženského citění není sebezáchovným pudem člověka nedat se zmrzačit nízkou stlačeným duchovním obzorem, a to ať komunistickým nebo jiným. A zda v naší situaci není křesťanství až nutným impulzem "humanizace socialismu", když komunistická ideologie nedává odpověď na spirituální tužby člověka a vytvořila tu hrozivé vákuum?

Š.: Nepochybuji vůbec o tom, že nový příklon ke křesťanství, který pozorujeme všude kolem sebe, hlavně mezi myslící mládeží, je důsledkem mravního vákuua, které po sobě zanechala historicky vymezená utopie. Tupost mnohaleté ateistické propagandy nese také své ovoce. Tak jako ubohost nových ~~sovětských~~ obřadů. Předseda občanského výboru v soutěži s tisíciletou tradicí a vznešenou biblickou mluvou! O tom škoda mluvit.

Ještě nikdy jsem se nepokusil formulovat svůj postoj ke křesťanství a nebudu se o to pokoušet v těchto několika řádcích. Tvoje diskuse se Zvěřinou vydala na celou knihu, kterou jsem si pozorně přečetl. Nu, kdo z myslících lidí ještě neokusil z onoho lákavého nutkání uznat Tvůrce a dát tak smysl mravnímu řádu? Já o tom vedu tichou a neveřejnou diskusi s Erazimem Kohákem nad jeho knihou *The Embers and the Stars*.

Naše křesťanství má samozřejmě také svou historickou anamnézu a má taky své pletky s mocí. Jak už to bývá, pronásledované křesťanství je přitažlivější než křesťanství etablované. Znáš přece tu historku, jak si biskup pozve mladé kaplany a domlouvá jim, aby vystupovali vůči státu diplomatictěji. Když jeden mladý kněz namítne,

že Ježíš také nepostuoval diplomaticky, vykřikne biskup: "Ale jak skončil! Na kříži!" /soudruzi, dodal bych já./ Krása této historky spočívá v její mravní modelovosti a jistě ne úplné jednoznačnosti praktické. Mravní diplomacie končí vždy bídě, nebylo však přetrvání církve, řekněme v Polsku, také věcí diplomacie? Křesťanský humanismus má v podstatě tytéž problémy jako všechny ostatní humanismy a je sympatický tehdy, když se nepovažuje za jednu provždy daný a nadřazený nad vši historickou praxí. Václav Malý mi říkal, že se snaží svou víru denně znovu promýšlet a vystavovat ji každé nové lidské situaci, to se mi líbí. Je to velká výhoda být vně křesťanství, můžeš si z něho vybírat svobodně to, co se ti líbí. Hlavně skrze lidi, se kterými se setkáváš. Nejhlouběji na mě v tomto smyslu zapůsobilo dílo Boženy Komárkové a její reflexe křesťanství. Všimni si, jak je u ní víra spojena vždy s lidským společenstvím, jak je otevřena ~~xxix~~ ke všemu, co tiskne duši. Přes příklad jejího vlastního života se ti křesťanství jeví vlastně jako cesta, což už je pojem z východních nauk.

Jestli se mě ptáš přímo, zda považuji křesťanství za impuls jakékoliv současné humanizace, pak mohu odpovědět bez pochybností že ano. Musím však se smutkem myslet i na to, jak strašně byli podvedeni ti, kteří v důvěře v dobré úmysly budovatelů socialismu s tímto impulzem přišli už před čtyřiceti lety.

K.: Čas možná trhne oponou, i když u nás za ni spíš jen tahá. K velkým překvapením asi těžko dojde, všichni víme, co je za oponou i před ní. Mezi mocnými nastalo lavírování, přeskupování. A ptám-li se na evropskost a humanizaci socialismu, nemohu si neuložit otázku, zda taky nemáš pocit, že hlavním protivníkem možného pohybu u nás by mohl být strach, a co s tím dělat?

Š.: Strach tu přirozeně je, můžeš ho vidět a cítit na každém kroku, za patnáct let zalezl až do kostí, je to strach z pohybu, strach z jakýchkoliv změn, je to strach ze slov, z paměti, z podstatnější diskuse a výměny názorů. Je zbytečné vysvětlovat, jak došlo k této strachuplné nehybnosti, vědí to všichni, kteří byli u jeho začátků v letech 1969, 1970. Nazval jsem tento prvotní stav křečí. Toto slovo mi evokuje představu křečí stažených svalů, údů, mluvidel, mozků celého národního těla. Naprosto jedinečné v dějinách je, že tato křeč trvá už patnáct let.

Nejhorší je, že tomu podlehl i ti mladí lidé, kteří v patnáctileté epoše vystudovali, získali dobrá místa, píší, mluví v rozhlase a v televizi. A přitom jsou čistí z hlediska našeho historického

trestního rejstříku. V mnohem horších dobách, třeba i v padesátých letech, byly pořád nějaké aféry, přímo v oficiálních strukturách. V šedesátých letech, jak si pamatujeme, se o ničem jiném nemluvalo. V éře nehybnosti není o ničem takovém slyšet, a když, tak příčinou pádů bývají pitomosti, prostořekost, chlást atd. Lidé se z naší normalizace neobyčejně poučili, mají celý mechanismus moci dokonale přečtený. Už neexistuje ona stará naivita z víry, prostoduchost, přesvědčení, že poctivě myslící člověk se dovolá spravedlnosti. Bylo to vlastně geniálně vymyšleno.

Někdy si myslím, že nejde ani tak o strach, že je to návyk, nechuť k pohybu, riziku, veliká únava a odpor k přesahování do velkých dějin, strach z ušpinění, vždyť to znáš. Představuji si třeba vnitřek některého z těch mladých komentátorů, které vidím někdy v televizi. S určitou profesionální rutinou omílají pořád stejné fráze, lehce a bez trápení melou podle osvědčeného receptu. Lze si představit, že by v nějaké nové, utopické situaci, postaven před úlohu myslet samostatně, soutěžit v kvalifikaci, myslet na posluchače, přišel takový mladík sám od sebe třeba za tvým mužem a řekl mu: Podívejte, já vím, že jste ještě pořád lepší, vezměte to za mě a já půjdu zase na nějaký čas umejvat okna? Při vší trpké lásce k národu, tohle nečekám.

Jenže já si myslím, že všichni mladí lidé, a pak i ti, kteří si přece jen pamatují, nejsou v jádře takoví, jak se nám ukazují. Jsem přesvědčen, že při prvním pohybu by se starší rozpamatovali a ti mladší by rychle dohnali, co zameškali. Věřím především v možnost pohybu v oblasti všední sociální reprodukce, kde jsou třeba kvalifikace dány přehledněji a ne tak rozplizle jako v kultuře. Tady nad námi visí Damokův meč a státní vedení o něm dobře ví, když neuděláme něco rychle s naší efektivitou, produktivitou a technickou zastalostí, budeme sice ještě nějakou dobu existovat, ale hořký konec nás nemine. Jestliže se přece jen prosadí nějakým zázrakem rozum, inteligencem věcnost, skutečná kvalifikace atd. v hospodářské aktivitě, nemůže to nemít vliv na jiné oblasti národního života.

Souhlasím však s tím, že strach je naše národní pohroma. Hledám nějaké období v životě našich národů, kdy jsme žili bez strachu. Nebylo tomu tak naposledy ve dvacátých letech?

K.: Nakonec se moje skepse zeptá tvého optimistického založení: bude líp? Bude hůř?

Š.: Bude líp ! /?/

K.: A úplně nakonec: máš v daném tématu rozhovoru na srdci něco, nač jsem se nezeptala?

Š.: Ne, nemám. Zdravím tě srdečně, milá mluvčí.

Praha - Bratislava, prosinec 1985.

610

Petr Kabeš:

p a r t i t a

(na dosah psacího stroje
krása na houpací židli
nade mnou se sklání
břichem krásy jdeme do háje
v přezuvkách času
do krásy plížíme se vyhřešit
nic víc nic víc
v přezuvkách krásy všecko mín
kniha džunglí to věští
džungle knih však zamlžuje
slov jež jsme vyvolali
nicméně nesmíme se zbýt
ruce háje nad hlavou
nelze rukama vzpírat háj
vždyť přece osud stínu
není totéž co stín osudu
na dosah krásy
na houpací židli času
viděl jsem v přezuvkách
postupovat jakýsi háj či les
v kondomu postupovat
k nerostným zdem
na dosah času jsem viděl
město v přezuvkách
pohlížel jsem k domovu
a viděl anděla jak odlétá
jak vážne křídly v kondomu
ruce ve dřevácích nad hlavou
nic víc nic víc
skutky které nás vyvolaly
nechme sbohem být
vždyť přece stín osudu
je totéž co osud stínu
na houpací židli háje
přes ruce krásy viděl jsem

srdce dne na lopatkách
 jak bolestí se rozevřelo
 po gagát svého pohlaví
 po strašné černé slunce
 z něhož září noc, vyzutá)

Zamáčkli doutníky a cigarety a
 zůstali stát, protože jim bylo
 trapné odejít.

(Dorothy L. Sayersová)

co bouchlo to teď nezakňourá
 a snad se to tak zakončí
 když v ozvěnách jen doutná věk
 když doutná doupě chromých vět

proužek kouře z jizvy po rtech
 před rty pramínek

stín opuštěný postavou
 po ploše barvy
 sune se a hroutí mimo tvar
 a pod řečištěm sesychá se řeč

- - -

jelikož jestliže to bouchlo
 někdo snad nechtě zbouchnul ráj
 a nebyl jediný v tu noc
 mezi roztaženými nohama
 na houni muničáku
 za střídání cvičných těl
 stín bez postavy jej nemohl
 uchvátit a chovat
 na ředěných prsou na temném

místě po tlukoucím srdci
 a on nadržžený nadržzen
 snad vystříkal se když to bouchlo
 když chlapecky snad mimochodně
 zbouchnul možná ráj a možná
 zbaven tvaru snu
 vystoupil bezbarvý mimo tvar

- - -

(tvar snu:) var
 sun souher sil a na zorném
 poli brázdu zvedá stín
 spraš rozestouplá sráží blíž
 prst světla žadonící o tělo
 až v třasu hřív roznožen
 je dechu vdechnut dech
 var sklouben vroucností
 do hmoty prodlužuje střet
 jímž vstřícné tělo polední
 nachází nezrozené zplození
 nachází tělo rostlé pro sebe
 ne pro míjení ale pro stav
 který by sklenul klenbu v troskách
 kde nerostnou stěnou otevřenou
 vtiskem teprv tušících se těl
 je obzor průchozí jak klín
 když z varu vyvřel strom
 kořeny vzhůru:
 kalich hlín

- - -

z otočného kmene
 z bubnu v letkách let
 (zpátky k matkám!) ona odvíjí
 praskavě jako soprán vlasů
 když si rozpouštěla v kolmé

kolující zátoce když amalgám
opakoval vinoucí se hlas

(chce

po mně vdát se do havaje) rozpustný
držela ještě tón a v prolukách
zpěvu ještě

(miluju svoje boky svoje
chyby) miluju rozpustné hladila je
boky matce vstříc přibita
na ráji boků svých nechala
praskavě přeřeknutí odvíjet zpátky
k matkám vpřed prorážejíc tekuté
zrcadlo valpuržina dne v otočný
kotouč v ráj pobožila zpěv zpět
k matkám chyby vzývala hladila
si bílé boky vpřed pras
kavě odvíjel se na
dně ráj sví
jel se
vyl

- - -

mimo soud noci zůstává
zda vkročmo do dna
on ale možná zbouchnul možná ráj
a zbaven tvaru snu
sestupuje do koruny stromu hledat pláč
a hrušky slzí snad barevné a sladké
když ztratil barvu minul slast
snad srdce na zobáku slavíka
tlukoucí
prosklené
tu zvěčněnou podobu tam uvnitř
jejíž stín vztyčován úsvitem spatřil
když vstupoval v klín hlín
ještě než paprskem zasklen by říkal
takový konec tak brzy
a z takových začátků

ještě z počátku by říkal
vstupuje jako do zrcadla
ve stín oděný a snící tvar

- - -

(sen tvaru:) dar
svůj ráj si v sobě podrž
nechceš-li dát se darován
svůj rám si podrž jako ráj
je rozpuštěný amalgám
mezi činem a skutečností
a obě říše v sebe nabírá
náhlý rám k stínům kostí krutý
v něm kořen vleče živné pruty
z bezedna na dno vlastní lhůty
kde se zdi světa srotí ve svět zdi
a nerost obcující s rostlinou
zvěčněnou snítkou zvěční houň
s ležící modlou zmodralou
když v tělocvičném sále pod tělem
náhle žíně vzduly do tvaru
koně určeného pro káru
krále temné tváře ikarů
jenž s křídly houně mimo tvar
před oknem zvedá strom
a okno se zdí stoupá v ton -

- - -

"Vy jste fanatik, O'Grady," řekl Parker,
"chcete, aby vše na zemi i nebi se dalo vysvětlit.
Já sám věřím, že výhry a prohry se objevují
v sériích. Věřím v předtuchy, poněvadž jsem je měl
a protože události je potvrdily..."

Ubytovatel, který dnes s nimi večeřel,
přišel též se svou troškou do mlýna:

"Jsou věci nevysvětlitelné, doktore. Například
vám dám pěstí do tváře: zavřete oko, proč?"

Rozhostilo se ticho plné úžasu.

"Jiný příklad," řekl konečně padre, "proč je vždycky hodina kratší nebo delší o dvacet minut, když vznikne v hovoru pauza?"

- - -

v pauze ticha bez úžasu, jelikož
sešla z mysli do očí
slast zasklená a schází
s oka jež se zavírá když s oknem
stoupá zeď - to abys mohl
do temných mžitek věku vyvolat
krále času, vzpomínku:

ten stav
do mžitek mizerného věku vyvolat
stav k němuž by tě mělo vrátit
všechno tříbení:

světlého krále odjinud
vyvolat do temných zde, kde králem
zůstává aby tys mohl být jinde zde
zde jinde abys mohl v tichu tříbení
v úžasu zůstat zůstat v hodinách
kratších nebo delších o světlo
zůstat a tváří v tvář kolíbce se vidět
v řeznické kolíbce spatřit
tabulové srdce, slitinu taženou v nekonečném pruhu,
konce ostří, rám
tam

- - -

mezi barvou a tvarem
mezi činem a křečí, tam
kňourá s roztaženýma nohama ráj
a že už prázdný přirážel i prolukám
nechal ten pochodový buben
kde v soumravné své kůži tiká vzduch

nechal jej vyklesnout
sám potom na pochodu mimo tvar

stín mezi časem a stínem
jako by držel zadržoval zeď a dech
kde drží balanc báj
když v oběť stoupá dar
zředěný na útěk, na pohyb bez postav

a je to ráj ta samcující samice
a tmící ještě objímá co opouští

- - -

ještě ovíjel její vlasy
praskavě boky rozpouštěl
v amalgám zpátky k matkám havaj otáčel
rozpustný ráj
co její soprán
v havaj v dům se včesával
tam se včesával
v počátky zrcadla ještě
ještě celé odpoledne nesmrtelná

:

(časnost vždycky nevčasná
jak místo na kterém chce píseň ulpívat
děj kamenět a kámen sám se dít)

:

(kámen se tedy děl)

:

v tabulové sklo s paprscitou hvězdou
ráj průhledněl a ke ztraceným
matkám vzhůru stékala pramínkem
píseň ze srdce hrdla

:

pročatého střepinou

- - -

ale čas to má v šuplíku!
na mou duši!

v šuplíku na mou duši

to má čas, má tam ten pohyb
který předcházel tělo jako stín
otvíral a zavíral šuplík duše
čas nemá čas vést ruku stínu
ve zmateném archivu kde myš
hlídkuje na opuštěném archu
když archa naložená šuplíky
na vlnách mezi rušičkami kličkuje
vyhlíží okřídlenou snítku, vlaštovku
a její hnízdo spleené z hlíny a nebe
z života a smrti a ze dvou časů
přítomného a nepřítomného,
jako je oděv mezi dvěma
časy ošoupaný
kyvadlové tělo pod mžitkami osiky
vzpomínku na tmu pečetěnou v hrdle
zatímco jedle na dosah
odkládá jehličí stále přítomné
a zakládá v cizím skláněném
ve skloňovaném čase časovaný svět
kde opeřená snítka a zoban pučící
svírají z hliněného nebe zeď
však samy v tmu se boří, v tau
z níž saje strohý strom svůj amalgám
kde amalgám se větví v dutý strom

ve větvích zaklesnut barvou
shořelišť a bez tvaru je temný král
nebýt té sročené zdi kane
takto nehtem palce ve zdi
slídově pátrá po odlesku světla
po přítomnosti králů času zde
a oni vezdění zde jsou
jejich touha je znepřítomňuje
jsou jinde zde, zde jinde
a čas přítomný tak nemůže

vtisknout jim svůj tmící tik
 hodinovou ručičku ze sádry
 hodinovou hotelovou houň
 která sotva tělo zastele
 odestýlá stín a zmuchlaný
 pytluje pro chemickou barvírnu
 kde už ta osvojená matka
 kuráž kysličníkem zvětralá
 spěchá aby se položila
 na prapor porážky a vzepnula
 klín vítěznému prutu vstříc
 jenž vítězný se dere v pád

- - -

strom odírá své listí
 vlečen z mimověku v čas
 a útěk sám stává se místem
 když z času mžitek
 roztmíván ve zvětvený věk
 :
 obojí, to hnané i to opuštěné
 zůstává a ještě mimo tvar
 a tím i mimo zmar
 na místě přítomném i místě nepřítomném
 do proluk stínu jako stín
 kde nevníká houň mezi skutečnost a čin
 kde houžev mezi možností a žitím
 zelení svou odpírá prostor v tabulové zdi
 kroužený nehtem palce nahoru a dolů
 pro tělo noci nevtělené
 :
 ta dělicí zeď zrcadlí konce dva
 chrt tísňen mezi dvěma feltry
 pokládán rájem
 peklem odpovídán
 na očištcové cestě od očí k ústům
 zatemněn

- - -

ale kam je nahoru kam dolů
 pro němý pohyb
 kterým vezdívána zeď
 a slídivému nehtu
 po žíle žuly schodiště se sune vstříc
 ze tmy věku do tmy mimověku
 popel stínu ožívá:

(ožívá šepot krále
 k šíji pod žíní:)

"můj nejsilnější, teď bez jezdce a uzdy ubíhej!
 kam tě tvá noha povede a křehčí zeleň, pokud slunce
 tolikrát neoběhne zem, že plod čerstvý dozraje
 v barvu letošního, nacházej svoji pastvu libo kde.
 buď beze strachu, mí muži ve zbroji ostříhají
 kroky tvé; věz, rychlonohý, kamkoli zavede tě
 volnost, zem bude patřit mně a já pánem budu
 pánu jejímu. ubíhej, ty můj, a po roce se vrať!"

(to šeptá k šíji koně král
 před očima den
 kdy mu u slavnostní káry
 v tepnu pohrouží obětní nůž)

- - -

krev zkamenělá skrání sethův holý strom
 pohlédneš do zrcadla na strach svých konců
 a spatříš zvětralý stín stromu sethova
 snad ještě rulík vlastních slz
 své počátky
 nekončící ale odloučené od tebe
 jak na tebe patří a patří tobě
 tělo a barva a stín a tvar
 ráj pro tvůj rám
 rám tvého ráje, na dosah

- - -

tváří v tvar to trvá
 co bylo předělem je setrváním
 co bude bezdějem je přetrváním
 a v domě těla v domě dne
 proluka mezi bezčasím a tělem
 je dechem omžívané sklo

nevstřícný skelet skla
 jako by řeka sepjala
 své vody k modlitbám
 a vyslyšel ji ledorost kolmý jako pád
 jako zdvih času ve větvích

- - -

(v zrcadle očí zatajený dech
 běh hřívy ztracené zmizelé zbroji
 a vstřícná hříva v cpukových zdech
 obraz vyrážený z kamene a dvojím
 bokům ráje vstříc přenášen
 přes čas věku odtud sem
 zpěvem jenž v slunci svírá sen)

:

pak už jen vklesnutí vklesnutýma
 v zrcadle očí zatajený dech
 a ještě předtím potom předtím

rtý

jež se zavřít měly
 vlíbabavají se do pukliny skla

pramínek kouře kňourá
 doutnák pramínek
 tvar postavy obrůstá
 svůj stín, utkvělé

tělo
 a jako by se ve slunečním
 těle chvělo
 anebo

Poznámka:

Kromě alternativní filiace s Dutými lidmi T.S. Eliota jsou v textu další citace či parafráze: Fr. Halas, Th. Wolfe, V. Hugo, W. Whitman, A. Maurois, P. Valéry, J. Joyce, B. Pasternak, Dante; pasáž o oběti koně (ašmavédha) opisuje védský obětní kult, jehož autentický bráhmanový text mi zůstal nedostupný.

Podotknutí:

Verše jsem psal v l. 1973 - 1974, jsou součástí sbírky Obyvatelná těla. Partitu jsem podstatně redigoval (zejména krátil) v r. 1980. Proto si ji dovoluji předložit přátelům, některým s omluvou opakovaně, v lednu 1986.

393

Na počátku byla nemoc. Ta kdysi hromadně smrtelná, ale na mne padla, když ji už převážně s úspěchem léčili. Jakýsi původně plebejský Fleming byl dlouhodobě pozorný k následkům některých shod okolností a pomohl. Odměnili ho rytířským titulem a oslovovali od té chvíle sire Alexandře. Mne díky jeho nálezu pět měsíců vlídně věznili v nemocnici. Pak mne tam do své místnosti, do čehosi jako chudé polní ošetřovny za hlubokého míru, povolal jemný, znalý a nadále urputně zvědavý rozhodující lékař. Pro mne přinejmenším sir Antonín. Měl jsem připraven poctivý dík za léčbu a propuštění. Ano, nemocnice byl konec.

Jenže drahocenný primář dodal, že je nutné sanatorium. Nějak chybně jsem přešlapoval a sklouzl po čistočistě vykarbolované podlaze, takže mě pohotově podepřel. Už jsem se mezitím drkotavě ptal, na jak dlouho. Unaveně se vedle mne usmál. Účinkuje to, jak prý i já dokládám, ale průběhy jsou individuální a není jich ještě dost miliónů, aby zkušenost byla prognosticky zhodnotitelná. Nechci přece, aby zrovna mně říkal nezaručená čísla.

Uměl to se mnou. Zatím se však můj úlek stačil proměnit ve vědomí. Od okamžiku, kdy zaznělo "sanatorium", zrak mé mysli, smím-li o čem takovém mluvit, viděl konstruktivisticky krychlové výdobytky sociálně zdravotních snah o péči za přezrávajícího kapitalismu dvacátých a třicátých let, jak jsou rozsety po chlumech a jiných vlnách zdlouhavě pěkného užšího i vzdálenějšího okolí místní metropole. Nic proti Bauhausu, zvlášť zvenčí, ani proti první republice, zvlášť ve srovnání s jinými, musím-li však dál po neurčitý čas žít vně hrstky přátel, rodiny, prvních drobně nadějných pohybů po letech nehybnosti ve zdejší společnosti a umění, nechce se mi zrovna teď, už kdesi za středem života, tlít v líném rytmu dní s teskníciými spoluazylanty v klíně té příliš umírněné přírody. I když padla zmínka, že tam přímo z nemocnice budu dovezen zdarma.

Primář slíbil podepřít v rozumných mezích soukromou iniciativu ohledně jiného řešení. A někdy se najdou pamětliví a nezatrpklí dávní spolužáci, i když osudy mají různé. Ten, kterého přátelé a rodina našli, zvláštní cestou přes autorství textů pro Nikodémy, Stelibské a další hvězdy populární písně vzestoupil do středních poloh ministerstva zdravotnictví. Místo na krotkou stráň mě úředně

povolali na jeden z mála pravých Zauberbergů zdejšího zbylého trojzemí, ovšem umístěný v jeho nádherné části, nyní nejvýchodnější.

Krom rodiny, přátel, spolužáků a zdravotní péče mě asi už dřív zhýčkalo hodně práce. Před nemocí, zčásti i za ní, jsem ji snad přijatelně vykonával. Kupodivu byla i přijatelně odměňována. Na auto ovšem poctivý výkon v daném čase a místě nestačil. K tomu bylo třeba institučních opor. Chyběly. Třebaže však i pouhá jedno-stopá dvěstěpadesátka stála mnoho peněz i úsilí, byla. Tak jsem zpovytaně a rád odvykl vlaku. Přeplněno. Nedá se zastavit, kdy se zachce. Co hůř, nelze se rozjet, když stání omrzelo.

Řečený Kouzelný vrch pro chudé sice nebyl tak daleko, jako bývá napříč kontinentem, ale vinou zmíněných rysů mé povahy vzdálenost stačila, abych se rozhodl, že poletím, i když z místa jediného možného cílového přistání bylo třeba vlaku přece jen užít a vrátit se jím asi o pětinu letu zpátky. Co mi za pobytu v nemocnici došlo za práci, jejíž vinou, jak soudil sir primář, jsem se v nemocnici octl, účinkovalo ještě i tímto odvetným způsobem. Ano, povaha asi opravdu je osud.

Takže jsem letěl. Ale ne hned. Přídavné odměny se hrnuly. Ač teprv začínal říjen a startovní letiště bylo bez problémů, východní cíl hlásil přechodnou mlhu. V nouzových sínkách vzdušného přístavu uprostřed údajně nejcivilizovanějšího zemědílu se to prvně ozvalo v hodinu a minutu odletu podle letového řádu, v jednu deset po poledni. Ještě i mezi pátou a šestou navečer přiškrcený místní rozhlas opakoval, že na východě přechodný stav trvá. Tak vždy po jistý čas pokračuje situace jménem život. Tehdy už četní úředně placení cestovatelé v tu stranu autobusem odjeli zpět na náměstí Republiky, že se buď v matceměst ještě jednou přiopijí a vrátí pak do svých míst a hnízd až zítra, nebo projedou noc vlakem. Takže taky dojedou až zítra.

Tu možnost jsem odmítl. Nejen proto, že úředním dnem nástupu na Kouzelný vrch byl dnešek. Odměň bylo víc. Už asi dvacet minut po prvním odsunutí startu jsem se v těsné cukrárenské kavárničce, jak se z dobromyslnosti dala nazvat restaurace na místním hlavním letišti, nezbytně octl u jednoho stolku s Karlou.

Snad jsem mohl, stejně jako ona, usednout jinde s někým jiným. Mně a zjevně ani jí paměť neříkala, že jsme se už setkali, ale odněkud jako bych ji znal. Hned jsem tušil a hovor mi pak potvrdil, že jde o znalost z končin mimo vědomí. Střetli jsme se rovnou v propasti nevědomí? Karla mě bezděky nabádala spíš k pomyšlení, že

se to stalo v podvědomí, jehož název v místním jazyce i v jiných naznačuje, že se něco zespona či zevnitř dobývá do vědomí tak důrazně, až to vědomí už skoro ví.

Bylo jí, zdálo se mi, asi tolik jako mně, jenže svěže, energicky a krásně. Ano --- ano, krásně, právě proto krásně, že by si ji Rosický, známý, jen zatím nikoli světoznámý fotograf manekýnek, za model na obálku místního vogu nevybral. Z hlouposti. Karla sice neměla příslušně umydlený nos, obočí, ruce, pas, ramena, ale zevnitř prosvítalo, co zárodky přání, aby naproti seděl archetyp prestyžně nadřazeného a nadřazujícího ženství, měnilo v pocit tupé nezralosti či vrozeného blbství. Nebylo zprvu nejpříjemnější být s Karlou u jednoho stolu. To jsou ony. Ale mnoho hodin to pak byla v samém středu poněkud rozkymáceného světa jediná možnost. Přetrvala tak v mysli mnoho let.

Nedá se nic namítat proti blondýnkám, kaštanovým ani černým, mají-li aspoň maličkou mimořádnost navíc. Karla podmínku splňovala i očividně. Byla hnědovlasá s některými prameny do černa a s jinými do čehosi letně vyběleného či dojemně a poutavě šedivého. Zástřih a účes přitom byl jako od kadeřníka skrytě hrdého na hrst vzácných přátelství, v jejichž jméně pracuje za režijní cenu či zdarma a snadno se hojí na přítelkyních přítelkyň těch věhlasných přítelkyň. Nebylo vidět, že ji včera stříhal. Jen se asi u něho stavila.

Ale o desetiminuty dřív, než jsem měl její tvář a vlasy nad stolem metr před sebou, viděl jsem ji jít. Nebylo to medvědí, kachní ani baletně příliš vybroušené, jak se tu s převahou prvních dvou variant přihází až příliš často. Nevlekla se --- ani nekrácela dáma. Šla ona. Na způsob chůze jako na ukazatel povahy se asi nedá zcela spolehnout, ale jako určovatěl směru pátrání bývá neúprosně přesný. Stačí srovnávat.

Jakkoli by to bylo potěšení asi až závratné, nesvedu být Degasem navečerní Karly nakloněné nad stůl. Hlavně tím chci též sdělit, že se toho letištního odpoledne do hodin dost pozdních především sedělo. Neodbytně mě poutalo její čelo s křivkou hranice, za níž pramenily ty rozmanité vlasy. Ale rytmus, barva, význam hlasu vládl nad vším, i když zprvu jakoby naschvál hleděla být nezávažná.

- Kdo nelétá, má létání za přepych.

- S pobytem se tady nepočítá, zkusil jsem hájit nouzový stav.

Projde se a odletí.

Jakoby trikem falešné hráčky karet náhle měla pod dlaní pravé

ruky úhledný blok vzatý z obsáhlé kabelky a v prstech ostře ořezanou tužku.

- Takže mlhu či vůbec počasí neberou v počet, říkala až ledabyly a zároveň si skoro pečlivě něco zapisovala.

- Jste na ně rozhněvaná --- jaksi státnicky, či jen osobně?

- To vždycky musí být rozdíl? zvedla tvář od tužky.

Nastalá rozprava zanedlouho prozradila jedné i druhé straně, že její účastníci nejsou pravověrní z hlediska žádné konfese pozemsky sflikované ani nadpřirozenem naráz zjevené. Střídala se zvolna upíjená káva a veltlínské s dvěma či třemi nárazy gruzínského koňaku ve chvílích, kdy se té nebo oné straně zdálo, že je třeba zaplašit otázku, zda je dané dvoučlenné společenství oprávněné či vhodné. Z mé strany vypadalo v některých okamžicích mimosvětsky, i když jsem hleděl odčítat tu odosobňující vyhladovělost po půlroku plicního pavilónu, kde ovšem sloužily sestřičky při vší vlídlosti starší a odolné.

Ztišeně jsme v letištní kabině nějakou dobu odhadovali spoluleťce. Kdo je kdo. Čím asi je. Za jaký čas který z nich vypije tolik, aby bez všech přímých sdělení přiznal sobě i okolí sám sebe.

- Jenže jsme my tak vysoce výš? náhle řekla a objednala koňak.

Nebylo třeba úmluv a poznenáhlu jsme si tykali. Jen co jsem si to uvědomil, ptal jsem se v duchu Jakobsona či aspoň některého z jeho četných žáků, co vyvodí z dějinného vývoje a návyku vykání a tykání tady i jinde. Je-li řeč kroužícím a přirůstajícím oblakem obsahujícím krom všeho jiného i artikulace těsných společenských a nejdůvěrnějších vztahů, zpětně z oblaku vyjímané či podle povahy volené a různě modifikované těmi, kdo něco takového potřebují vyjádřit, jak je to s tím, že si žena s mužem obvykle tyká - aspoň v místní řeči - těsně před nejintimnějším splynutím či aspoň hned po něm, kdežto tyká-li si žena s mužem a on s ní jaksi předčasně, ono splynutí bývá pak skoro vždycky vyloučeno. Měl jsem to. Ale koňak trochu zaplašil melancholii, takže mě dokonce napadl dotaz, jímž odmlku ukončím. Jak se však děje zvlášť mezi těmi, kteří ještě neměli čas naučit se spolu mlčet, první slabiku jsem pronesl zároveň s první slabikou její přerušovací promluvy. Dlaní až skoro pod její neustupující bradu jsem naznačil, že má přednost. Dopověděla s úsměvem spíš společensky dovedným:

- Kde jsi?

- U tebe.

- To je slabší, pěkně se zasmála jedním melodickým taktem teď

už nahlas a doopravdy.

- Fakt, řekl jsem a trochu pak zapřel strukturalisty. Chci vědět, čím ty se živíš.

- Lidmi.

Vtom se ozvalo skuhravé místní hlášení. Naslouchali jsme. Byl čas znovu si Karlu trochu prohlédnout. Po její odpovědi se zdálo být proč. Jak mírně pokrčila rameny o něco hranatějšími, než se hodila secesisujícímu Rosickému, znělo mi to napřed, jako by se lehkovážným vtipem či skoro cynicky mínila povýšit nad dávno známého a dávno lhostejného klubovního kolegu. Nic nelhostejného jeden druhému neprovedli a nemohlo to tedy být jinak. Jen co však šelest v přibližném tvaru slov došuměl, Karla pokračovala. A usvědčovalo mě to z omylu. Zněla i vypadala nevinně či aspoň dětštěji než dřív. Začal jsem ještě pozorněji poslouchat kadence a barvu hlasu. A jako by tu bezbranně, otevřeně, tím vůči tabuistům útočně mluvil nikým a ničím nechráněný a proto samostatný lidský tvor.

Lidmi se živí. Je snad kdo na světě živ jinak? I lastury užíví, jistě. Dají se sbírat a prý zase už jsou slušně placeny, protože se perleť vrací do módy. Sběrač se tedy živí lidskou zálibou, lidským sklonem napodobit, lidmi. Může se o lasturách i psát. Co jsou, jak vznikají, proč se lidem líbí. Obživa ovšem v tom případě závisí na tom, jak se píše. Pokud je to k něčemu, lidem se zachce číst a platí. Jenže jsou dalekosáhle rozmanité vztahy mezi písíci-mi a čtoucími. Ti někdy skrz cynického nakladatele platí milióny liber, marek, dolarů za chytré podvody a v téže době nechávají prostou a strhující promluvu zkušenosti a myšlení, faktů a života ležet na pultech. Nelíbí se být bezděky upozorňován či provokován. Jí se přihodila jedna z mnoha variant. Vinou toho, jak se živí lidmi, má zítra soud. V jednom roce už druhý. Žalující strana před měsíci přijala smír, ale po jisté události žalobu opakuje.

- Tam tě předvolali? ukázal jsem v odhadnutém směru předpokládaného letu a hned se podíval na hodinky. Asi budeš chybět.

- Tady mám soud, ukázala ona k nepřáliš čistému laku na prkené podlaze zastupující pro ten okamžik hlavní město.

- Takže ---

Ale Karla s jakýmsi profesionálním zalíbením mluvila dál. Ředitel podniku, šéfredaktor, jejich advokát ji u soudu už nechtějí vidět. Zase by něco řekla a kdesi vysoko by to vztáhli právě na ně. Z jakýchsi příčin by ji však přece jen neradi ztratili, tak ať radši zmizí: nemoc, rodinné příčiny, doložitelně mylný záznam v zápis-

níku. Jen aby tentokrát k soudu nepřišla. Nic proti tomu --- je to už asi předem dojednáno jinde --- jen je jí líto, že neuvidí a neuslyší advokáta žalující strany. Soukromě si ji za přestávky v prvním soudu letos na konci ledna přitiskl do koutku chodby, a co prý ji viděl vejít, je mu jeho profese nesnesitelná, protože nesmí stát při ní. Musí se mu přiznat, že svým přesně zastřiženým tmavým knírkem pod lehkou úzkou klenbou holé lebky skoro poutá. Sňatkový podvodník se pro svůj výstup nedá vypravit líp. Stejně asi okouzluje klientky a klienty. Možná i předsedy senátů. Když se tento druh advokáta povede, je to pravzor člověka jako společenského tvora. Něco žije, tuší, jak se to dá prostě a srozumitelně pojmenovat, a vymýšlí si nad tím jiné názvosloví. Hledí vyhovovat tradicím a návykům skupiny, kam přísluší. Tak se udržuje na přijatelné výši, dokonce se na čas může i proslavit. Ten s knírkem bude zítra skoro jistě znát pravou příčinu a možná i směr jejího odletu, ale podá výkon. Uprchla před vlastní lží! A na lež loni nezodpovědně otištěnou vrší lež další, protože někde v úkrytu, patrně zahraničním, sama sebe s předstíranou bezelstností klame, že lidská společnost, jak se tady a nyní projevuje, není hodna rozsuzovat, zda je či není parazitním jednáním její psaní, které pod údajně ušlechtilou záminkou, že odkrývá skutečnost, po pravdě jen pro potěšení škodolibých zneužívá některých rysů a okamžiků lidské slabosti, bez nichž, je třeba přiznat, nejsou ani ti nejčestnější z nás.

- Jak tě slyším, nejlíp by ses obhájila sama.

- Před soudem snad.

Znenadání umkla, trochu se znepřítomnila a neklidně se ohlédla k matně zaskleným dveřím té kavárničky za městem, jež právě znovu zavržaly. Leká se, že si to šéfové či advokát rozmysleli a jdou si pro ni, ať se vrátí? Ale po roztržité pauze právě tak znenadání drobně zatřásla pestrým porostem hlavy a omluvně mi dovednými prsty přejela po rukávě. Prošlo to až ke kůži či ještě dál. Ne, soudu se nebojí. Jistě ne takového, jaký tu dost nedůsledně dokázala na sebe přivolat. Strach není ani to druhé, co ji na chvílku odtud odvedlo. Spíš letmá naděje, že se komusi za několik hodin vrátil rozum už asi na šestnáct měsíců v jisté věci ztracený. Či přece jen v tom byl taky zčásti strach: kdyby si to po takové době tak rychle rozmyslel, co s tím? Nemohlo by to být nic než chytračící předstírání, pojištění pro každý případ, pokus uchovat si obě.

- Jsi ženatý, takže víš, o čem je řeč. Ne, já se ani za sedm prvních let od svatby neprovinila, jak se prý normálně sluší. Asi

nebyl čas. Jen mi povolání bránilo být vždycky při ruce, kdy se žádalo. Chtělo se mi i s ním zůstat, kdo jsem.

- To bývá nejhorší ---

- Zkušenost mě nutí souhlasit.

- --- dokud se nedojde k nějakému stupni kompromisu.

- Na ten už je pozdě, zvedla skleničku, dopila a bylo třeba jí dolít. Zkouším jiný trik. Letím jakoby úplně pryč. Ať nějakou dobu zažije, jaké je to jen a jen s tou druhou. Ne že bych mu byla přišla všechny knoflíky, co se mu kdy utrhly, ale ona ani jeden.

- Znáš ji? Víš opravdu, jak to s nimi je?

- Vidám ji občas mezi pěti, šesti lidmi, co přijdou. Dokonce někdy posedíme a na vysoké --- spíš snad odtažitě úrovni pohovoříme ve třech. Je to vědecky ústavní sekretářka nadprůměrně vzdělaná. Či informovaná. Pěkná. Přála bych mu ji --- kdybych nevěděla, že stojí za to být s ním --- a že s ní to skoro jistě je jen na čas. Podle Stendhala.

- Taky si myslím, že odhadoval výtečně. Ale celé spektrum vztahů obsáhnout nemohl ani on. Víš o té nově sestavené dvojici dost? Může ta tvoje lest vyjít? Na tebe vsadím, že vyhraješ. Jen o něm nevím nic.

- Tady ho máš. Asi ho dost zhýčkalo nadání, vzdělanost, přijatelný zevnějšek. Přes úchytky od ortodoxie si ho nechali jako asistenta astrofyziky i ve výzkumném ústavě. Věnuje se až trochu snivě, vůbec ne utilitaristicky, té vědě budoucnosti. Hlubková psychiatrie by asi zjistila, že prostě chce "anywhere outside this world". Tolik inteligence --- a míří jinam, než by snad měla. Pořád jsou hladomory, nepředvídá se, kde bude zemětřesení, idioti zbrojí tam i tam, nevléčitelných nemocí a utrpení ubylo, ale zase už jich začíná přibývat.

Přišla číšnice a v relaci k prostředí se až mile ptala, co má přinést dalšího. Ještě jsme měli, takže jsem jen poděkoval. Ale rozptýlen odpověděl jsem potom Karle nepřislušně egonomicky.

- Tady máš případ vyléčitelnosti skoro už dosažené. I když za sebe nemůžu tvrdit, že je to zvlášť velká výhoda. Pokud nesedím s tebou.

- Nech toho. Třeba se ti v životě ještě něco povede.

Vzápětí přivolala zpět odcházející číšnici, objednala dvě kávy, a protože místní šelest zároveň nastiňoval, že na východě zatím ní situace trvá, pro jistotu též požádala o vychlazení další láhve bílého.

Vzpřímila se na opelichané čalouněné židli do nevysoké, ale magicky účinkující výšky --- nebýt mé zaryté skepse vůči všem druhům kouzel, snad už jsme byli mlčky jinde --- a vrátila se k soudní při. Začalo to vyzáblou krávou. Jen co se trochu něco smělo, vymyslela si pro Nový věk seriál "Jak je lidem na světě". Jezdila, kudy se dalo, zapisovala a fotografovala.

- Jak jim je? vyhrkl jsem zaujatě i nesoustředěně.

- Převážně podle toho, kdo se dívá. Jak je zrovna jemu. Ale jsou stotisíce výjimek. Vězeň vidí černěji, než to možná je.

- Nebo z doufání vidí svět venku lepší, než kdy může být.

Přikývla. Znovu se pak lokty opřela o stolec a s provokativní nesmělostí se zeptala, zpovídá-li se ona či já.

- Omlouvám se. Jeď.

Živila se lidmi líp než jiní a bezděky přispěla, aby se líp živil i další. Byli uznalí. V týdeníku Nový věk jí přidali. Po prvním soudu dokonce byli ještě uznalejší, protože vznikla potřeba žádat příslušné orgány o větší přiděl papíru. Příčinou pře bylo, že v zájmu seriálu dospěla na odlehlý a shora jaksi neúplně zvládnutý venkov. Tedy nedostatečně prostraněný, prostátněný, prodružstevněný. Octla se ve vsi skoro útulné. Všechno možné kvetlo a zdálo se, že lidem může být dobře. Jenže ještě nikdy nebylo všem naráz. Ze vrat rolník vedl hubenou krávu. Nemohlo to být jinak než na jatka. Vzepřela se a nešla. Bil ji mírně, pak koncem vodícího provazu hůř. Ze vrat vyběhla holčička, jeho osiřelá vnučka. Karla cvakala snímek za snímkem. Ptá se totiž lidí, jak jim je, ale taky ---

- Sama za ně odpovídáš.

- Neřekla jsem to snad? Oni dávají, co jsou, co si tak či jinak odskáčou, s čím si nevědí rady. A my z toho jsme živi. Obléká nás to, krmí, platí to za nás vstupné. Zrovna tak do kina jako na stránky knih či novin a tamtudy možná do lidské paměti. Vniklo ve světě do jisté části povědomí, že každá vráska je značka o něčem, co se v životě dalo. Většinou doklad o tom, na co se doplatilo. Ale jen co se vráska přenese v Paříži na galerijní zeď nebo kdekoli jinde na stránku týdeníku, je z ní i doklad, jak bystře viděl fotograf, jaký měl smysl pro detail a charakter. Co všechno jednou vráskou vyjádřil!

Sípavě nás místní hlášení vyzvalo, ať se dostavíme k příslušnému výchoodu na letištní plochu. Stáli jsme u železného zábradlí v sychravých poryvech větru čtvrt hodiny. Bylo v té situaci cosi

sporně pozitivního tím, že se Karla o mne opřela. Přestala tak být aspoň na chvíli kýmsi vysoko nadřazeným. Byla blíž. Ale pak uvnitř trupu jakéhosi válečného bombardéru přestavěného k dopravě lidí a hlučnějšího než nitro parní elektrárny, kam jsem směl před rokem vejít díky jinému nezapomínajícímu spolužákovi, hlasem nezbytně opět zvýšeným mě bezděky ujišťovala, jak jsem zkušeností i soudem nedostatečný.

Snad není dobře říkat, že fotograf něco vyjádřil: prostě zachytil a prodal. Ale někdy i on má svoje vrásky. Odkopnou ho a zneuctí. Je to jeho riziko, že si fotografování zvolil. Jenže jsou i takoví, co mají rozum, vůle, představivosti vždycky jen na jednu odpověď tomu, co je potká. Ano, přiznává přece, z čeho je živa. Ptá se jich, ale taky si je půjčuje na úvěr pro ně riskantní. Jestli je to, co ona za ně o nich odpoví, bude aspoň trochu zajímat a bavit, nedá se nikdy předpovědět. Toho, co bil zbídačelou krávu, fotografovala a pak i holčičku. Snad podle jeho vzhledu věděla, co bude. Nebo on tak vypadal, protože věděl, co ho nemůže minout. Živíme se jimi, tím, co nás nad nimi napadá, a nemůžeme je uchránit, aby nás někdo z nich neživil ještě vydatněji tím, do čeho spadne, čím se mučí, co je příčinou jeho smrti nebo smíchu na jeho účet.

- Ten chlap začal bít i holčičku, protože bránila krávu. Když jsem šla blíž a nevěděla, jestli dřív aparátem chytit jeho bezmocně rozezlenou tvář nebo vzít klacek a bránit holčičku - co bys ty dělal dřív? -, rozběhl se proti mně. Jenže z chalupy zároveň vykročila jeho žena a křičela: na jatka má jít a nejde! Dlouhou rukou bila holčičku a ječivěji křičela: na jatka, na jatka, co se mu pleteš do cesty, má jít na jatka! Ale zároveň se ta přitloustlá ježibaba vrhla za svým mužem a tázavě kvičela: tady jsou snad jatka? Tak půjdeš už, či co s tebou bude!

Drahocenná Karla byla zachráněna, protože se ten chlap obrátil na svou ženu a začali se rvát. Hlučně si za toho zápasu spílali a vesničané tím přivolání je chtěli odtrhnout. Ale prý ať táhnou, říkali oba a šli si svoje vyřídit do chalupy. Odtamtud pak bylo slyšet řev. Vesničanů přišlo víc a vedl se spor, mají-li se nechat, aby jeden druhého zabili, či se má vtrhnout a zabít je, aby byl v obci klid. Hluk kolem byl v tu chvíli jako zatmění.

- Přesto aparát zabíral. Všechno tam mám. Chlap s předstíraným klidem vyšel z chalupy. Jenže si příliš pečlivě rovnal blůzu. Byl zarudlý a zahanbený. Zamířil tam, odkud se kráva předtím nechtěla hnout. Už tam nestála. Dožadoval se jí na vesničanech. Posměšně

křičeli, že ji snědli, a proč prý je lakomý a líp ji nevykrmil.

Letadlo se nad některým z místních mírných pohoří znenadání propadlo, takže žaludky stouply do hrdel. Interkomunikace, skučivější než letištní rozhlas, omluvně z pilotových úst prostředkovala, že podmínky začínají být zimní a velmi střídavé.

- Prosím o toleranci k podnebí, k počasí, ke svým schopnostem. Děkuji.

Byl i skrz zatemňující síť zaostalého rozhlasu vynikající. Stejně jako na pohled, když tělem té polotrosky procházel dopředu ke kabině.

Karla pokračovala:

- Nedal se zastrašit. Zvedl kámen a vesničani začali ustupovat. Hodil kamenem a ustupovali dál. Jenže ne všichni. Někteří ho napodobili. Žena mu ze stavení přišla na pomoc, ale přesila je oba zahнала dovnitř. Spoluobčané je těsně obléhali. Když vypadalo pod kamením sklo z oken, bylo je uvnitř vidět, jak se barikádují.

- To je ---

- Asi vím, že ti to připomíná toho malíře, co dědičně zná pogromy. A chceš se ptát, jestli to mám taky v barvě. Nemám, ale i bez ní je to fakt, přestože --- prostě poslouvej.

A opravdu, jak vysvitlo, na střeše u komínu se objevila holčička, jejich osiřelá vnučka. Plakala a volala:

- Cikán ji vede, cikán ji vede pryč!

Vesničané přestali kamenovat, ale kameny si nechali v ruce a chtěli vědět, kde, kde je!

- Tamhle ho vidím, vede ji --- ale ne, počkejte!

Jenže se už rozběhli v tu stranu, muž a žena hned za nimi. Jednota obce se zdála být úplná. Až holčička na střeše spustila opravdový křik:

- Ne, cikán to není. Nevím, kdo to je.

Všechno je na fotografiích, třeba je prý někdy spatřím, pokud jsem nečítal Nový věk a neviděl je už dřív, dodávala Karla. Je to tam i s jejím spěchem, aby všechno na fotografiích bylo. Sekvence křičící holčičky u komína, kamenujících občanů, ležícího cikána-necikána jí prý vynesla v jednom dni jednak vnitroredakční odměnu za nejlepší výkon roku, jednak důtku ředitelství varující před pokračováním v pomlouvačných provokacích. Redakce se za ni v dané chvíli postavila, vis major nezakročila, snaživý ředitel se vzdálil výš. Ale jakkoli holčička shora skoro už úpěla, ať toho nechají, že to cikán není, občanstvo kamenovalo. Je třeba mu přiznat, že cviče-

nou ruku nemělo. Stačil však jeden, který se trefil. A bylo štěstí, že se cikán-necikán skácel tváří nahoru, protože se obec na údajného zloděje jateční krávy hnala, že ho dobije. A tu bylo rozpoznáno, že je to dávný, vrozeně hluchý, z té příčiny zaostalý, z údajné dobročinnosti přesto živený podomek toho rolníka. Takže s posměchem, otráveně, blahosklonně od ubíjení upustili. Jen rolník na podomka řval:

- Ty poleno, ty blbe, ty hodiny, co spadly, to vymlácené sklo, ten stůl, co jsem mu urval nohu, tu zničenou omítku chalupy, všechno máš připsáno k tíži a nenajíš se, dokud mi to neuhradíš. Mé ženě, potlučené tvou vinou, od rána do večera budeš měnit obklady ---

- Obkládej se ty sám, babo! okřikla ho jeho přesluhující čarodějnice.

Holčička zatím objímala krávu a potom podomka, který se pomalu zvedl. Nepřítomně se na všechny kolem díval z jejího objetí, netušil, proč ho líbá, proč se směje a pláče, neslyšel, jak říká:

- Ty můj cikáne, že nejsi cikán! To bys byl mrtvý, cikáne, kdybys byl cikán.

Proto na Nový věk a na Karlu podali žalobu. Prapříčina, holčička, totiž tohle říkala i v osmém pokračování seriálu "Jak je lidem na světě". Tentokrát bylo "lidem" v titulku červeně škrtnuto a místo toho nadepsáno "holčičkám, podomkům a cikánům". Jména seriál neuvádí, ale poznali se. Tvrdili, že jen podle obrázků. Žalovali však, že text i obrázky ohrožují jejich čest a případně i živobytí, kdyby okolí pomluv zneužilo. Onen advokát s tenkou bezvlasou klenbou lebky nazval jejich počínání temperamentem a její projevem strachu ze života, skrytým za masku lidumilnosti. Soud se nedal zcela přesvědčit a navrhl mimosoudní smír.

Měli jsme se připoutat a mozek, byl-li jaký, na vteřiny půl bolestně, půl slastně přilínal k nitru temene. Netěšil mě návrat do přízemí. Bude tam na Karlu někdo čekat? Byla nahoře při té pověsti soustředěnější i poutavější než předtím dole. Přistávalo se do tmy prokřídlované podél tarmaků řadami žlutavých žárovek. Byl jsem na závěr příběhu zvědav skoro neklidně.

Na letišti nám autobus přistavili nedaleko od schůdků z letadla. Snad i proto, že po oné zdržující a pro mne, zdálo se, dost osudné mlze začal tu v nárazech vanout z jihozápadní pusty jakýsi skoro nepříjemně hřející fén. Ale jako cestovatel k delšímu pobytu mimo domov jsem tak jako tak musel v dalším prozatímním přístřeší

vydávaném za budovu významného letiště čekat, až mi z trupu letadla ručně a zdlouhavě přivezou půl druhého kufru. Karla měla své jediné příruční zavazadlo sice v mé ruce, ale tím ovšem s sebou. Kdyby byla v autobusu řekla ahoj, měj se pěkně, nedalo se té přitažlivé i tvrdé osobě odporovat. Vystoupila však u letištního baráku se mnou a do centra jsme pak odjeli vezení taxikářem znalým železnic, hotelů a patrně i vztahů, od dávných a trvalých po rychle navázané a sporné. Ano, před půlnocí něco jede, ale panko by v příslušné stanici byl ve dvě, kdy električka k cílovému sanatoriu nepremává. Naopak zde v Imperiálu je bar otevřen do tří, podle počtu hostů a úplatků i déle, pokoj je zaručen a pohodlný rychlík jede v deset pětatřicet po ránu.

Byl to tedy Imperiál a nikoli nádraží. Recepčního s tváří, oblečením i rukopisem vysloužilého či snad pro přílišnou štátnost zapuzeného gymnaziálního profesora až jaksi překvapilo, že pokoje mají být dva. Povysadil si velkého předvázaného motýlka na krčním knoflíku a s pohledem do plánu pokojů pravil, že to bude číslo čtyřicet pět a čtyřicet sedm, ale nastala v tom patře porucha topení. Desetikoruna zařídila pokoje níž a ohřáté.

- Takže ty si je radši koupíš, než bys mrzl --- nebo to z nich vymlátil, mluvila Karla za těch několika kroků od recepcce k výtahu, na jehož klice ovšem viselo několikajazyčné sdělení, že je porouchán.

- Přijdu si pro další mravní naučení za dvacet minut do baru, řekl jsem po nemluvném stoupaní na rovince k pokojům.

Kývla. A to už, jak se později ukázalo, bylo o něco víc, než se asi mělo stát.

Primáš snad šťastnou shodou okolností onemocněl či tu rozum do tří k jitru zázračně vládl i jindy. Dalo se u pultu na stolicích při dalším víně a kávách mluvit skoro až důvěrně tlumeným tónem a slyšeli jsme se. Jinak tomu bylo o posvícení v té vsi ---

- Tam ještě nejsme, upozornil jsem Karlu.

- Opravdu jsi tak nechápavý? podívala se na mě zpod neodbytně přitažlivého čela napůl posměšně, napůl až víc než přátelsky. Aspoň mně se zdálo.

Nový věk tehdy měl nejvyšší náklad, jaký byl za nouze o papír a v čase kryptocensurního přidělového systému vůbec myslitelný. Ředitelství, jakkoli na Karlu jen s polovičním předstíráním kádrově rozhněvané, nabídlo v zájmu pokračujícího úspěchu odškodné tak vysoké, že žalující strana ani nežádala zveřejněné odvolání. Úzkolebý

sňatkový podvodník se po Karle díval, zda ocení, jak v její prospěch obehral své klienty. Snad. Ale zatím nebyl tak úplně neodolatelný. Zítra se možná jeho soukromá pře výrazněji promítne do žalobnického elánu a výmluvnosti.

Patrně se chtěla na hodinkách přesvědčit, nejde-li už o dnešek. V baru ovšem byla skoro tma, takže musela levou ruku natáhnout nedaleko ode mne až pod kornout jedné z řady nejmoderněji světově výstavních visacích lamp nad barmanovým prostorem za pultem.

- Opravdu až zítřka, řekla a prsty pravé ruky si urovnala hodinky nad zápěstím levice.

Opravdu až zítřka, melancholicky se opakovalo ve mně, protože právě minul okamžik nejkrajnějšího okouzlení nad jejím ramenem a paží, nad pozvednutou bradou a nosem pod přísvitem shora, nad skoro neznatelnou a přece přítomnou vůní. Buď bylo třeba hned, nebo už navždycky bude asi pozdě. V ní zvlášť. Ve mně asi taky.

Vesničani odjeli domů a zjevně jim výtěžek ze smíru stál za to, aby ji za pět měsíců pozvali na posvícení. Čekali na zastávce s kapelou. V hospodě stál dlouhý přeplněný stůl. Ji posadili do čela. Vlevo od ní seděl černý kudrnatý muž. Nejedl. Jen s nechutí a neklidně nabodával kusy guláše a kroužil jimi po talíři. Kdykoli se pokusila ho oslovit, vždycky na ni promluvil někdo jiný. Ale pilo se, brzy už nebyli tak bdělí a jí se povedlo říci mu, ať za ní přijde ven. Jen co však vyšla, bylo slyšet křik. Zjevně ho nechtěli za ní pustit, hrozili mu a cloumali s ním, ať se zase posadí. Od těch hrozeb a cloumání je to na fotografiích, protože se stačila vrátit. Zastihla místního předsedu, jak je okřikuje, ať ho nechají, pitomce, když se nechce mít zadarmo dobře. Spor byl tím prudší, že se rvali, zda ho opravdu pustit či zadržet. Za té situace se mu podařilo prchnout. Vyběhli za ním - ona s nimi - a spírali mu, že podvádí. Dostal zapláceno a nedrží slovo. Holčička, už asi o půl hlavy povyroslá, tahala Karlu za rukáv, ať zase běží za nimi a dělá obrázky. Nic z toho nebylo, protože tahle oběť, zakoupený důkaz tolerance, nevedla s sebou vyzáblou liknavou krávu. A měla jinými důkazy tolerance vycvičené nohy.

Tak aspoň Karla zakončila jeden z dalších dílů seriálu, tentokrát prostou reportáž z té posvícenské oslavy.

Navrhli prostřednictvím protáhlého bledého oválu, přerušeno pod nosními dírkami knírkem, že vrátí obnos, jímž byl zakoupen smír, a žalovali podruhé. Jedním z dokladů žaloby je jimi dodaný snímek muže, kterého Karla prý označuje za oběť jejich údajné ne-

snášenlivosti. Ve skutečnosti lze doložit, že je to jejich místní holič. Sice vypadá jako cikán, ale žije s nimi v míru již od svého narození.

- "Sice" je podivuhodné slovo, byla Karla znenadání melancholickéjší než já. Skoro stejně jako ta ves. Nevím, jestli ráda, ale jednou se tam vrátím. Potřetí. Je to ves mé kariéry, pokud ji neuzavře jiný děj. Budu z ní ještě několik let živa, a dobře. Ta holčička už umí psát.

Hledala v obsažné tašce a zpod aparátu, zjevně tak drahocenného, že nemohl být ponechán v pokoji, vzala pomačkaný dopis. Ať prý čtu. Abych mohl, musel jsem se od pultu vzdálit ke stolku se zastíněnou lampou. Viděl jsem odtamtud Karlu přes okraj papíru popsaného od břehu ke břehu plynutím, rybami, racky, kachňátky, ničemu nepodobným vlněním a Karla z toho vystupovala jako další znak a ještě ponořený význam. Jako by se choulila a ukrývala v jakési přípravě v přítmí. Mohla by vyskočit, pozvednout se, povýšeně vidět v kdečem důkazy, že je to tak, jak ona říká, ale viditelně tam za kouřovou clonou baru usilovně sní, že lidi a věci vydají svůj význam vlastním hlasem. A ty hlasy, věci, lidi, kachňátka i její Lucifer, anděl, tyran a jeho sen, vorvani, žraloci, delfíni, rákosí, všechno vlnění zprvu ničemu nepodobné zvolna procítalo k životu, jako se trosečné zboží vědomých a myslících dní i probdělých nocí probouzí k životu ve snech. Prošly mi před zrskem řádky dopisu a uvědomil jsem si, že z nich nevím ani slovo. Bylo třeba začít znovu:

- Milá paní nevšimla jste si ani našeho podomka že s vámi chce mluvit seděl o tři místa od vás už neví jestli vpravo nebo vlevo to on neví odjakživa poleno dědeček to říká ale chce ať vám to napíšu tak tady sedí a říká ať píšu abyste nechala cikány a všimla si dobrých lidí že se u nás dají potkat taky jen se přijďte podívat jak pláčou když je pohřeb i když ho třeba zabili budou nad ním plakat tak proč jste taková a nevidíte jak to je a pak si myslíte milá paní že nenávidí tady někdo cikány ale on je to holič a já tak to vidíte co jste mohla provést kvůli vám místo cikána skoro zabili napřed podomka potom holiče a skoro mohli místo cikána zabít mě ale podomek zapomněl paní jak to šlo za sebou jen má stejně pravdu když říká že když vás někdo pozve je neslušnost takhle mluvit jen co je pravda a máte si prý nechat sloužit že on ví co je moc protože ho to naučili a babička vám paní dává vzkázat že cikáni podomci a holiči jsou cikáni i kdybyste tisíckrát ještě jednou přijela nebo jak říká jen až přijedete příště posadí vedle vás pravého ať pochytáte.

vši a přijdete o všechno však on se některý říká babička milá paní dá od nás uplatit aby byl jako pravý cikán co my o nich víme a jestli je tak milujete proč nejste cikánka říká maminka a jestli jste milá paní tak aspoň budeme vědět s kým se zahazujeme a nebude se vaší ctěnou osobou proč zabývat říká dědeček a já vám to píšu ráda že vám můžu psát protože mně nic povídat nebudou že cikáni jsou cikáni já vím že jsou jako podomek předseda dědeček nebo babička jen nemají pole a víno a kuchyň a pokoj a mimo krávy kachny slepice ani prase nebo toho pána u soudu a nemůžou mi přivést čokoládu jako vy ta plněná byla dobrá příště přivezte víc ve vsi je nás hromada tak chodí do vsí kolem kde jim říkají cikáni hybajte a když něco ukradnou hned každý říká že jsou to oni tak bych jednou chtěla nějakého vidět nebo mi aspoň o nějakém napište ať vím jak je poznám když to nevím protože každý je nějaký tatínek nebo dědeček taky a když je černý proč se na něj hned dívají že někoho zabil když ho třeba teprve zabije a jak ho může nezabít když ten i všichni ho předtím stokrát zabili protože je cikán tak mi napište a na podomka se nezlobte on to myslí dobře jen je to takový cikán nic neví nikdo ho nemá rád tak mu jdu uvařit kafe babička mu nic nedala že nedal včas praseti ať prý ví jaké to je a od rána nejedl teď už se stmívá tak já letím ---

Bylo vidět stinnou Karlu nad okrajem těch štěbetavých kachňátek a vlnek. Lady Karla! Byla velmi pozorná k početným shodám okolností, třebaže patrně z velikého odstupu. Záznam poznání budil dvojsmyslný dojem vynikající dovednosti. Vracel jsem se pomalu k ní a spontánně říkal s jakousi zkušební vrstvou humoru:

- Výtečně sis to vymyslela. I výtvarně je to krásný dopis. Díky. Je z takových končin i tvůj nahoře zmíněný manžel?

- V tom případě by všechno bylo prostší.

Po "dlouhé cestě dne do noci" nezbyvalo sil na řešení našich vlastních záhad. Jiné se jevily jako snazší. Ohlédli jsme se na těch sedm, osm zbylých lidí v podzimním východním podpalubí a jako ve výchozím přístavu odhadovali, kdo kým je či bude. Její postřehy byly velmi rozumné, instinktivně zdravé, často dalekosáhle bludné. Aspoň podle mne. Už jsme se však nepřeli. Jen jsme rozprávěli. Noc asi ve dvě skončila poctivě přátelskými polibky na tvář. Zadržanými ústy na chodbě třetího patra ob dveře jeden od druhého.

Znal jsem už tehdy jednu dost nepravděpodobnou Petru. Tahle první Karla mého života mi při zasunování klíče do dveří pustoty připadala zcela neuvěřitelná.

Dní na Zauberbergu bylo v součtu skoro šest měsíců. Neodbytně se vyskytla za jejich průběhu jiná neuvěřitelnost. Tenká něžná zamyšlená sestřička v električce od cizokrajných povzbudivých novin v hotelu o dvě zastávky níž zpátky nahoru mezi vlídné, nehlukné, utrápené chlapy v dependenci pro chudé. Ty noviny jsem četl jen já. Ona je však i za druhé společné jízdy rozmetala. Po oslovení zůstaly její přírodní, ničím nezpevněné, nádherně zvednuté tmavé řasy nadpřirozeně nehybné. Přítel spolubydlící na mou stížnost odpověděl, že šílím a nemám to příště opakovat: její muž, topič v kotelně, prý už dva přizabil a soud mu při pohledu na svědkyni přiznal, že může jít o crime de passion, jinak místně v úloze polehčující okolnosti neuznávaný. Passion? Nevím. K ničemu nedošlo. Ale skoro se zbláznit' z té ostře řezané něhy možno bylo. Karla tak zůstala pro souchotinářského provazolezce bezmála rozumnou záchrannou sítí. Psalo se jí dvakrát na adresu Nového věku, protože bližší člověku neudala.

Byl začátek dubna, Kouzelný vrch sněhem odrážel vzhůru k omamující modři sluneční svit, pacienti se před tou zradou kryli v podstřeších, jenže místní rozhlas daleko na sněžné svahy a do sluchů aspoň trochu vnímavých až neúprosně rozeznával "sestřičku" Salome. To se rozumí, o Richarda Strausse vždy byl ve mně spor. Jak o jeho dočasné rozumově politické selhání, tak o jeho hudební poetiku. Ale teď to prostince hypnotizovalo. Zvláště když jsem proti lékařským zákazům ulehl na terásce před pokojem v oslňujícím slunci na lehátko. Když vzešlý sen už zcela unášel, vtrhla sestra, spíš Herodias než Salome, a byla rázná:

- Hněď to budem hlásiť, pôjdete domov, je to nezodpovednosť a nevďak za starpstlivosť.

Přítel spolubydlící, o den dřív zakoupivší zásobu rumu, vzápětí klečel před přísnou sestrou a prosil, ať mě neudává: jsem prý mladý, nevyznám se, dokonce jsem se životu nebezpečně zamiloval do Klarisky, sestra vrchní přece ví, že to prakticky je sekýra do hlavy, pokud se topič Pišta trefí. Sestřička vrchní ustupovala, rozmyšlela si ten případ, přítel spolunocležník se v kleku vlekl za ní a vtom po kratičkém zaklepaní rázně vstoupila chodební sestřička s poštou. Omluvila se všem přítomným v jejich trochu překvapivé sestavě či poloze a mě jediného obšťastnila dopisem. Zatajil jsem jej po děkovné úkloně za zády. Připadalo mi nemístné potěšeně se usmívat, jsem-li vyhazován. Ale spolubydlící přítel uměl s kterýmkoli druhem sestřiček mnoho. Byl na Kouzelném vrchu už přes dva

roky. Směl jsem zůstat. Za to sporné štěstí žádal, ať mu prozradím, co je v dopise.

Po odchodu sestřiček doplnil pro úlevu zásobu alkoholu v krvi a zanedlouho se tím octl ve stavu, který jsem už půl roku znal a za něhož se mu nedalo odporovat. Nebylo tomu tak vinou sekryry, kterou by byl měl skrytu pod polštářem, i když ho, Štěpána, stejně jako Klarisčina topiče, kdekdo nazýval Pištou. Zvlášť se mu to kdy-si jako školákovi přihodilo, že při výročí svätomartinské dohody, tehdy ještě slaveném hned dva dny po osmadvacátém říjnu, hrál na housle melodii písně Vyleť sokol, bílý pták, jedné z mnoha, jež Schneider-Trnavský buď posbíral z pokladnice lidových zpěvů nebo sám sepsal a ony znárodněly, a sama ta živá sláva byla přítomná. Položila mu pak dlaň na rameno a prý, Pišto, jen tak dál a otčina na tebe bude hrdá, jako bohdá už je na mne. Milý, laskavý, pozorný Štěpán, nikoli topič, nýbrž učitel nejen přes dva roky, ale navždy zbavený svěřených nadějí otčiny a odkázaný, jak mu psali, stát se po eventuálním vyléčení účetním, při každé, průměrně čtrnáctidenní, repetici opilství opakoval curriculum da capo al fine. V bodě, kdy se ho Schneider dotkl, vždy nenuceně zaslzel, někdy i vzlykl. Jen jedinkrát, při nadprůměrné hladině rumu v oběhu, nesrozumitelně na Schneiderovu adresu zaklel. Zůstávalo ve Štěpánovi zdravé jádro. Ale to slzení bylo onou zmíněnou hrozbou. Dokonce se jednou opravdu rozplakal. Netýkalo se to otčiny, Trnavského, Pištova dětství ani mého případného odeslání směrem k domovu. Příčinou opět byl rum, ale tentokrát i v transcendentální podobě. Žena Dorka poslala Štěpánovi dort. Zda v poctivé poctě jeho svátku či též s postranním úmyslem upozornit ho na nevítané sklony, nemohu vědět, ale byl to dort takzvaně rumový. Zpovzdálí mě obcházely mdloby už ve chvíli, kdy Štěpán slibnou a drahocennou krabici otevřel. Jako mohamedán před mešitou zbožně napřed rozpráhl paže a pak se nosem přiklonil. Věc byla za účelem okamžitého použití už před odesláním vzorně rozkrájena na výseče. Byl jsem opravdově dojat, když Štěpán první z nich nabídl mě. Díky, Štěpáne. Jenže už jen ta první z dvanácti vážila snad štvrt kila. A nejen to. Viděl jsem na bocích výseče, že je tam v odstínu hnědavě zamlženém zastoupeno celé spektrum barev, a nosem jsem cítil, co je příčinou tíhy. Nastal povinný čas spánku, výjimečně jsem se na tu hodinu těšil, ale i učitel Pišta tentokrát měl připravenou svou sekryru. Další výseč po té, kterou jsem ještě nestrávil.

- Dorka tě prokleje a budeš to mít, nabízel mi Štěpán ta nepo-

zřitelná sousta, jen co nám zhasli, a mně bylo mdlo už jen z pomyslení na umělá barviva v soustavě dortu.

- Prosím, Štěpáne, bylo to výtečné, napiš to ženě, ale už nemůžu.

- Napíšu ženě, že jeden čehún z pěti set lidí tady na tom, čemu on provokativně říká Zauberberg, odmítá jíst její sváteční dort. Buď to sníš, nebo to budeš mít.

Ve variantách se jeho hrozby a mé vzdory opakovaly asi dvě hodiny. Až jsem Dorčiným svodům podlehl. Za další půlhodinu, kdy upokojený Štěpán šťastně už spal, bylo třeba jít a obsah dne vyzvracet.

Ohrožen opakováním pláče a rumového dortu přiznal jsem Štěpánovi obrovské potěšení obsažené v tom dopise. Ani nebyl od Karly, ale cosi o ní či snad i od ní přece jen sděloval.

Prý děkuje za mé dopisy. Z redakce jí je dodali. To se rozumí, že otevřené. V doprovodném memorandu sdělovali, že je měli za čtenářskou poštu a báli se dalších hrozeb. Příště nemám psát na instituční adresu do osobního dopisu úplně všechno. Čtou teď v redakci i Karliny vlastní texty pečlivěji než dřív. Má být sděleno, že se Karla cítí být jako pod kuratelou. Jede-li někam, diety ani jízdné se jí už neplatí. Říkají, ať si to vymýšlí doma či v redakci. Ona o nich říká, že jsou to nevděčníci. Právem, uváží-li se, že i ten druhý soud, jak se mé dopisy naléhavě ptají, skončil jejím vítězným smírem.

Vítězný smír nemohl přijmout ani napůl zcepenělý Štěpán:

- Dorka buď nade mnou vyhraje, nebo se smíří. Nepovídej mi, že mat a pat jsou jedna věc.

- To jedna krásná paní Karla ---

- A kdo vůbec to neosobní povídání podepsal?

- Jakýsi juđr, dál je podpis nečitelný. Karla se prý omlouvá, že právě je na neplacené služební cestě, možná že Nový věk, pokud výsledky sběru otiskne, ještě bude nějaký čas vycházet, a jestli ne, tak na shledanou jindy a jinde. Sám juđr se mi na závěr přece jen představuje. Prý mi byl představen jako knírek s úzkou holou lebkou.

Pišta jakýmsi opilým pohraničním jazykem komentoval list i Karlu, že mi zahrnula s pěkným. Byl jsem v nitru zvědavější na to, co se vlastně stalo, ale v podstatě jsem pro tu chvíli nesmyslel o mnoho líp.

Zanedlouho jsem se skromně vlakem vrátil domů. Uzdraven napůl,

totiž s odkazem jíst jeden nídrasid na deset kilo osobní váhy denně ještě nejméně dva roky a pak se uvidí. Fyzicky jsem se zle necítil. Ani morálně, pokud to nazývám správně: na mou co možno poctivou práci se nezapomnělo a zakázky se hrnuly. Též o děti bylo dobře postaráno. Žena však domácností jaksi jen procházela. Sice denně, ale mířila jinam. Chybila morálně ona? Propočít mi jaksi nevycházel. Takže jsem nic nevyčítal. Jen jsem se dost brzy snažil najít rovnováhu sil. Hledal jsem Karlu, jejíž psaní se v téže době přestalo v Novém věku objevovat. Paradoxy. Sotva jsem Nový věk díky Karle pro sebe objevil, už tam ty příznaky nového věku - i mého osobního - přestaly vycházet. Podařilo se mi však najít její prapůvodní adresu. A za čas oklikami došel dopis:

- Díky. Důvtipná matka dokázala propašovat sem do Bernu se vším jiným i tvoje dopisy. S astrofyzikem to zprvu vypadalo, že to bude jedna jedna, jenže se ukázalo, že klame, jak vy na východě říkáte. Chtěl si sekretářku uchovat. To se, chlapci, pozná z jediné promluvy. Ani k dotýkání nemusí dojít. Či spíš nesmí. Ano, uhoď jsi. Mým příštím manželem, zatím do zákonného rozvodu druhem, je knírek pod lebkou. Bystrý, zdatný, dokonce chvílemi i ke mně pozorný. Míním zůstat svobodná, abych i tady mohla aspoň zčásti pravdivě říkat, jak je lidem na světě --- ale když to tedy chceš i o mně vědět, tak tady to máš: svobodná v tom pravém smyslu slova, uvnitř svobodná, jsem samozřejmě mohla a měla být i doma. Těžší je zvládnout temně osobní spády a bystré i v něčem humánní svůdníky. Opravdu je můj zdatný ochránce zhruba takový. Velmi mě těší, že zrovna ty na mě tak mile myslíš. I já bych ráda s tebou pobyla, jenže tenhle život nemám čas.

1958 - 1985

745

P o v ě t r o ň

Když jedné neděle začátkem podzimu úderem jedenácté hodiny dopoledne výčepní pan Michal otvíral restauraci "U Bonaparta", třásla se mu ruka tak silně, že jen stěží dokázal zaklesnout zahnuté konce háčků na křídlech dveří do kroužků ve zdi. Předěšlý den totiž pro něho skončil dosti pohnutým večerem, se zkázou dovršenou čtyřmi fernety, kterými se vzpamatoval ještě po škole po zavírací hodině, kdy vypudil všechny hosty a zůstal v hospodě sám s pinglem Bedřichem.

Zpočátku nic nenasvědčovalo neblahému výsledku. Pan Michal otevřel jako obvykle a dosti rychle překonal ranní depresi. Když po poledni dorazil pan Píšek na svůj první půllitr, točil už v plné formě, pivo mu teklo medové s hustou pěnou a jeho kvalita snesla nejvyšší měřítko, takže pan Píšek nenalézal důvodu ke kritice. Pan Píšek, který nedávno dovršil osmdesát let, totiž celý život pracoval jako číšník a na Malé Straně si vydobyl pověst legendárního výčepního. Po dosažení důchodového věku ještě dlouho nepouštěl pípu z dlaně, do nedávna docházel na výpomoc do restaurací "U Bonaparta", "U dvou slunců" a "U kocoura" v údobí, kdy si stálý personál vybíral dovolené. V zimních měsících odpočíval, navštěvoval ~~byvalá~~ bývalá pracoviště a tiše pozoroval výkony svých následovníků za stolicí. Mnoho toho nenamluvil, ale když pokýval šedou hlavou a polohlasem šeptnul: "Jo jo, no jo," každý výčepák věděl, že je to výrok nejvyššího odsudku a byl by se nejraději propadl do sklepení mezi ty sudy, z nichž nedokázal vykouzlit chutnější mok.

Vše probíhalo zdárně, hostů nebylo příliš mnoho a chovali se způsobně, násypná kamna v rohu vydechovala teplo a přispívala svým dílem k příjemné náladě. K večeru se sice zadní místnost zcela zaplnila, ale nikde se nejevil ani náznak nějakého vzrušení nebo dokonce incidentu, průtoková hladina se prostě pohybovala v mezích normálu.

Večer po sedmé hodině vstoupil do výčepu nový host. Byl vysoké statné postavy, mohl mít něco přes šedesát a široce se usmíval. Obhlédl místnost, uviděl pana Píška, hýkavě se rozchechtal a zamířil k němu s napřaženou pravicí.

"Jaroušku, to je ale překvapení," zubil se ~~od něho~~ ^{ucha k uchu} ~~od něho~~.
"A ta doba, co jsme se neviděli."

Pan Michal s nevolí přihlížel, jak si příchozí sedá vedle pana Píška. Nemohl ho odeslat dozadu, když to byl známý štampgasta, a tak se vypravil ke stolu pro objednávku.

"Co si dám? No, pivo si dám," řekl host a rozřehtal se jako kdýby uplatnil nejpovedenější vtip.

Pan Michal se vracel za pult a začal větřit neštěstí. Sám byl totiž vyložený pesimista, svět se mu zdál vyvedený v temných barvách a trpěl představou, že se nedožije příliš vysokého věku. Když ho občas zabolet žaludek nebo píchlo pod žebra, přičítal to začínající rakovině. Žaludeční potíže i jiné neduhy a chmury zaháněl fernetem, o němž věřil nejen že je neškodný, ale že má dokonce léčivé účinky. V jakékoliv tísní se utíkal k této naději a štamprole černého šviháka mu dodávala sílu.

Když donesl hostu objednané pivo a ten zahýkal na plné kolo, pan Michal pocítil, že jeho žaludek začíná protestovat. ~~Vykř~~ Zasunul se za pult, z chladicího boxu si nalil dávku černého šviháka a obrácen zády ke stolům, kopnul ji do sebe na ex. Zbytek večera protrpěl v palbě smíchu chechtavého hosta, který neustále cosi repetil do uší nemluvného pana Píška. Když konečně nadešla zavírací hodina a vyhnal hosty do ulic, posadil se vyčerpaně v blahodárném tichu za stůl a zahleděn do pableskující tekutiny v odливce, která zabarvením i chutí připomínala rozmačkané štěnice, tiše meditoval:

"Jak je možné, že se někdo může smát? Pořád a všemu? V dnešním světě - a on se směje!"

"Někdo už má zkrátka takovou povahu," mýnil pivonoš Bedřich.
"Je veselý od přirozenosti."

"Kdepak," odmítl vysvětlení pan Michal. "Takhle se dneska může smát jedině šílenec. Je to vyšínutý uprchlík z cvokhauzu. Chechtálek."

Ještě delší dobu byl nucen uvádět do přijatelné míry osobním léčebným prostředkem jak svůj stav fyzický, tak psychický. Nepodařilo se to uspokojivě, tím horší pak by příští den. Pan

Michal se po vítězném utkání s křídly vrat uchýlil zpátky do výčepu, zakormidloval na své místo za stolicí k pípám a bylo mu ne-skonale blivo.

Bez nadšení zaznamenával první hosty, kteří se začínali trou-sit dovnitř. Tlupu zahraničních turistů, ověšených fotoaparáty, zahnal do zadní místnosti. Pak se dostavilo pár štamgastů z uli-ce s vysezeným právem na místa u stolů ve výčepu. V závěsu za ni-mi, mimořádně brzy, přišel pan Píšek a posadil se na lavici pří-mo proti pultu. Pan Michal zasténal dovnitř, pivo mu totiž teklo řídké jako čuránky a s pěnou podobnou mýdlovým bublinkám.

"Jo jo, no jo," povzdechl pan Píšek samoznakem věty, která v plném rozsahu a obsahu zněla: Práce, braň se, já tě kurvím!

Potom do lokálu vstoupila paní Olga. Byla to zralá a pěstě-ná čtyřicátnice, která bydlila ve vedlejší domě "U sedmi Švábů". Občas docházela pro pivo večer s litrovým džbáněčkem, který pak vyprázdnila doma při sledování televize za svých osamělých veče-rů. Posadila se jen zřídka, a to jedině, aby probrala s někte-rou již přítomnou sousedkou nejnovější události v ulici. Tento-krát však její příchod upoutal zvláštní pozornost pana Michala. Paní Olga nejen neměla svůj džbáněček a přifařila se bez rozpa-ků k panu Píškovi, ale její vzezření vyjadřovalo cosi neobyčej-ného. Zasněnými očima hleděla do zdi nad hlavou pana Michala a mlčky upíjela z půllitru, který před ní postavil. Vypadá jako nafetovaná, pomyslí si výčepní. Také paní Kobylkové, když při-běhla, neunikl zamžený pohled a rozostřený výraz obličeje paní Olgy.

Paní Kobylková byla maličká, kulatá a cupitavá ženuška z dolní části ulice, jejím bystrým očkám však neuniklo nic za-jímavého z dějů nejen v ulici celé, nýbrž i v širším okolí. Pro-pátrávala stejně svižně Malostranské náměstí jako Vlašskou uli-ci a v dostřelu jejích zájmů byla jak nemocnice Pod Petřínem, tak i Hradčanské náměstí a Pohořelec. Vybudovala si pověst nej-informovanější osoby a nejžádoucnější zpravodajky pro každé ucho, ochotné naslouchat. S paní Olgou se znaly dlouho a důvěr-ně, nebylo divu, že k ní paní Kobylková okamžitě přisedla s vět-řícím chřípím.

"Olinko, já žasnu, vždyť ty milá zlatá vypadáš, jako kdyby v tobě někdo rozsvítil lampičku," zašvitořila a usrkla z malé becherovky, kterou jí pan Michal bez řečí donesl. "Copak se sta-lo? Svěř se přece staré dobré kamarádce."

Paní Olga na ni nepřítomně pohlédla a potom zavrtěla hlavou.

"Tomu bys stejně nevěřila, Irenko, na světě se dějí neuvěřitelné věci."

Že se na světě dějí věci, to paní Kobylková věděla, spadalo to do jejího oboru, nesnášela pouze, když se některé odehrávaly mimo dosah její kontroly, a zvláště když nesly pečeť tajuplnosti.

"Víš, milázkotá, za normálních okolností bych pro stav, v jakém tě vidím, měla jenom jedno vysvětlení, a to, že ses zamilovala, jenže v tvém případě..." nechala paní Kobylková promluvu nedokončenou.

"V jakém mém případě?" zarazila se paní Olga.

"Podívej se, Olinko, vídáme se léta, a tak znám tvoje názory na chlapy. Kolikrát jsi přece říkala, že je to jedna banda surovců, sobců a opilců. Že se vlastně od dob neandrtálského člověka moc nevyvinuli, že to ani nejsou lidi a že do smrti smrtící nechceš mít s žádným mužským nic do činění." Paní Kobylková se odmlčela a pak dodala: "Já jsem s tím sice tak docela nesouhlasila, ale tvůj postoj jsem uznávala. A teď, jak karta vypadá, všechno se přes noc úplně změnilo."

Paní Olga se hluboce zadumala, pak si opřela půvabnou ještě bradičku o dlaň a povzdechla:

"Já nevím, Irenko. Já opravdu nevím, co se to se mnou vlastně děje."

Paní Kobylková napětím ani nedýchala. Brána tajemství se otvírala a ona si už dá záležet, aby důkladně prozkoumala, co leží za ní. Popadla paní Olgu za ruku a skoro zasténala:

"Povídej, Olinko, povídej, už jsem z toho celá špatná."

Paní Olga se zhluboka napila, okamžik přemýšlela a pak rozhodla:

"Ne, provedeme to jinak, Irenko. Jestli máš chvilku čas, tak pójď se mnou."

V podobném případě měla paní Kobylková vždycky času habaděj. A tak, když paní Olga vyrazila energicky z hospody, metelila za ní dobnými krůčky. V domě "U sedmi Švábů" vystoupaly do prvního patra, při odemykání dveří bytu položila ještě paní Olga varovně ukazováček přes rty. V předsíni se zuly a opatrně vstoupily do obývacího pokoje. Byla to velká světlá místnost, zařízená nábytkem různorodých stylů, avšak útulná a udržovaná ve vzorném pořádku. Kuchyňský kout vlevo odděloval závěs z kostkovaného kanafasu.

"Mám ho vedle, ještě asi nevstal," zašeptala paní Olga a tichounce otevřela dveře do ložnice vpravo.

V pokoji panovalo šero, záclony na oknech byly zatažené. Paní Kobylková následovala paní Olgu po špičkách a chvíli trvalo než se rozkoukala. Neměla čas ohodnotit prostředí, ani jeho vybavení, její zájem zcela upoutala široká válenda, zabírající protější roh. Na válendě ležela nějaká postava s pokrývkou přetaženou přes hlavu. Co přebývalo nahoře chybělo dole, takže pozorovatelkám trčely v ústřety odhalené nohy, podle velikosti nepochybně mužské.

"Musela jsem si ho nejdřív celého vydrhnout, to byla práce, hólka," postěžovala si paní Olga, ale v jejím šepotu zněl podtón pygmalionské chlouby.

Než mohla paní Kobylková přistoupit blíž, aby se přesvědčila o výsledném stavu vynaložené námahy, muž na loži se pohnul, zavrtěl, pomalu se vykuklil zpod pokrývky a nadzvil se, opřený o lokty. Poskytl tak pohled na velkou černou kosmatou hlavu a široká svalnatá ramena, která prozrazovala, že je urostlý jako býk.

"Co je? Co se děje?" zahartusil mocným hlasem. Jeho temné, spánkem zamžené oči se pokoušely zorientovat, aby dospěly k zodpovězení položených otázek pokud možno samostatně.

"Nic zvláštního, Toničku, jen jsem se zašla podívat, jak se máš," zašveholila paní Olga konejšivě. "Nedal by sis kapku piva? Došla bych k Bonymu."

"Jo, to bych si dal," souhlasil Toniček. "Ale ještě bych si tak hodinku dáchnul."

"Prima," řekla paní Olga. "Tak za hodinku mě tady máš zpátky. Zátím pa."

Toniček cikánskýma očima zaznamenal paní Kobylkovou, kulaťící se v pozadí, ale její přítomnost nekomentoval. Skácel se na polštář, zachrul do pokrývky a pozdravil odcházející vystrčenými tlapami.

"A teď milá zlatá povídej, jak se to všechno zběhlo," vybídla paní Kobylková, když zase seděly na svých místech "U Bonaparta". Před sebou měla becherovku, tentokrát velkou, paní Olga načínala nové pivo. Uprostřed stolu trůnil prázdný džbán, ne onen, s nímž paní Olga docházela pro svou obvyklou večerní dávku, ale bytelná hnědá nádoba vytvarovaná do podoby medvěda,

pevně zapřeného na mohutných prackách.

Než mohla paní Olga spustit, vešel do výčepu starší strážmistr Sedláček, zvaný Komínek dvě, následovaný mladším příslušníkem Veřejné bezpečnosti. Měl na očích intelektuálské brejličky, bradu mu zdobil pečlivě zastřižený vous. Patřil neodlučně k Malé Straně, po dlouhých letech služby znal všechny místní obyvatele, všichni znali jeho a vycházeli navzájem družně a mírumilovně. Komínek dvě se mohl jakoby uznáný soused posadit mezi ně, ať už v uniformě nebo v civilu jako rovný s rovnými. Svou přezdívku získal pro podobu s básníkem Komínkem z Vlašské ulice, když ~~by~~ vedle sebe je někdo postavil, vypadali by jako rodní bratři.

Komínek druhý pozdravil s úsměvem všechny přítomné, obě dámy, hřadující na kraji lavice, potom ještě zvlášť. Jeho zájem upoutal svérázný džbán na stole, přistoupil blíž, aby si ho prohlédl.

"S dovolením, to je zajímavý kus," obracel džbán ze všech stran. "Kolik se tam tak asi vejde?"

"Snad tři litry," odpověděla paní Olga. "Moc často ho nepoužívám."

"Řekl bych čtyři nejmiň. Je to gigant. Přeju příjemnou zábavu, dámy," vrátil medvěda na původní místo, usmál se a odchodoval do kuchyně na jedno protipředpisové pivo.

"Tak, Olinko, povídej, jak se to stalo," naléhala paní Kobylková netrpělivě, sotva se od nich Komínek druhý odpoutal.

"Zdánlivě úplně jednoduše," řekla paní Olga. "Šla jsem večer z biografu, někdy si v sobotu zajdu do kina, a on tam ležel před domem. Tak jsem mu pomohla vstát a potom nahoru po schodech. Zbytek už si snad domyslíš sama."

"Počkej, počkej, milázkatá, tímhle mě neodbydeš," rozhorlila se paní Kobylková. "Znám tě moc dobře a znám taky tvůj poměr k mužským. Ať už vzniknul z nějakých nepříjemných zkušeností nebo jinak, to mi bohužel jasné není, ale vím, že jsi vždycky a důsledně držela to plémě od těla, v ulici se za celá leta neví o jediné výjimce, a to už něco znamená. A teď mi chceš namluvit, že jdeš z kina, sebereš prvního ožralu, který se ti válí před barákem a odvěčeš si ho domů? Jen tak mýrnyx-týrnyx, jako by se nemetlo? Kdepak, holka, tohle já přece nesezobnu, milázkatá."

"Nerozcíluj se, Irenko, já ti nechci nic namlouvat," ohra-

díla se paní Olga. "Taky jsem na začátku uvedla, že je to takhle jednoduché jen zdánlivě."

"Dobře, tak ale jak to bylo doopravdy?" trvala na svém paní Kobylková.

Paní Olga se k ní přiklonila a ještě o něco přitlumila šepot, třebaže pan Píšek, sedící vedle, upřeně a s plnou zaujatostí sledoval zoufalé zápolení pana Michala s pípami.

"Tak já ti to tedy povím, ale jen pod podmínkou, že to zůstane jedině u tebe," řekla.

"Olinko, prosím tě, vždyť mě máš přečtenou a víš, že jsem v některých věcech učiněný hrob," dušovala se paní Kobylková.

"Abys tedy věděla, že máš mou důvěru," započala paní Olga, "tak já včera kráčím domů z toho kina, a on byl takový teplý večer jako by pořád ještě letní, ale zároveň ve vzduchu už bylo cítit nadcházející podzim, to, že začne opadávat listí a ptáčci přestanou zpívat, zabalí noty a odletí někam na jih, zkrátka mi bylo docela fajn, i když ten film za moc nestál, jednalo se o lásku, a to není moje, jak víš."

Paní Olga se na okamžik odmlčela, usrkla piva a pak pokračovala: "A tak jsem v příjemném rozpoložení došla až před dům, ~~hned~~ klíče a najednou koukám, někdo leží před vchodem. Představ si, přímo ve vratech a abych se dostala dovnitř, musela bych ho překročit, musela bych při odemykání stát přímo nad ním, a co kdyby ^{mi} v tu chvíli sáhnul pod sukně, hrůza pomyslet. Chvíli jsem tam okouněla, potom jsem si dodala odvahy a šťouchla ho kramflekem do nohy. Ani se nehnul, tak ještě jednou a po třetí. Nic se nedělo, ale já jsem cítila, že není mrtvý. Stála jsem tam bezradná, "U Bona" měli ještě otevřeno, ale kdybych tam šla pro pomoc vysmáli by se mi, v duchu jsem slyšela ty sotýzy: Tak přece jen konečně u ní někdo leží a podobně. S policií by to dopadalo ~~stejně~~ a navíc ještě žinantně. A jak tam tak postávám v liduprázdné ulici, najednou mě osvítila myšlenka: Povětroň, vždyť je to povětroň, já jsem celou tu cestu domů měla předtuchu, že se něco přihodí."

"Povětroň?" opakovala nedůvěřivě paní Kobylková.

"Ano, román od Karla Čapka," objasňovala paní Olga. "O letci, který se zřítí, nemluví, a tak několik lidí vytváří jeho možný příběh. Sní jeho život, muže, který spadl s nebe. Povětroň."

"Panenko Maria skákavá, ta literatura," vydechla paní Kobylková ohromeně.

"Je to tak. Přepadli ho, neví kdo a kde. Sebrali mu doklady a peníze. Zbili ho, neví odkud přišel, kde má domov, upamatoval se zatím, že se jmenuje Antonín. Toniček."

Paní Kobylková se zamyslela a po chvílce náhodila: "A nebyla by v takovém případě lepší nemocnice?"

"Uvidíme," řekla vyhybavě paní Olga. "Zatím ne, třeba se rozpočeme."

Ačkoliv Toničkova anamnéza v dalších dnech nedoznávala zřetelného zlepšení, projevoval se nepochybný pokrok po stránce fyzické. Byl to utěšený jedlík, ne-li přímo žrout. A po dojemnou péčí paní Olgy sílil a doslova kypěl. Ona naproti tomu zářila nad uznáním vysoké kvality svého kulinářského umění, které dokazovaly výmluvně vrchovaté talíře, vylizované do dna. Pro sebe dříve vařila zřídka, nebavilo ji to. Přes den v kanceláři něco uzobla a večer se odbývala nějakou maličkostí, hotově zakoupenou v lahůdkářství. Nyní byly ovšem její nákupy velkotonážní. Do zaměstnání docházela s dvěma velikými kabelami, hned po skončení pracovní doby vyrazila na okružní trasu po obchodech a každý den většinou vlekla nahoru Nerudovou ulicí obě tašky plné. Po návratu domů se vrhala ke sporáku a k troubě, aby navařila večeri a pro Tonička na příští den oběd, který by si mohl ohřát.

"Takhle jsem se v životě neměl," hodnotil výsledky její činnosti schovanec vděčně.

"A jak ses měl v životě, Tony, pověz mi o tom něco," nastrožila léčku paní Olga.

Toniček neodpověděl, vstal od stolu a zamklé dusal sem a tam po pokoji. Paní Olga si vzápětí uvědomila svou netaktnost a začala se omlouvat:

"Promiň, prosím, já to tak nemyslela. Radši skočím pro pivo," navrhla smír, popadla medvěda giganta a spěchala do vedlejší pivnice.

"U Bonaparta" ji už netrpělivě očekávala paní Kobylková, aby spolu probraly v krátkosti novinky.

"Musíš mi poradit, Irenko. Kdyby jsi se zítra mohla zastavit u mě v úřadě, šly bychom pro Tonyho koupit nějakou košili a trenýrky. To víš, já se v tom tolik nevyznám."

"To je maličkost, přijdu kolem poledne," slíbila paní Kobylková. "A až ho náležitě vyfešákujeme, musíš ho vzít někdy s sebou do hospody."

"Uvidíme, zatím ale nevím," zapochybovala paní Olga. "Už jsem v tom směru něco naznačovala, ale on se stydí jít mezi lidmi, že by musel jenom mlčet a vypadal by jako idiot. Nejradši sedí doma a kouká na televizi."

"Víš, milázlatá, ono je to všechno fajn," soudila paní Kobylková. "Ale jak dlouho to může pokračovat? Je ti přece známo, že tady u nás je každý registrovaný, sledovaný, o všech všechno vědí. A že by se najednou mohl nějaký chlap ztratit, docela vypařit, vypadnout z evidence, to prostě není možné. Nežijeme tu jako někde v Chicagu."

"Uvidíme," odpověděla paní Olga únikovým výrazem, v posledních dnech tak často používaným. "Tak zítra, Irenko, nezapomeň, prosím tě."

Zaplatila, popadla naplněný džbán a vyběhla z výčepu.

"Jo jo, no jo," povzdechla paní Kobylková neradostně.

Paní Olga nebyla ani lehkomyšlná, ani zabeđená a otázku, nadhozenou přítelkyní, probírala často sama. Dokonce se dalo říci, že byla v její mysli přítomna průběžně. Problém se však nedařil vyřešit ani rozumovým uvážením, ani spásným nápadem, vytrysklým odněkud z podvědomí. Nakonec vše končilo závěrem, že se zkrátka nedá nic podnikat, dokud schovanec nepromluví. Toníčkův stav se však nelepšil, do jejich vztahu se začal vkrádat stín a paní Olze v následujících dnech tašky s nákupy těžkly v rukách. Ten jemný, takřka neznatelný posun si ovšem začala uvědomovat i druhá strana.

"Olinko, já mám dojem, že jsem dřív cestoval," řekl jednoho večera Toníček. "Jak se tak pořád dívám na tu televizi, tak najednou mi došlo, že tenhle záběr je z Ostravy, vždyť jsem tam přece byl. A to náměstí je zase z Brna, to znám."

"Skutečně?" ožila paní Olga. "A kdy jsi tam byl? Co's tam dělal?"

"Mám pocit, jako by to bylo něco s elektrikou," mumlal rozpačitě Toníček. "Víš, onehdy vypadla pojistka, šel jsem a úplně automaticky ji nahodil, dneska zase porouchaný vypínač, vůbec jsem nepřemýšlel, co a jak."

Paní Olga nelenila a hned příští den přinesla příručku pro domácí kutily "Malý elektrikář". Toníček v ní zalistoval a nešťastně zavrtěl hlavou:

"Je to marné. Nepochopím rozdíl mezi watterem a ohmem."

"Zkus to s ampérem. Během zítřka se na to podívej," naléhala paní Olga. "Musíš se trochu snažit."

Dalšího dne však zastihla Toníčka v hluboké depresi.

"Nemá to cenu, Olinko, k ničemu to nevede," prohlásil na uvítanou. "Půjdu někam na léčení."

Paní Olga postavila na zem obligátní plné nákupní tašky.

"Ne, zatím ještě ne," odmítla rozhodně. "Může se to všechno změnit v okamžiku. Přejde takový šok a ono to naskočí. Počkáme ještě čtrnáct dní."

Rozhodnutí však padlo dříve, hned po ~~nejbližší~~ neděli. Paní Olga čekala u výčepu než jí pan Michal natočí džbán, když z ulice vstoupil starší strážmistr Sedláček. Usmál se, pozdravil a jeho pohled utkvěl na výčepním pultu, pokrytém lesklým nerezplechem.

"Á, gigant. Tak kolik se tam vejde, tři nebo čtyři litry, paní Olgo?" zeptal se.

"Sedm půllitrů," odpověděl místo tázané pan Michal.

"Vida, jako vždycky byla pravda uprostřed. Ale i tak je to dost," pokýval hlavou a zamířil do kuchyně.

Vzápětí vletěla dovnitř paní Kobylková. Byla rozcuchaná, rozrušená a lapala po dechu. Popadla paní Olgu za loket a násilím ji stáhla na lavici.

"Tak už je to jasné, teď byl v televizi," vyhrkla.

"Kdo?"

"Ten tvůj povětroň. Jmenuje se Jahoda a hledá ho policie. Zanedbání povinné výživy a nějaké podvody k tomu."

Paní Olga chvílku seděla bez hnutí. Pak vstala, uchopila džbán a mlčky vyšla na ulici. Toníčka natrefila v předsíni, oblečeného k odchodu, právě se chystal vypadnout.

"Kampak, pane Jahoda?" řekla paní Olga.

"Tak ty už víš," přešlápl nemotorně a šoupal nohama.

"Přece byste neodešel bez rozloučení. Přinesla jsem pivo, tak se napijeme."

Přešla do obývacího pokoje, naplnila sklenice, které stály připravené na stole a sedla si do křesla. Toníček postoupil do pola cesty, zastavil se a těžké ruce mu visely podél boků.

"Posaďte se, pane Jahodo, jste mi snad dlužen vysvětlení," vybídla ho, a když poslechl, řekla suše: "Spusťte!"

Zavrtěl se na židli a zajímavě začal vyprávět. Jeho příběh

byl tak banální, až to bolelo, paní Olga naslouchala ostražitě, pátrala po nějaké obezličce, utajení, ale nenalézala v jeho hlasu faleš, cítila, že mluví pravdu.

Byl ženatý, měl dvě děti. Pracoval jako elektrikář, jezdil po montážích, se ženou se kvůli její nevěře rozvedl. Bydleli v Brně, ale když si k sobě nastěhovala nového milence, nechtělo se mu jezdit domů. Zůstával na lokalitách, kde právě pracoval, soboty a neděle trávil po hospodách. Na ubikacích se hrály karty, prohrál, půjčil si a prohrál zase. Prohrával neustále, přestal platit výživné. Poslední pracoviště měl v Praze. Skutečně ho přepadli a obrali, byl příliš opilý, aby se mohl ubránit. Jak se dostal před dům paní Olgy, neví. Druhý den se na všechno rozpomenul, ale chtěl získat pár dní času, aby se pokusil najít nějaké východisko.

"Dobře, pane Jahodo, ale když jste viděl, že nemáte šanci, proč jste se nesebral a nevypádl?" otázala se paní Olga chladně. "Proč jste mě nechal vařit a běhat pro pivo, proč jste mě zneužíval a zesměšňoval, proč jste mě tak strašně klamal?"

"Já vím, jsem mizera a lump, ale ono už to potom nešlo," rozhodil bezmocně lopatovitýma rukama. "Já jsem tě měl rád."

Paní Olga na něho chvíli hleděla mlčky. Mimochodem zaznamenala, že má některé příbuzné rysy s podobou medvěda giganta.

"Ty bizone jeden blbá," řekla paní Olga zamrzlým hlasem. Bizonem ho nazývala v jiných chvílích a s jinými přívlastky.

Pokýval těžkou chundelatou palicí: "Se mnou je to takhle pořád. Vždycky všecko dopadne nějak šejdrem."

Dívala se na něho a ujasňovalo se jí, proč se věci vyvíjely tím způsobem. V tom obru, na první pohled neotřesitelném balvanovi, bylo něco bezbranného a bezelstného. Chystal se vstát.

"Nedá se nic dělat, půjdu. Je konec," řekl.

"Moment," řekla paní Olga. "Kolik to dělá?"

"Co?"

"To výživné a ty dluhy. Kolik to dělá dohromady?"

"Asi třicet tisíc."

"Dobře," řekla po odmlce paní Olga. "Sedneš a napíšeš své ženě, aby stáhla žalobu, že všechno uhradíš do poslední koruny. Totéž všem těm lidem, kterým jsi dlužný. Než se ukáže, co a jak, zůstane všechno při starém. Není žádný konec, to je naopak teprve začátek."

Příští dva týdny probíhaly ve znamení změněného režimu. Zatímco dříve valila paní Olga domů nákupy sice namáhavě, avšak s jistým vnitřním uspokojením, ne-li dokonce okázalostí, nyní se stal prvořadým činitelem požadavek bezpečnosti a nenápadnosti. Paní Olga přestala navštěvovat prodejny v okolí svého pracoviště, kdejaké sousedce mohlo začít vrtat hlavou, nač kupuje obden kilo masa a kvanta zeleniny, nač tolik křupavých rohlíků z parní pekárny v Mostecké ulici, nač dva balíčky másla a několik druhů sýry v mlékárně. Musela dojíždět do vzdálenější samoobsluhy, často jezdila i za vodu do centra. A musela vybírat promyšleně, její počínání ~~bylo~~ připomínalo riskantní shánění proviantu za války. A také byl konec s docházkou pro pivo s gigantem, znovu přišel ke cti její původní litrový džbáněček s květinovým vzorem. Putovala s ním ovšem vícekrát za večer a pro jistotu do různých hospod, někdy až na Pohořelec do pivnice "U černého vola". Bylo to čtrnáct dní kromobyčejného vypětí jak fyzického, tak i psychického, protože na poštovní přepážku poste restante na udanou značku nedocházela žádná odpověď.

A pak jednoho večera seděla paní Olga na lavici ve výčepu "U Bonaparta" s vyhořelýma očima a paní Kobylková jí účastně hladila ruku.

"Od té doby, co chtěl utéct, jsem ho zamykala," přerývaně hovořila paní Olga. "Nevím, jak vyštrachal rezervní klíče, ale šel a zavolal do toho Brna, když se tak dlouho nic nedělo. A ta ženská mu řekla, že žalobu nestáhne ani za milion. Že své peníze tak jako tak dostane a jeho chce vidět na kříži."

"Podívejte se, paní Olgo, je dobře, že se přihlásil sám," řekl starší strážmistr Komínek ~~dravě~~, který seděl po jejím druhém boku v civilu. "Působil dobrým dojmem."

"Je to nemožný chlap, jako všichni ostatní, bizon blbá," utrhla se paní Olga. "Že se takhle nemůže nechat vydržovat, že se s tím musí vyrovnat sám, a potom že začne znovu, takové ty mužské žvasty. Kolik tak asi může vyfasovat?"

Komínek dvě tu otázku nechal taktně bez odpovědi. Místo toho řekl:

"Paní Olgo, ono to skutečně takhle dál nešlo. Na oddělení jsme dostali už třetí udání. Dvě jsem zlikvidoval, ale dříve nebo později by se s tím muselo něco udělat."

Pan Michal stál za výčepním pultem a zadumaně pozoroval

kapky, padající z hubičky pípy do podstaveného pállitru. Všechno slyšel a paní Olga mu byla sympatická. Hnusný svět, k zblití, nikde kouska štěstí, radosti, naděje. Pojednou sebou trhnul a tiše zaúpěl, poněvadž do výčepu vstoupil Chechtálek. Pravička pana Michala automaticky sjela ke dvířkám chladicího boxu pro posilňující dávku černého šviháka, leč na půli cesty se zarazila. Chechtálek usedl na židli v rohu u kamen a v očích měl podobný výraz jako paní Olga.

"Co si dáte, pane?" přistoupil k němu pan Michal.

"Co? No, něco mi přineste," vytrhnul se ze zamyšlení Chechtálek. "Třeba pivo a velký ruņ." "

"Dneska žádná legrace, ejchuchů, nic?" otázal se pan Michal.

"Dnes ne," řekl Chechtálek. "Zabila se mi dcera v autě. I s vnukem."

487
Praha - leden 1986

Eda Kriseová

V Y L O U Č E N O S T I

Štědrý den 1985

-Buď vůle Tvá, řeknu.

-Buď Tvá, odpovíš.

V tichu, které pak nastane, naplní se možná nejvyšší vůle.

Světlo, které ve mně pobývá, je má smrt. Te ona září, ne já.

Oblažuje mě svou stálou přítomností.

Přišel před vánoci a měl tvář Krista z mého obrazu. Zeptal se od koho je ten obraz. Odpověděla jsem, že od mystika, který zemřel hladem v období socialistického realismu.

Příchozí končil svůj starý život a začínal nový. Hlaveu delů, rez-pjatá mezi dvěma břevny. Otiskl tvář do bílého ubrusu. Stůl neměl čím odkepnout a já ho neodstavila.

Jsme, ač se nevidáme, pořád víc spolu. Jako dneska: od rána do večera a k tomu ještě v noci.

Kapři na balkóně vstali z mrtvých. Dusili se ve skřelích. Vyskakovali a zametávali se do mokrého prádla, které viselo na nízkých šňůrách. Na hlavách měli díry, zakrváceli prádlo. Seused je dobil. Křev tekla z bledězelených ústeček na dlaždice. Zase vánoce.

Možná chodím příliš rychle, anebo dokonce nad zemí. Nocítím země-třesení.

Skoro jsem oslepla. Tak velké a silné světlo se mi rozsvítilo před zavřenými očima.

Když jsem byla malá, vyhlížela jsem z okna Ježíška. I dnes světlo proletělo. Je na cestě.

Silvestr 1985

Od rána svítí slunce. Jsme nad mraky. Myšlenky plují rychle čistým vzduchem, stékají do údolí, kde sedí mráz.

Steupám vzhůru po zasněžené cestě a vzpomínky po mně vztahují ruce. Už skoro rok se nezahlály lidským teplem. Nedám jim je. Uléhají vyčerpaně do závějí, aby přezimovaly. Je minus šestnáct stupňů.

Nevidí si nos mezi zobákem, ani zobák mezi nosem.

V chybném jasnozření viděla jsem minulý rok jako dobrý. Začal se hreutit hned začátkem ledna. V pádu nebylo se čeho zachytit. Špatný začátek měl posloužit k tomu, abych si všimla nesmělého ťukání dobrého. Nepřišlo. Je-li však dobře slabší koncentrací zlého, proročevala jsem správně.

Život zkoumaný, rozpitvaný, zdůvodněný, leží mi na dlaní. Zrno, které už nikdy nevzklíčí, nechytí se na něm plíseň. Jednou budou ukazovat stoletý, stále čerstvý chléb. Prý nesmrtelný.

Žádná změna skupenství, ale zhroucená struktura. Nelze ji uvolnit, nebude přístupna překladu. Perušený kód života. Mrtvá věda. Pořád víc odpadků.

Stvořitel je daleko od své dílny. Přebývá ve stvořeném, umírá v znetvořeném.

-Ať se ti nic zlého nestane, přála jsem mu do Nového roku.
-Už se všechno stalo, odpověděl.

Radost přepadne člověka tak prudce, že ho div nezabije, když vyčerpal své bědné žití.

Nádobí se rozbíjelo.

Spadla zídka s netřesky.

Vyhořeli jsme.

Hmeta nevyje, ale koná.

Vždycky se tu setkávám se sebou. Starou, vystřílenou.

Uběhat se po sněhu, až se v hlavě rozprostře bílá pláň.

Beze stop.

Nový rok 1985

Ráno. Slunce bílé, vederevné, přímo do očí. Panenská linka hory proti skvrnkám modří. Zlátneucí hřbet. Včerejší stopy.

→A pak že není Bůh, zvolal. Copak by někdo jiný mohl stvořit něco tak krásného?

→Udělalí čáry na nebi, řekla jsem.

Škrtaly západní oblehu, zničit tu krásu však nedokázaly.

V nevereční noci se hvězdy Orionu třásly. Nemohly se dočkat štěstí.

Donáším šťastný nový rok. Až ho snesu, zakdákám. Začne rozdávání.

68

Milan HÜBL

Východní Slovensko - rusifikace nebo slovakizace?

Vojenská a politická okupace naší země je posilována sovětizací jak v národním tak kulturním ohledu. To se nejnerozlučněji proplétá v oblasti východního Slovenska. Řeckokatolická církev byla násilně převedena k ruskému pravoslaví přímo podřízenému metropolitovi moskevskému. Ti kněží a biskupov, kteří odmítli konvertovat byli uvězněni a likvidováni.

Ukrajinské školy se staly ruskými, ukrajinská univerzita v Prešově je nyní ruská. Je možné, že polovina Slovenska bude prohlášena za Ukrajinskou sovětskou republiku."

D. Tataraka v anketě k budapeštskému fóru. Zpětný překlad z angličtiny/

after Helsinki. Stockholm-Vienna 1985, str.108)

Nechtěl jsem očima věřit, když jsem si přečetl tato zjednodušená tvrzení svého dávného přítele Dominika Tataraky ve sborníku adresovaném budapeštskému fóru. Ať nerad, musím s ním vyslovit nesouhlas v tom, jak líčí situaci na východním Slovensku a tamní národnostní poměry v současnosti, o to více, že jsem letos v této části republiky pobýval, viděl jsem jak Prešov, tak Svidník, Bardejov, Bardejovské Kúpele i mnohé horské vesnice pod dukelským průsmykem - od Vyšného Komárniku přes Hunkovce, Bodružal až po Ladomirovou.

Nevína, kdy byl Dominik Tataraka naposledy na východě, ale muselo to být už strašně dávno, když jako současný stav líčí něco, co se dělo počátkem 50. let a vůbec nezaznamenává další vývoj i změny, které tam mezitím nastaly, nebo dokonce tvrdí něco, co vůbec nikdy nebylo. A už zcela neodpovídá jeho líčení národnostních poměrů na východním Slovensku, trend je právě obrácený, jak chci doložit na faktech, abych vrátil jeho nepodložená tvrzení.

Akce "P" - převod k pravoslaví - vskutku proběhla tak, jak uvádí Dominik Tataraka velmi politováníhodným způsobem na počátku 50. let.^{x)} Jenže mezitím byla obnovena činnost uniátské církve a většina věřících se k ní na východním Slovensku vrátila. Stačí projít těmi dřevěnými kostelíky v karpatských údolích a rusínských dědinkách nebo se podívat do biskupské katedrály v Prešově, abychom se přesvědčili, že jsou zase řeckokatolického ritu. Staré texty jsou tam ve staroslověnětině a ukrajinštině psané azbukou, nové texty jsou v ukrajinštině psané latinkou, nebo v Prešově a Bardejově i slovensky. Bohoslužby probíhají v ukrajin-

x) Obdobná akce tehdy proběhla také na druhé straně Karpat ve východním Polsku, kde při potírání banderovců (bývalá UFA) bylo na 1 milion Ukrajinců rozptýleno převážně do západních oblastí Polska.

štině pronášené místní rusínskou výslovností a někde, např. v Prešově i slovensky, ale nikdy ne rusky.

Na Slovensku je v současné době (1983) 19 základních škol ukrajinským vyučovacím jazykem, které navštěvuje 1.424 žáků. Dále existuje jedno ukrajinské gymnázium a tři smíšená slovensko-ukrajinská gymnázia. Navzdory tomu, co tvrdí Dominik Tataraka, není v soustavě školství Slovenské socialistické republiky jediná škola s ruským vyučovacím jazykem. Neobstojí tedy jeho tvrzení, že z ukrajinských škol na východním Slovensku se staly školy ruské.

Univerzitu v Prešově Ukrajinci, už vzhledem k malému počtu, nikdy neměli a již proto - navzdory Tatarkovu tvrzení - se z ní nemohla stát univerzita ruská. Slovenská Univerzita P.J.Šafárika (sídlicí v Košicích) má v Prešově filosofickou a pedagogickou fakultu - samozřejmě slovenskou. Katedra ~~ukrajistiky~~ ukrajinistiky na pedagogické fakultě připravuje učitele ukrajinských základních škol na rusínských vesnicích, po jejichž absolvování jdou žáci do slovenských odborných škol a učilišť či gymnázií ve městech, takže dnešní mladá ukrajinská generace je do značné míry dvojjazyčná.

V duchu ústavního zákona o postavení menšin jsou v okresech s ukrajinským obyvatelstvem úřední nápisy a vyhlášky ve slovenštině a ukrajinštině (a ne v ruštině!), Ukrajinci mohou na úřadech (MNV, ONV) své věci vyřizovat v ukrajinštině, slovensko-ukrajinské nápisy jsou rovněž na většině obchodů, provozoven služeb. Týká se to zejména okresu Bardejov a Humenné. Ukrajinské národní divadlo hraje ukrajinsky, každoročně ve Svidníku probíhá festival Dny ukrajinské kultury a je tam i Muzeum ukrajinské kultury. Tedy žádná rusifikace Ukrajinců, natož Slováků na východním Slovensku.

Národnostní změny však přesto v poměrně velkém rozsahu na východním Slovensku probíhají, byť v jiném směru než apodikticky tvrdí Dominik Tataraka. Nejlépe bude předat slovo mluvě číselných fakt a statistických údajů na základě všech sčítání lidu, která v republice proběhla a porovnat si vývoj početnosti ukrajinské menšiny na Slovensku od r. 1921 až do r. 1980.

1921	1930	1950	1961	1970	1980
88.970	95.359	48.231	35.435	42.238	39.260

(Historická statistická ročenka ČSSR, Praha 1985, str.630)

Myslím, že mluva čísel je nevývratná a tím i přesvědčivá. Dále se odhadem stanovit, že v r. 1938 bylo na Slovensku okolo 100.000 Ukrajinců, tak v r. 1980 jich bylo necelých 40.000 čili pokles o 60%.

Největší úbytek nastal hned po r. 1945, kdy na základě dohody mezi SSSR a Československem o odstoupení Zakarpatské Ukrajiny Sovětskému svazu měli obyvatelé Zakarpatska možnost optovat pro Československo a východoslovenští Rusíni pro SSSR. Poté došlo k výměně obyvatelstva a přesídlení. I tím počet Ukrajinců na východním Slovensku proti první republice poklesl.

Vývoj početnosti Ukrajinců na východním Slovensku od roku 1950 má dosti zvláštní křivku, do r. 1960 klesá, v šedesátých letech i při vysoké porodnosti tamního obyvatelstva mírně stoupá a od roku 1970 doznos klesá. Důvody? Především migrace z vesnic do měst a průmyslových středisek se slovenskou většinou (Prešov a zejména Košice, kde počet obyvatel od r. 1980 za pět let vzrostl o 10% na 220.000), smíšené manželky Ukrajinců se Slováky a přitom příklon k slovenské národnosti. Většina ukrajinských rodičů ve městech a smíšeném prostředí posílá děti do slovenských škol středních i na vysoké školy, takže nejenže absolutně klesá počet obyvatel ukrajinské národnosti, ale ještě rychleji přibývá ukrajinských dětí, které chodí do slovenských škol. Bude-li tento trend pokračovat do roku 2000, zůstane na východním Slovensku nepatrný počet Ukrajinců a většina mládeže se ve slovenském prostředí asimiluje.

Miro Kusý v této souvislosti mluví o ekonomické, sociální, kulturní a jazykové homogenizaci národa a je ve své úvaze "Slovenský fenomén" rozhodně blíže skutečnosti než Dominik Tatarka.

Rusifikace východního Slovenska je tedy prokazatelně Tatarkovou fikcí, škoda, že ho na ni nikdo kdás neupozornil. Považoval jsem za nutné, když již spatřila světlo světa, upozornit na její neprůkaznost. Vůbec se mi zdá, že se rozmáhá metoda uvažování podle hesla "Tím háře pro fakta" a ta je vždy zcestná, ať už se k ní uchýlí Maďar, Slovák nebo Čech. Jen strážlivá analýza skutečných poměrů založená na rozboření statistických, demografických a sociologických nám může vyjevit stav věcí, jak skutečně jsou a ne jak je chceme vidět a mít. Dobereme se jí? Už by byl nejvyšší čas, fantazie nás k ničemu dobrému nedovedou!

Praha, listopad 1985

(Hlavní problém literatury je ten, že všichni piší špatně.)

Myslíte si, přátelé opravdového umění, že to nemá cenu přemýšlet o osudu oxydujících materiálů? Nebo že vůně menstruační krve ztratila svou aktualitu? Nebo že vědomí člověka je něco víc než poleno v moři jeho nevědomí? Nebo že matematik někdy napíše dobrou fyzikální báseň? Nebo že se při psaní prózy nemusí přemýšlet?

Přátelé a přítelkyně opravdového umění a pěkné literatury! Probuďte se! Někteří z vás používají bezostyšně nemožná slova. A jiní zas nevnímají lživost své intonace. A některým by se zas mělo zakázat psát básničky. A tak, jak většina píše, se psát nedá. Na druhé straně ale existuje plno věcí, které leta letoucí fungují, aniž by musely. Šrouby a matky drží milióny věcí pevně v tichém sevření. Kdo bere dneska opravdové umění vážně, tomu není pomoci.

Na čem se dohodneme, přátelé umírněného tvoření?

Vněšování se do vnitřních záležitostí dění je znakem nedozrání, hlouposti nebo senility. Co je dnes v umění konvenční, nebude za sto let radikální. Ošklivost je nepovedená krása. Každá slátanina má ctižádost stát se dílem, které přežije generace. A přestaňte v jednom kuse předstírat pozosumění, přátelé, přestaňte se usmívat! Vyzulujte raději nenadány naději, že se jim povede přičítí román.

Boží všech přesvědčení a barev pleti!

Literatura, které chybí senzibilita pro směřnost, dupe po tenkém ledě. Roztomilý cituplnosti. Počítat je třeba s lhosejností, přátelé sdělování. Smutné procítěnosti chybí něco jako jádro a text bez nedotčeného jádra snad pomáhá jen plakat. A nevyalouvejte se na neviditelné vlny! Morální čistota - to je málo. Brát sám sebe tak vážně je nestydatost. Každá umí každéj. Prosím klid! V podstatě jde stejně jen o sex. A věřte všem, přátelé demonstrativní a didaktické literatury. Všichni mají pravdu. Věřte individuu. Všechno má svůj důvod. Na světě existuje jen pravda, nic než pravda a nic než pravda. Přemýšlejte o tom. A uvědomte si, že i lež má právo na důstojnou existenci. Ticho! Nemněte mě tvrdit nesmysly! Co si skutečně myslím, vám stejně nepovím.

Tedy: nebyla bílost odjakživa rádkyní člověka? Není moc femeslem nesložitych chlapců? Může za to někdo, že se k nám budoucnost blíží pozpátku a že se blíží, protože se blížit musí?

Slyšeli jste někdy mluvit alony o parlamentu nebo ryby o pepeři? Buďte mileardní a ignorujte alespoň ta témata, která o to sama prosí. NA stěžovat si stejně není komu. Msivita je metlou všech vrstev obyvatelstva.

Nebo si myslíte, přátelé, že se literatura dá dělat ze všeho? Nebo že světové strany mají jména jen tak pro nic za nic? Nebo že existuje nějaký recept, jak psát a nic nepokazit? Nebo že dotěrnost románů dá zředit tak, že se začnou psát jak na běžícím pásu?

Pozor, přátelé citů! Radši se neptejte, kolik se z toho dá brát vážně, co teď čtete. Ale radši vám - radši devadesát šest procent než patnáct.

Citově vyzrálého člověka to dojde jen výjimečně, jak vytrvale se někteří lidé věnují poezii malých reálií, jak intenzivně to mají prožít a jak neoriginálně to dokáží zpracovat. Umění je práce na cizích citech. Ne rozstříkování vlastních. A vyvýšení moudrosti je ztráta času, moudrosti se dají beze všeho někde opsat. A co humor a experiment, přátelé! O soucítění se prosit nedá! Oficiální sračky nejsou měřítko. Nudná literatura je nudná. A i v našich řadách si většina myslí, že báseň musí být báseň a že v románu musí alespoň jednou štěkat pes.

Přátelé a přítelkyně vážné literatury.

Věci jsou přitom celkem jasné, když se na ně člověk v klidu podívá. Jsou jasné, ještě než se něco začne dít. A všechno dobré a důležité se děje samo od sebe. Toho nařikání už bylo opravdu dost. I všechny tragédie skončí dobře. Kritizování neodpovídá náladě epochy.

Hlavní problém literatury je ten, že všichni píší špatně.

A ptám se vás: kdo vám dal právo nerozumět provokacím? A nedělejte si iluze o životě v Pataráji. Nebo o tom, že se někde někdo stará a problémy magnetického pólu víc než někdo jiný někde jinde. Nebo že prozaický triky a standardizovaný větičky jsou ještě a to něco sdělit. Nebo že lidé nevědí, že umění vyráběj neurotici.

O všem, přátelé vyvážené prózy, o čem se mluvit dá, se mluví dostatečně. A literatura má smysl jen jako svědectví o tom, že se někomu podařilo překonat pocit vlastní zbytečnosti. Všechno ostatní je jen depresivní dokumentace pracovitosti. Srđceryvná exhibice. Uklidněte se! Kdo má ty věci číst? City nejsou nic nového. Vážnost a vážným pozadím je něco jako alazenej cukr.

Přátelé přežralého smyslu pro křálitu! Političnost sama o sobě neuchrání před neškodností! A s politickou indiferentností se to má taky dá lehce přehánět! Nejlepší je psát jen čobry věci, přátelé přemýšlení. Poezie se nemá stát operou literatury. A nechte problémy na pokoji.

Jinak, přátelé umírněné stylovosti, proti citům jako takovým nic nemá. City samy nejlíp vědí, co dělají. A přestože znárodnují logické myšlení, nic kvalitního se bez nich nedá do pohybu. A nechte se hledat v tomhle textu nějaké rozpory. Téma dneška je spíš drzost uměleckých děl, která se pokouší muže a ženy o něčem přesvědčovat. Je to neuvěřitelný, co lidé v těch svých hlavách všechno nosí, co všechno vědí, čím vším se stačí zabývat. A jak jsou neuvěřitelně chytrý. Jen s pravdou jsou ještě občas obtíže. (Když v puse objevím nějaký drobek, který jsou starší než deset minut, nemůžu je už polknout.)

Jan Faktor

96

Milí přátelé,

kdybych měl nějakým uceleným a vyčerpávajícím způsobem odpovědět na vaše otázky a podotázky, musel bych asi napsat zvláštní knížku, v níž bych všelijak dovysvětlil leccos, co jsem už napsal, a v níž bych musel i leccos dalšího teprve sám sobě ujasnit. Třeba někdy takovou knížku napíšu, třeba se témat, o něž jde, dotknu v různých jiných souvislostech. Což tu říkám zaprvé proto, aby bylo jasné, že tato má odpověď bude jen kusá a částečná, a zadruhé proto, abych zdůraznil vážnost a šíři tématu, které otevíráte.

1) Na sebe sama v roce 1968 se rozpomínám jako na velmi podivnou směsici velmi různorodých pocitů, dojmů, prožitků a náhledů. Především jsem byl - tak jako snad všichni - rozradostněn a okouzlen holou skutečností, že se ledy prolomily, okna pootevřela, že mizí strach, lidé mohou svobodně mluvit, psát i se sdružovat, padá jedno tabu za druhým. Bylo to mámivé, krásné, vzrušující a nikdo asi nemohl zůstat tím vším nezasažen. Do této radosti se ovšem připlétalo množství nejrůznějších rozpaků. Předně jsem byl asi dost rozpačitý z rozpačitosti, kterou se vyznačovala politika politického vedení státu. Tehdejší vedení si počínalo totiž opravdu dost rozpačitě: na jedné straně chtělo reformovat a radovalo se z podpory, které se mu dostává od veřejnosti, na druhé straně se veřejnosti v podstatě bálo a trvale a na prvním místě si lámalo hlavu otázkou, jak ji udržet na uzdě: bezpočet témat a nároků, které se objevily, ho děsily, protože překračovaly všechny horizonty toho, co si jeho členové byli schopni představit jako možné a přípustné. Chtěli vyvětrat, ale zároveň se báli čerstvého vzduchu. Chtěli dosavadní systém zlepšit, ale za určitou hranici nesmělo to zlepšení podle jejich mínění jít. Nejen proto, že si sami nedokázali představit, co by za touto hranicí mělo být a že vůbec za ni lze jít (svět jim u té hranice prostě končil), ale i proto, že se báli Kremlu. Nacvičený strach podřízených se u nich organicky snoubil s velkými iluzemi o nadřízených. Zvyklí na dosavadní způsob "politiky" v sovětském bloku, domnívali se, že si to nějak zákulisně se svými moskevskými soudruhy vyříkají, že jim to všechno nějak rozumně vysvětlí a zároveň jim něco přislíbí a že pokud to celé nebude veřejnost svou bezuzdností příliš komplikovat, nějak to projde. Ale

doba už byla jiná a čím dál bylo zřejmější, že tímhle tradičním způsobem a takhle snadno se ta záležitost nevyřeší. Ten pocit byl dost obecný a měl jsem ho i já. (Vzpomínám si, jak jsem někdy v červenci roku 1968 prolomil pomocí koňaku svůj ostych ze slavných lidí a jak jsem se pokoušel asi dvě hodiny tohle všechno při jakési příležitosti vysvětlit Alexandru Dubčekovi. Dával jsem mu tisíc všelijakých konkrétních rad; nevím už, jak moc byly blbé; mám ale na tu věc jednu krásnou vzpomínku: že mne po celou dobu pozorně poslouchal! Zkuste si to představit dnes - že by Dr. Husák dvě hodiny poslouchal rozumu nějakého dvaatřicetiletého autora absurdních her, který by se mu pokoušel vysvětlit, jak to má všechno dělat!). O roce 1968 v Československu byly už napsány desítky knih, nemíním ho tedy teď znovu analyzovat. Zkrátka a dobře: nadšení se ve mně mísilo s rozpaky, pochybnostmi, ba občas se zoufalstvím. Proti podivné ideologii reformního komunismu, plné vnitřních rozporů a protiřečení, jak se tehdy v rychlosti rodila, se ve mně cosi bouřilo: nejen, že mi byla cizí svou duchovní podstatou, to bylo víceméně samozřejmé a méně důležité, horší bylo, že šlo - jak já to cítil - o hrozný slepenec, který neuspokojí ani československou veřejnost, ani Kreml. Zároveň se ale ve mně cosi bouřilo proti různým chytrým rádcům, s nimiž jsem se setkával v cizině (hlavně v USA), kteří tvrdili, že to všechno špatně skončí, protože to tady všichni špatně děláme. Důvodů k rozpakům bylo daleko víc a jemnějších, ale o tom všem tu nemá cenu teď mluvit. Já sám jsem v žádném centru dění nebyl - nebyl jsem "mužem Ledna", to byli všechno reformní komunisté a já komunistou nikdy nebyl - angažoval jsem se jen v tehdejší Svazu spisovatelů (byl jsem předsedou "Kruhu nezávislých spisovatelů", což byla jakási dočasná opozice ve Svazu spisovatelů, respektive protiváha jeho stranické organizace, která do té doby o všem rozhodovala sama a předem a která musela mít jakousi trochu institucionalizovanou protiváhu, aby mohla brát ty ostatní s vážností, kterou zasluhovali). Mimoto jsem napsal do Literárek jeden větší a zřetelně politický článek. Jmenoval se "Na téma opozice" a zamýšlel jsem se v něm o možnosti vytvořit nějakou novou politickou stranu demokratického zaměření, která by mohla být vážným politickým partnerem straně komunistické. Dnes mám k tomu článku značné výhrady: nemyslím si už, že vytvoření nové strany by bylo samo o sobě tehdy něco vyřešilo a že by bylo reálné; vůbec už moc nevěřím na sám princip politických stran v tradičním slova smyslu; navíc mi na tom mém tehdejší článku vadí, že jsem v něm sice navrhoval

založení strany, ale zároveň nebyl ochoten a ani schopen ji vskutku zakládat: cítil jsem se spisovatelem a ne politikem a své poslání jsem viděl v tom, že pozoruji svět a vypovídám pravdivě o jeho mizerii, nikoli v tom, že sám prakticky organizuji jeho zlepšení. Když ale tu stranu nejsem ochoten zakládat, proč o tom vůbec píšu? To mi na tom dnes vadí. Na svou obranu proti těmto svým vlastním námitkám musím ovšem uvést, že to téma bylo jaksi ve vzduchu, že se o tom všude mluvilo, že ti nejosvícenější komunisté sami nabádali nekomunisty, aby něco takového podnikli, že jsem zkrátka byl - když jsem to psal - tak trochu "funkcí doby" či dobové atmosféry. Požadavek opoziční strany není ostatně nic tak zvláštního a neobvyklého; kdykoli se ocitá totalitní systém v krizi, zákonitě se tento požadavek někde vynořuje; v Polsku se vynořuje téma opoziční strany snad každý rok a mnohdy dokonce ne jen jako požadavek či návrh, ale přímo jako akt založení. Vskutku politicky jsem se začal angažovat vlastně až po srpnové intervenci, v tom slavném týdnu a v těch několika měsících po něm; ale to už je jiná kapitola. Celkově bych o sobě řekl: zdá se mi, že celý život, tedy v dobách temnějších i světlejších, jsem měl kupodivu víceméně tytéž názory. Co se měnilo, mění a bude měnit, je způsob a intenzita jejich artikulace. Mám prostě takový divný pocit, že celý svůj dosaavadní život - spíš, než hledáním něčeho nového - zaplňuji opakujícími se pokusy lépe, přesněji, výstižněji a promyšleněji říci cosi velmi "starého", totiž něco, co jsem jaksi cítil vždycky, jen si to dost dobře neuvědomoval a tím méně to dokázal dobře říct. Pletu se co chvíli, to je přirozené, potěšitelné na tom ale je, že dost často bývám první, kdo přijde na kloub svému omylu a pochopí - byť třeba pod tlakem nějakého impulzu či kritiky zvenčí - pravou podstatu svého spletení. Totiž v čem jsem se špatně vyjádřil něco, co jsem prapůvodně myslel či cítil dobře. Zní to neskromně? Pokud ano, velmi se omlouvám.

2) Politika je zapeklitý pojem, hlavně u nás. Na Západě to je celkem jednoduché: politici spravují polis; polis si je volí a zároveň je různě kontroluje a ovlivňuje, ať už prostřednictvím tisku nebo demonstracemi. Jejich činnost se týká všech, proto všichni mají právo jim do toho do jisté míry mluvit, aniž by to znamenalo, že každý občan je politikem. Politici jsou svého druhu profesionálové, specialisté na spravování věcí obecných, a k jejich profesi patří i to, že musí přihlížet k mínění ostatních a že se naopak sami pokoušejí toto mínění ovlivnit. V totalitním státě je ale všechno jinak: politika jako by v něm vymizela - místo politiků jsou tu jací-

si administrátoři; volby nejsou volbami; parlament není parlamentem; veřejné mínění je potlačeno; vládnoucí úředníci si sami určují, co mají noviny psát. Politika jako by tu tedy skončila a už neexistovala. Jenomže co neskončilo, je život. Společnost žije dál, má i dál své různé složitě stratifikované zájmy, názory, nálady, pocity atd. atd. Život a totalitní systém se pochopitelně ocitají v trvalém rozporu či napětí. Slovo politika tu tedy má dvojí význam: vládnoucí úředníci si ho pro svůj způsob správy dál ponechávají (mluví například o "politickém rozhodování"), díky čemuž veřejnosti to slovo splývá s jejich počínáním a získává jednoznačně negativní smysl: "politika je svinstvo". Druhý význam toho slova je ten původní, ten, který mělo v dobách "před zrušením politiky". Právem se dožadujete nějakého nového vymezení politiky v tomto původním a nezprofanovaném významu, takového, které by odpovídalo našim poměrům. Ano, i tato skutečná politika, ta, která není ex definitione svinstvo, v totalitním státě nějakým zvláštním způsobem je. Jenomže to není - jako na Západě - činnost nějakých profesionálů a veřejná kontrola této činnosti, ale je to - co to vlastně je? V tom je právě ten problém! Spíš než oblast lidské činnosti to je oblast konfliktu totalitní moci a života. Kde se ale odehrává ten konflikt? No přece v š u d e ! Tím, že politika v onom tradičním slova smyslu (tj. jako určitá oblast lidské činnosti) byla zrušena, rozlila se jaksí "do okolí" a všechno zaplavila nebo aspoň lehce orosila: stalo se jí zároveň tak trochu všechno a zároveň nic úplně. Všechno je přece u nás "krypto-politické" - od zdražení vína, přes rockový koncert, protest proti úřední svévoli, pouť na Velehrad až po poslední nejapný hospodský vtip - a nic z toho vlastně není "čistě" politické nebo politikou jako takovou. Na tomto paradoxním terénu všichni stojíme a na něm vy kladete své otázky. Zdá se, že by se měla politika nějak obnovit v tom původním smyslu, že by měla opět vzniknout jako realita, jako konkrétní oblast lidské činnosti, jako určitá veřejně kontrolovaná profese. Zdá se, že čas zraje k tomu, aby ji někdo zkusil v tomto plném a závazném slova smyslu dělat. Jak ji ale dělat na tomto podivném terénu? Jak ji obnovit? Myslím, že p r v n í m k r o k e m k její obnově je začít říkat pravdu, artikulovat nahlas své názory, ať se vládě líbí nebo ne, artikulovat různé reálné potřeby a zájmy společnosti, pojmenovat její rozpory. Čelit prostě zlu, kterým je oficiální lež. Co je špatné a co nechceme, víme vždycky dřív a lépe, než co je dobré a co chceme. A snadněji se na tom můžeme domluvit. Tento první krok už byl učiněn. Po léta se různí lidé snaží říkat i v těchto podmínkách pravdu,

bez ohledu na následky. Všechna hnutí za lidská práva v sovětském bloku, včetně Charty 77, vyrostla z této půdy a jsou jakýmsi výsledkem tohoto "prvního kroku": slouží pravdě a jsou založena na úmluvě ("chartě"!) o tom, co je špatné a co nechceme. Od toho je ovšem ke skutečné obnově politiky v původním slova smyslu ještě velmi, velmi daleko. Ale jednu důležitou výhodu tato zdlouhavá a nepřímá cesta k obnovení politiky má: mravní, neúčelový, existenciální původ těchto hnutí, všech těchto pokusů říkat pravdu či "žít v pravdě", předznamenává velmi smysluplně a dobře i další směr. To je naše veliká výhoda v celé téhle bídě. Mám dojem, že bude-li někdy učiněn i "druhý krok", ponese nevyhnutelně na sobě toto mateřské znamení svého původu a ponесou ho nevyhnutelně i všechny další eventuální kroky. Zdá se mi prostě, že bude-li u nás někdy zase obnovena politika v původním slova smyslu, pak bude vždy spojena touto pupeční šňůrou s onou zvláštní "polo-politikou", kterou dnes děláme tím, že se pokoušíme svobodně říkat, co si myslíme o poměrech. Konkrétněji: umím si těžko představit, že by se po Chartě 77 mohli stát mluvčími zájmů společnosti či jejími reprezentanty (nějakými českými či slovenskými Walesy) lidé, kteří pouze touží po moci nebo mají nějaké jiné postranní cíle. Ten druhý krok - totiž začátek práce politicko-programové a prakticko-politické - bude na první krok logicky navazovat, bude jeho dítětem a plodem, a už proto nebude zřejmě myslitelné, aby v sobě nenesl i něco z jeho "ducha" či "etosu". Možná to nebudou vůbec chartisté, kdo tento krok u nás učiní - a přesto cosi z mravního východiška Charty budou i oni nutně dědit; ba asi to bude víc, než jen tento mravní rozměr (Solidarita převzala od KORu taky víc, než jen nebojácnost), nicméně tento rozměr se mi jeví jako nejdůležitější. Tolik obecně. A teď - na závěr - několik slov konkrétně o mně: už jsem se zmínil o tom, že se považuji především za spisovatele, tedy za "svědka doby"; jeví-li se někomu zároveň jako nějaká politická veličina, pak prostě proto, že - jak jsem psal - jsme na terénu, kde politika jako taková byla vymýcena a díky tomu se "tak trochu" stalo politickým vše - a tím spíš svobodné psaní nebo dožadování se lidských práv. Za území sobě vlastní považuji jen to, co jsem nazval "prvním krokem". Zde je mé místo, zde působím a cítím se být povolán působit. Jít dál si netroufám: nevím, jestli bych to uměl, a hlavně nevím, jestli bych to vůbec chtěl. Moji podporu, sympatii a hlas dostane všechno, co se na území "druhého kroku" objeví a co se mi bude zdát dobré; já už ale asi nebudu tím, kdo bude nějakým "motorem pohybu" na tomto území.

Každý bychom měli znát své meze a čím blíže bude ta naše zvláštní "polo-politika" nějaké obnovené politice v plném slova smyslu, tím větší roli by v ní měli hrát skuteční politikové. Beletristé můžou tu káru táhnout snad v dobách, kdy jde hlavně o to, něco napsat, jakmile půjde o něco víc, musí nastoupit povolanější. To celé neznamená, že bych neměl ve svých téměř padesáti letech své poměrně vyhraněné politické názory, tj. své představy o tom, jak by měla politika být spravována, v jakém duchu a podle jakých principů. Na to mám názory dost určité. Ale zdráhám se o nich mluvit - mimo jiné proto, abych neopakoval tu svou chybu z roku 1968, kterou jsem tu kritizoval: abych totiž nevytyčoval programy, které nejsem schopen a ochoten sám také proměňovat v živoucí činy. Chystám se časem v jiné souvislosti vyjádřit se sice i v tomto směru konkrétněji, nicméně i to bude vyjádření velmi opatrné a zdrženlivé. Já skutečně nemám rád, když někdo říká "měl by být přeskočen tento potok" a přitom ho sám neskusí přeskočit. Žijeme v poměrech, kde má slovo zvláštní závaznost: na Západě mohou tisíce politologů či žurnalistů rozvíjet své nejrozmanitější představy o tom, jak by měl svět fungovat a co by měli politici dělat, a celkem nic jiného z toho nevyplývá, než že dotyčný si myslí dotyčnou věc. U nás tomu je ale jinak: když řeknu například, že by měly být zakládány nezávislé odbory, a odmítnu je přitom ve své dílně založit, stávám se trochu šaškem. Odtud tedy ta má opatrnost.

Váš

226

12/11/1985

Václav Havel

ODPOVEĎ do ankety

Čo som robil keď som mal dvadsať rokov? Študoval som, pripravoval som sa, že budem učiť deti. Že ich naučím a presvedčím, že majú milovať a poslúchať svoje mamy, ako som ja miloval a poslúchal svoju mamu opustenú vdovu, ktorej páni vzali muža a kdeśi na východnom fronte ho zabili. /Iného Tatarku, sedliaka, ktorý povstal, páni chytili a sťali ho v Liptovskom Svätom Mikuláši./ Moja mať, drobná stvorička, samá orala, siala, sama na koňoch strhala, zvažala drevo, brodila kone v rieke. Nechcela o tom ani počuť, že by sa mohla druhý raz vydať a mať v dome gazdu.

Teraz moji mladí súčasníci veľmi zložito a tragicky uvažujú, čo je to tá identita. Pre mňa to vždy bolo a zostalo otázkou vnútorného vzťahu s matkou: Chcel som, musel som zostať jej hoďen. Svojej mame musel som sa páčiť, ona musela ma uznávať. To bola moja identita, napriek všetkým rozdielom. Keď som mal dvadsať rokov, chodil som /s veľkým oneskorením/ do siedmej triedy gymnázia. Keď som mal dvadsať rokov, písal sa rok 1933. Toto bola moja republika, ak sa viete vžiť do takých pocitov, že toto je moja republika a ja budem učiť deti a budem kýmsi ako druhý Martin Kukučín. Vydávali sme písaný, na blanách rozmnožovaný časopis. Ja som po nociach mesačne napísal aspoň jednu prózu, ktorú moja mať sedliacka schválila: Áno, chlapec môj. Keby ste vydali a prečítali si niekoľko mojich próz, ktoré sa z tých rokov zachovalo, iste by ste so mnou súhlasili, že moja republika mohla sa mnou pýšiť, ako sa pýšila Kukučínom, Smrekom, maliarmi Benkom, Bazovským, Fullom. Ale nepýši sa, lebo som sa šiel na politiku, prijal som miesto v politickom denníku. A s tým moja mať - boh jej daj večnú slávu - nesúhlasila. Poďla jej mienky učiteľ má učiť deti poďla svojho svedomia, a nie sa miešať do politiky, lebo politika je pánske huncútstvo. Mocenská hra, ako by sa dnes povedalo - na ktorú drobní ľudia a drobné národy vždy doplávajú, ako sa to i na mojej dôverčivej republike v posledných časoch tak brutálne ukázalo.

Dominik Tatarka

Sergej Machonin:

Pokus o "Pokoušení"

Nová Havlova hra na faustovské motivy se jmenuje "Pokoušení". Sukus dobré hry se prý má vejít do jedné prosté věty. "Pokoušení" by se do ní dalo shrnout třeba tak: Vědec dr. Foustka se zaplete s ďáblem a doplatí na to. Jenže sotva jsem tu větu napsal, vzniká otázka, zda je dr. Foustka skutečně vědec, zda to, s čím se zapletl, je skutečně ďábel a zda hrdina hry na své spolky skutečně doplatí.

Tak se čtenáři nové Havlovy hry v úvahách nad "Pokoušením" povede i nadále.

Z dobrého zvyku nejdřív obsah hry:

K úkolům vědeckého ústavu s blíže neurčeným posláním patří střežit vědeckost vědy a především chránit ji před infiltracemi jakéhokoli druhu nevědecké iracionality, mysticismu, pseudovědeckých teorií atd. V čele ústavu stojí vynikající odborník na toto střežení, Primář, neustále doprovázený a napodobovaný svým Zástupcem a neustále naslouchající šeptaným instrukcím Tajemníka, který se objevuje v klíčových i neklíčových situacích hry. Vědecký tým tvoří: její hrdina dr. Foustka, dvě vědkyně, Vilma a dr. Lorencová, vědci Kotrlý a Neuwirth. Foustka je už dlouho poután vztahem k Vilmě, Lorencová funguje jako femme fatale: klame Kotrlého s Neuwirthem a Neuwirtha s Kotrlým, oba pak v závěrečném maškarním reji s Tajemníkem. Primář je striktní

antifeminista, není však lhostejný k mužům. Sekretářka ústavu Markéta je vnímavá duše, podléhající sugesci myšlenek dr. Foustky, k němuž vzplane láskou. Petrušku, nemluvící postavu, si celou hru vodí za ruku Zástupce, a Tanečník je vytrvalý obdivovatel Vilmy vždy s kytičkou fialek v ruce. Bytná dr. Foustky je žena, zastupující ve hře zdravý rozum. Objevuje se zřídka a má vždycky pravdu. Fistula, penzista, má zvláštní poslání. Milenec a Milenka mají při zahradních slavnostech poslání projevat si něžnosti.

Pověst Ústavu je ohrožena. V samém srdci tohoto hlavního stanu vědeckosti, jak zjistil Primář a jak se už všeobecně proslýchá, došlo ke skandální skutečnosti: dr. Foustka je prokazatelně podezřelý z nepřípustného zájmu o hermetickou literaturu, o teorii a v poslední době i o praxi esoterismu, okultismu, černé magie atd.

Pověsti jsou pravdivé. Dr. Foustka se skutečně pustil z blíže neurčeného zájmu na zakázané pole odsouzených protivědeckých teorií a praktik. Dostává se do jakéhosi tajného spolčení s praktikem magických a theurgických evokací, podivnou zapáchající existencí, jakýmsi skřetovitým penzistou Fistulou, vybaveným nicméně tolika sugestivními znalostmi a přímo ďábelskou logikou a přesvědčivostí, že dr. Foustka, v zájmu proniknutí do oblastí magie neodolá svodu. Je odhodlán podniknout s Fistulou dobrodružství nového poznání.

Nebezpečí je včas signalizováno, dr. Foustka je nařčen z nekalých rejdů a vyzván k sebeobhajobě před objektivním vědeckým soudem svých spolupracovníků. Milující Markéta se ho okamžitě naivně a vroucně zastane. Její vystoupení je kvalifikováno jako

obviňování Ústavu ze lži a je na hočinu propuštěna za němého souhlasu všech, včetně dr. Foustky.

Soud, nebo spíš kolegiální rozprava, dopadne pro dr. Foustku dobře. Vyloží přesvědčivě, že mu šlo jen a jen o kamufláž v zájmu dobré věci. Jeho zájem o nadpřirozeno a jeho pokus proniknout přímo do tábora jeho šířitelů, zejména mezi mládeží, že je diktován vědeckou nezbytností získat konkrétní argumenty pro nesmiřitelný boj proti pověrám s konečným záměrem pomoci triumfu vědy.

Dr. Foustka je očištěn z nařčení a dokonce pochválen, zůstává v Ústavu a ústy samého Primáře je srdečně zván na kostýmovaný večírek v zahradě Ústavu. Věci se vracejí do starých kolejí - až na smutnou skutečnost, že Markéta zešílela a je na psychiatrii.

Navenek je tedy všechno zachráněno. Fistulovi ovšem Foustka prohlásí, že se zachránil záměrnou lží, že hodlá pokračovat v pronikání do okultních věd a dokonce ve spolupráci s Fistulou pracovat ve prospěch utlačovaných a pronásledovaných Ústavem přímo v jeho lůně.

Vymknout se ďáblu nebo spíš systému ďábelství nelze. Fistula je, jak se ukáže v závěrečném obraze, kostýmované zahradní slavnosti, Primářův osvědčený fízl a Foustkova vzpoura, z hlediska systému bezvýznamná, bude snadno zlikvidována. Prohlédnutý a poražený Foustka se ještě vzepne k obvinění ničivé moci, ale Primář ho nakonec poučí o nepřípustnosti porušování pravidel mocenské hry a dokonce pobaveně zatleská naivitě a marnosti jeho vzpoury.

Zahradou bloudí šílená Markéta, zpívající Oféliinu písničku, zatímco maškarní rej přechází v orgiastický sabat maškar. Na Foustkovi, který se mumrajem potácí v masce Fausta zřejmě ná-

hočou vzplane plášť - chytil od plamene, který nese v míse Pri-
mářův čerstvý favorit Kotrlý. Obraz zběsilého veselí zahalí dým.

Hra je napsána s klinicky čistou koncizností a s bravurou, má tah, čte se jako dobrodružství napínavého logického myšlení a probouzí zvědavost, k čemu ta moderní faustiáda míří. Erudovaný čtenář Havlových her si ovšem za chvíli lichotí, že už je doma: faustovská konstrukce má hru zajímavě ozvláštnit, ale slouží znovu rozvíjení zatvrzele opakovaného havlovského tématu. I v této hře půjde nepochybně, říká si erudovaný čtenář, o hrdinu v základní existenciální situaci vzhledem k fungujícím společenským strukturám, o jeho hájení vlastní identity proti přesile ďábelského mechanismu moci. A o mravní poselství, o apel k věrnosti diváka mravnímu imperativu v sobě.

Téma je tedy, jak se zdá, stejné, ale hrdina nějak nezvykle jiný, ve srovnání třeba s hrdiny "Audience", "Vernisáže", "Protestu", "Larga desolata". Vaňkové nebo Kopřiva se chovají zdůrazněně skromně a neokázale, často dokonce jakoby omluvně z vrozené vychovanosti a slušnosti. Nic ze sebe nezveřejňují, nevíme skoro nic o soukromí jejich duše. Chvillemi nám připadají jako oběti nebo štvanci své neústupnosti. Neprodělávají ve hře psychický vývoj, a jako by ani nejednali: spíš se jen dávají popostrkovat vznikajícími situacemi, nijak se dramaticky nemění. Jen trvají na svém, někdy zarytě, provinile, jindy bezradně, jindy zoufale a skoro vždycky málomluvně.

Dr. Foustka se brzy, na Havla neobvykle, otevírá. Má zřejmě po krk svého Ústavu, je v něm cizinec předstírající loajalitu. Jako Faust, kterého omrzely všechny poznané vědy a zatouží po jiném poznání, pustil se i dr. Foustka už dávno daleko za úřed-

ně přípustná a schválená pseudovědecká dogmata. V důvěrném rozhovoru s Markétou na večírku v ústavní zahradě se ukáže, že studuje a promýšlí metafyzické problémy, nevysvětlitelná tajemství vesmíru a života. Otevírá jí oči na úchvatnost nepochopitelných náhod při vzniku vesmíru, díky nimž vznikl na zemi život, nebo na pravděpodobnou existenci jakéhosi absolutna, nějaké vševědoucí mravní instance přesahující lidské chápání, které vděčíme za mravní řád v sobě. A povzbuzen žasnoucí Markétou, dychtivou nového poznání, jde ve svých výkladech ještě dál - prozradí jí jak hluboce pohrdá společností založenou na násilí a její sterilní vědou, zavrhuje Boha a vydanou tudíž všanc ďáblu v nejrůznějších převlecích.

I takto, snad trochu příliš elokventně prezentovaná Faustkova touha dobírat se dalšího a hlubšího poznání i jeho opatrná ochota pronikat s Fistulou do tajemství okultních věd, se čtenáři stále ještě více méně vejde do představy hrdiny příbuzného hrdinům předchozích Havlových her. Zarazí ho ovšem jeho netečnost k Markétině osudu. Přičítá jí zatím Faustovskému vzorci, na němž je hra zbudována - rozpomíná se, že i Faust se konec konců v rámci své velké goethovské mise celkem bez skrupulí smířil s Markétčinou tragédií. Ale něco se mu přece jen přestává rýmovat. Zaráží ho Faustkova příliš suverénní a snaživá sebeobhajoba před ústavním tribunálem a dál pak, s nově vzniklými situacemi, příliš pohotové, jakoby z nouze improvizované zdůvodňování skutečných i předstíraných stanovisek v dialozích s Fistulou. Přibude k tomu navíc i po Markétčině zešílení ve se le pokračující stereotyp vztahu k Vilmě, a přibývá k tomu dál pocit přílišné snadnosti, s níž tento tajný rebel proti ďábelskému světu hraje hru na dvě strany a nechává si tu i tam

zadní vratka.

S dobrou vůlí a s vynaložením námahy by se dal konec konců havlovský hrdina neústupné vůle žít v pravdě ve Foustkovi vidět až do konce hry. Všechno jeho proměňování by se mohlo vysvětlit jako strategické manévrování člověka rozhodnutého vymknout se konečně a definitivně světu, v němž až dosud žil a vyhlásit mu válku. A jeho obžaloba moci v poslední replice by se pak dala chápat jako charakterní čin člověka v tragické prohrané situaci, odhodlaného nevzdat se už nikdy pravdy, k níž došel.

Jenže ta námaha by musela být násilná a umělá a rozcházela by se s čtenářovým rozumem i citem.

Vlastně už od rozhovoru s Markétou Foustkovi nějak přestává důvěřovat. Spíš než jako člověk, který "to v sobě nedokáže už dál dusit" a potřebuje se Markétě svěřit se svým bolestným a nebezpečným tajemstvím, mluví Foustka někde na pomezí upřímnosti a hraného efektu, tak trochu jako rétor, který si zamlul ohromit naivní děvče.

Tento odstín něčeho teatrálního, řečnického, dost nepodloženého vnitřní vážností mu pak Havel ponechává dál, od činu k činu, od repliky k replice. Kadence a faktura jeho řeči budí jakousi rezervu a ne důvěru, maličké podezření. Až je nakonec divákovi zřejmé, že nejen nejde o postavu z rodu dosavadních havlovských hrdinů, ale že jde možná naopak o ironický pohled na pokleslého hrdinu, na někoho v jádře nepravého. Podívá se na dr. Foustku z tohoto zorného úhlu.

Ukáže se mu, že takto najednou jinak uviděný Foustka je spíš typ jakéhosi řekněme třeba intelektuála za větrem nebo hrdiny za bukem. Žije si v klidu ve strukturách, funguje bez vady v prázdných formálních stereotypch a rituálech ústavu, vyrábí bez nej-

menších výčitek pavědu, slouží, jak se sám označil, jako vlajkoň jejího praporu ve službách "dábelského díla zkázy ve světě stále tupější svévole mocných a tupější poddajnosti bezmocných". Dělá, co si nemyslí, slouží něčemu, s čím nesouhlasí a co nenávidí. A zároveň si doma dopřává luxus soukromé zásadní opozice.

Hermetické vědy si teoreticky pěstuje jako vzrušujícího koníčka a k praktickým pokusům z oblasti černé magie, které ho přirozeně velice zajímají, se chystá s Fistulou s největší obezřetností a neustálým zdůrazňováním své loajality státní doktríně a jejímu pojetí pravdy a mravnosti.

Prozrazení nekalých styků takto chápaného Foustky ho pak vůbec nevede k zoufalému zápasu o nerozdvojenost a pravdu dalšího života. Vede ho naopak k chvatnému kličkování a nakonec, v palbě Fistulovy logiky, - nedá mu to, proč by si nezahrál na muže odvážných činů - znovu k efektnímu výstupu. Tentokrát hraje poprvé vabank. Riskuje odhodlání k boji proti Ústavu v naději, že Fistula je člověk na jeho straně barikády.

Zmýlil se, je dopaden. A jeho závěrečné slovo k Primáři je spíš zlý, bezmocný výkřik zoufalce, který už nemá co ztratit, než co jiného.

Důmyslný čtenář domyslel tuto interpretaci Foustkova příběhu. Je mu teď jasné, že se Havel v "Pokoušení" dotýká nového problému a má nového hrdinu, typ, zdá se, vlastně naveskrz záporný, v "zemích s cenzurou" a konec konců v jiných variantách i v "zemích bez cenzury" k vidění dnes a denně.

Teď z toho ovšem vychází dr. Foustka bledě. Je pozér a zbabělec. Nikdy ho ani nenapadlo vzepřít se mocenským mechanismům. Zahrával si s čertem jen pro malé soukromé potěšení a když to

prasklo, má utrum. Pozdě lituje. Přijde o místo, o dobré bydlo, prohraje.

Ale quelle surprise! Nějaké spravedlnosti ve čtenáři se tohle přece jen nezdá. Začíná něco namítat, a klade si otázky. No dobře, ale servilní tanečky na ústavních večírcích přece Foustka netančí. A jak se stalo, není-li na něm nic, že odmítl tak briskně všechno výhodné co by mu plynulo z povýšení, které mu Primář s velkorysostí pederasta u moci nabízí? A čím to, že se mu do rituálních hrátek na žárlivost s Vilmou vedrala skutečná žárlivost, jakou plodivá nehraná, ale skutečná láska?

A konec konců i ten Ďábel, když jsme v parafrázi na faustovské téma. Zřejmě těch pár myšlenek o vesmíru a mravním imperativu v člověku naservíroval Foustka naivní husičce Markétě skutečně jen tak pro efekt ze svého ohromovacího arzenálu. Jenže on sám je měl sotva z nějaké popularizující brožury. Pracuje v Ústavu na zabíjení vědy, kde vědci degenerují, ale kus vědce v něm je zřejmě dál. Dobíral se k novému nejvnitřnějšímu přesvědčení zřejmě dlouho a jistě ne snadno. Fistula má přece pravdu, když říká, že "pokud ďábel existuje, tak především v nás". Jde o to, co tím ďáblem rozumíme. Pokouší-li Foustku neklid duše a tvořivý intelekt, aby se pouštěl za zakázaným poznáním, je to pokoušení ďábelské jen ve slovníku skutečných ďáblů, majitelů opresivních aparátů moci. Své pokoušení si Foustka přivolával přece sám. Že zůstalo u pokoušení, u opatrného podávání prstíčku odvaze vyvodit mravní důsledky z poznání, k němuž došel a chce docházet dál i studiem okultních věd - je jiná věc. Na něco člověk má, na něco nemá. Jsou přece sobci, pozéři a okoralí dobyvatelé žen, kteří nějak zahubili ne jednu Markétku, a jsou přitom dál vážení vědci, umělci, podnikatelé nebo i kazatelé. A kolik Foustků,

celá stáda zbabělců ví své, nepokouší se ani o pokoušení, jsou cynici, hrdinové zakázaných řečí a lukrativního prosperování na teplém místě v mašině moci? Náš Foustka není aspoň cynik - snad. Jen nemá na to, aby se v něm pokoušení změnilo ve velké pokušení k mravnímu činu. Je složitá povaha. Jako se čtenáři nezdá z hlediska rozvíjení postavy v dramatu i z hlediska prosté logiky, že by se tento věru nehrdina odhodlal z čista jasna, zahnán do kouta, rovnou k plánování diverze v lůně Ústavu a přitom to pro dramatika, jak je vidět, logiku má - nezdá se mu, právě proto, ani vyloučeno, že jeho poslední výkřik ve hře, obžaloba Primáře, je první krok od pokoušení k odvaze.

Ale zatímco Faust překonal čábelské nástrahy a zatímco by dnešní lidstvo mělo podle Goethovy velebné představy z 18. století právě dnes prožívat triumf lidského ducha jak ho viděl Faust v titénských vizích budoucího dělného, svobodného a tolerantního souručenství obyvatel planety, hrdina Havlovy hry ve Faustově plášti chytil plamenem uprostřed sabatu supermoderního světa.

Všechno zahalil dým. Až se rozptýlí, začne nazítří ráno ve všech Ústavech ranní rituál, naskočí panely frází, prefabrikovaných instrukcí a předem připravených rozhodnutí, roztočí se mechanismy moci. Úředníci se zvláštním posláním vyrazí do terénu, donašeči donesou, co je k donesení, řiřolezci vlezou do nadřizovaných řití. Šéfové projeví starost, kdo dnes roznáší mýdlo nebo krmí poštolky.

Nevíme, jestli dr. Foustka plášť uhasil nebo jestli uhořel. Náhodou? Z trestu? Nebo to byl plamen očistný?

A kdo byl ten člověk? Obstál v nás nebo neobstál? Ztratí ho divák až půjde z divadla nebo ho pochopí? Bude pro něho zmetek, který způsobil Markétčinu smrt, obojetník, který si zahrával

s pravdou, neměl na ni a právem uhořel? Nebo ho pocítí jako tragickou postavu? Tragický osud v dramatu ovšem předpokládá od renesance nahoru vznešenost - je to pár dní co mi to právě v souvislosti s Foustkou připomněl přítel jako nevyvratný argument. Ale je to pravda? Nemůže být tragický i někdo, kdo nemá vznešenost? Není tragické i to prázdné pseudovědecké fungování těch věru nevznešených ostatních postav hry? Těch lidí tlačенých vytrvale, celé roky, k životu bez identity a charakteru, těch schizofreniků, žijících jedním životem v Ústavu a druhým doma? Těch přídomků moci, přirostlých u Havla v duchu absurdní poetiky doslova ke svým mocným a tančících nepřetržitý tanec svých řízených životů na řízených večírcích?

Markéta má právo na tragičnost, je naivní, ale udělala vznešený čin. Ale co když měla Vilma s Foustkou skutečně někdy "slunné dny" v té bídě nepravdivého života a najednou ji zasáhla skutečná a hluboká bolest, když ji Foustka nařkl z donašečství? Nebo ji přece jen neměla, jen ji hrála, není na ní nic tragického a je fungující kolečko ďábelské moci?

Havlova nová hra je hra takových ambivalencí a otázek. I ďábelství je možné chápat v ní různě. Dokonce subalterní provokátor Fistula je vlastně postava dvoudomá: zapáchající fízl a přitom skvělý logik. Jazyk a myšlení, kterým ho Havel nadal, ho v čtenáři jaksi paradoxně vykupuje. Je mu líto a děsí ho, že se všude na světě dají brilantní mozky koupit. Je to tragická zvrhlost. A dál: všechny životy ve hře lze přece přijímat nebo nepřijímat jen s neustálým vědomím, že se odehrávají uvnitř obludné manipulační mašiny, soustrojí moci, z něhož není úniku /mimochoďem, napsané skvěle s tak hrošivou panoptikalností, že spíš než smích vyvolává trvalé mrazení po těle/.

Co s tím vším? Jaký smysl má to "Pokoušení"?

Otázka za otázkou. Hra je všechny položila. Odpovídá na ně?

V Dopisech Olze má Havel úvahu o smyslu života, kterou v něm vyprovokovala vzpomínka na Ionescovy "Židle". Mimo jiné v ní píše:

"Představa nějakého kompletního a konečného poznání, vše vysvětlujícího a žádné nové otázky už nevyvolávajícího, je mi jednoznačně spojena s otázkou konce - konce ducha, života, času i bytí. Cokoli smysluplného bylo kdy v této věci vysloveno /včetně každé náboženské zvěsti/ vyznačuje se naopak, jak se mi zdá, přímo dramatickou otevřeností, nehotovostí, nemá to charakter zjištění, ale spíš výzvy či apelu, je to něco povýtce se "dějícího", živoucího, co nás strhává či oslovuje, zavazuje nebo dráždí, co souzní s naší nejvnitřnější zkušeností a třeba i od základu mění náš život, co se však nesnaží nezodpověditelnou otázkou smyslu tak či onak jednoznačně zodpovědět... Vždy to spíš jen navrhuje jakýsi způsob, jak s touto otázkou žít."

'Je-li hra zhuštěný, uměle stvořený život nabídnutý čtenáři či divákovi k úvaze o jeho smyslu, pak cítím ve hře "Pokoušení" její apel ke mně v duchu citovaného textu: jako život, který se nekonstatuje, nýbrž děje a dráždí mě k otázkám, na které nejsou jednoznačné odpovědi. K otázkám, které znám ze svého života a musím s nimi bez definitivní odpovědi žít a hledat způsob, jak s nimi vyjít.

Být režisérem této hry, dbal bych, abych položením jednoznačných přízvuků nenašel jednoznačný výklad hry, abych nezrušil ambivalence a nezodpověděl otázky. Nechal bych je pro diváka otevřené.

Někdo se mne zeptal, jak se mi "Pokoušení" líbí. Stejně dobře by se mne mohl zeptat, jak se mi líbí zpráva o zemětřesení nebo o moru nebo jiných neštěstích. "Líbit se" je na to špatné

slovo. Je to smutná faustiáda našeho života. Napsaná, podle mého soudu, s pronikavou inteligencí a velkým uměním. A přináší mnoho nového o Havlovi. Připadá mi v ní jako autor zranitelnější než býval v předchozích citovaných "apelech". Nad předchozími hrami až po "Largo desolato" jsem vždycky oceňoval ze všeho nejvíc Havlův intelekt. Od "Larga", které, jak jsem nedávno četl, se někomu velmi zdůvodňovaně nelíbilo, jako by se do autorovy nezranitelné intelektuální jistoty vlamovalo něco, s čím si neví rady. Právě to mě ovšem na "Largo desolato" přitahovalo - štvanec, který si zároveň za tu štvanici bezradně a nešťastně může. A přitahuje mě to na "Pokoušení" s jeho mnohoznačností a nezodpovědnými otázkami.

Chápu ten nový způsob jako jiný druh pronikání do divákovy vědomí. Je to už dost dávno, napsal jsem Václavu Havlovi po přečtení "Protestu" dopis, že dávám přednost vylíčení postavy před vylíčením systémů, v nichž postava rotuje jako manipulovaná součástka. Že by se mi víc zdálo, kdybych zevnitř postavy, na ní samé poznal víc ji i ty systémy. Mám dojem, že se mi to přání v "Pokoušení" začíná plnit - potěšení na mé straně, Vašku.

V té úvaze nad Ioneskem mimo jiné stojí:

..."jak to Ionesco myslel, je Ionescova věc, a jak to kdo interpretuje, je zase věcí toho kterého interpreta".

Takže: Jak to myslel Havel, je jeho věc. A teď si musí dát líbit interpretace, včetně téhle mé.

Strojopisný svazek čtyř studií Miroslava Červenky z let 1975-83, příznačně nazvaný Z večerní školy versologie / 221 str., 5 příloh/, má povahu tak přísně odbornou, že prakticky každý čtenář ho bude brát do rukou jako více či méně laik. Přiznám se, že tak jsem ho četl i já - ale nikoli bez užitku.

Autorův úvod se nese tónem značně nostalgickým. Nejenom proto, že "dnes se zdá, že versologické řemeslo zanedlouho v Čechách vyhyne", ale též proto, že spolu s ním vymírají i další speciální humanitní obory "jako motýli, a jede se dál". Ze závěrečného přehledu versologických prací M. Červenky /je jich osmašedesát, některé jsou psány spolu s K. Sgallovou/ zjišťujeme, že se od 70. let objevují výhradně v zahraničních publikacích polských, německých, anglických a dokonce italských a švédských /pro potřeby slavistů jsou některé vydány rusky/, česky pouze strojopisně. Současnému českému čtenáři to netřeba vysvětlovat. M. Červenka, spojující v sobě vzácným způsobem teoretika i praktika verše, byl z české literatury násilně vyřazen a své studie píše po večerech s podivuhodnou urputností, pracuje dál v oboru, který má dodávat úzce odborné "podklady" pro vědce a kritiky píšící o poezii i pro všechny, kdo chtějí hlouběji proniknout ke zdrojům, z nichž pramení smysl a význam básně. Pracuje dál jaksi navzdory nepřízni osudu, protože jinak prostě nemůže, vnitřní potřebu vědecké poctivosti a odborného zasvěcení nedokázal utlumit žádný vnější zákaz. A to si přitom skepticky uvědomuje, že také ostatní specialisté se dnes podobně jako versolog "zachraňují ve své uzavřenosti" a že "skutečnou vzájemnost, to jest vzájemnou užitečnost, mohou založit jen velké úkoly", které by se řešily společně.

Tento stav, způsobený destrukcí literárních souvislostí, přerušáním organického vývoje veškerého slovesného /i dalšího/ umění a vědy o něm, nemohl ovšem nezanechat už dnes své neblahé stopy v úrovni myšlení o kultuře, nemluvě už o její produkci. Právě M. Červenka v jedné poznámce, nedávno zveřejněné rovněž strojopisně, doložil přesvědčivě tento obecný katastrofální úpadek na konkrétním příkladu "znalce" poezie M. Blahynky, který v Kmeni č. 50/84 suverénně vykládá o podstatě volného verše nad slovenským překladem Sovovy Zblomené duše, aniž tuší, že nejde o verš volný, ale o blankvers, tedy o verš sice bez rýmu, ale s přesným metrickým půdorysem. Může-li takový lapsus proniknout do textu ně-

koho, kdo je považován a sám se považuje za odborníka právě na veršové záležitosti, jak asi musí vypadat třeba vysokoškolská výuka této vědecké disciplíny?

Osobně mám nad Červenkovým svazkem rovněž nostalgický pocit. Jeho studie mě vrátily o málem čtyřicet let zpátky, kdy velká část mé literární generace po válce prožívala "dobrodružství poznání" na přednáškách a seminářích J. Mukařovského a kdy se mnozí z nás pokoušeli uplatňovat podněty strukturalismu ve vědecké či kritické praxi. Nebyl to jen vpád pseudomarxismu do literární vědy, co způsobilo přerušení této tendence, svůj podíl na tom měl bohužel i sám J. Mukařovský svým neblaze konformním postojem, jímž vzdal své vědecké pozice. Až po mnoha letech mohli tyto podněty dál rozvíjet jeho nečetní žáci a ubránit je před vulgarizátory typu L. Štolla. M. Červenka se^k strukturalistické škole hlásí od prvních odborných prací a navazuje také na výzkumy tzv. ruských formalistů Šklovského, Tynjanova, Jakobsona, Tomaševského, Žirmunského aj., kteří stáli také na počátku Mukařovského strukturalního pojetí literatury a umění a z nichž jen V.M. Žirmunskij až do své smrti v r. 1971 pracoval nad problémy verše. /Český překlad jeho studií vyšel pod názvem Poetika a poezie v r. 1980./

První pojednání svazku kriticky rozebírá práce Morrise Halleho a Samuela J. Kaysera, které formulují metodou blízkou generativní lingvistice metrickou normu anglického a náznakově i ruského klasického verše. Podrobnou analýzou tzv. kategorie přízvukového maxima /tj. zhruba přízvučné slabiky, která nesousedí s jinou přízvučnou slabikou nebo s větným, resp. veršovým předělem/ dochází autor k závěru, že pro slovanskou a zvláště českou metriku jsou tyto teorie sice zajímavé tím, že otvírají cestu k technice propracovanému popisu veršových norem / a to je pro Červenkovu snahu po exaktním poznání a vyjádření složitých, subjektivně založených vztahů uvnitř veršové struktury velmi lákavé/, ale že vcelku lze o užitečnosti této kategorie pro slovanský verš pochybovat. Poté se snaží popisem českého trocheje a jambu vysledovat určitá metrická pravidla, jež ovšem nevyjadřují normu, ale jenom dávají nahlédnout do poměrů v konkrétním veršovém textu. K nalezení nadindividuálních pravidelností by tedy bylo zapotřebí ještě zobecnění řady takových popisů.

Druhá studie "Rytmičský impuls: poznámky a komentáře" vychází bezprostředně z postřehů ruských formalistů a Mukařovského pojmu

"metrický impuls". Autor probírá nejprve historii vzniku tohoto pojmu, než se přesně ustavil, poté se věnuje zejména rozdílu mezi rytmickým a metrickým impulsem, přesněji řečeno hledá v /často bezděčných/ rozdílech terminologických odraz rozdílného pojetí věci samé. Mukařovský chápe metrický impuls především jako stálé napětí mezi ~~ry~~ metrem a rytmem, tj. mezi normou a její realizací, takže ve vnímání vznikne po přečtení určitého verše očekávání stejného impulsu. Do řešení velmi složitého úsilí o uchopení individuálního vnímání rytmických a zvukových poměrů verše vnesl pak Mukařovský zásadní podnět zavedením pojmu fónická linie. Červenková studie poukazuje na to, že kategorie rytmického impulsu, charakteristická pro různé básnické školy i výrazné osobnosti, může napomoci zejména k tomu, aby byly přesně popsány historické proměny a vývoj verše.

Na materiálu básnického díla J.V. Sládka je pak založena třetí studie "Metrum a význam". Vztah mezi těmito dvěma kategoriemi není ovšem jednoznačný, versolog však dochází podrobnou analýzou k závěru, že Sládek využívá pro vyslovení základních životních a lidských postojů určitého metra: "poměrně značné využití čtyřstopého jambu" je příznačné pro osobní lyriku s nejvyššími uměleckými aspiracemi; pětistopý jamb je v tradici evropského básnictví veršem patosu a epické šíře; nejzřetelněji písňová je pak kombinace čtyřstopých veršů /trochejských i jambických/ s třístopými. Krátká metra nacházejí nejtypičtější užití v žánru aforistických "nápísů". Studie pak dokládá "obecný proces přechodu od trocheje k jambu jako základnímu...rozměru české lyriky v druhé půli 19. století".

Závěrečná práce "Polymetrie Máje" je věnována stejnému problému, tedy hledání vztahu mezi metrem a významem. Obě tyto studie jsou proto taky pro neversologa takřikajíc nejpřínosnější, jsou na rozdíl od dvou úvodních "konkrétnější", "srozumitelnější" i pro meodborníka. Studie o Máchově Máji je částí větší práce o polymetrii v epice /"Od Máje po Zlomenou duši"/ a v tomto svazku má zřejmě základní význam. Červenka tu velmi přesvědčivě konstatuje, že "krátké verše vyznačují text lyričtější, emocionálnější, jednostrannější", verše dlouhé pak "texty pokladnější, vážnější, v záběru reality mnohostrannější". Mukařovský označil střídání různých metrických základů Máje za "mozaikovitost",

K. Čapek mluvil o "zvláštním přehození rytmické vlny uprostřed zpěvu" jako o příznačném rysu Máje. Červenka vychází z těchto postřehů, doplňuje je a rozvádí, všímá si mnohostrannějších vztahů polymetrie a sémantiky tohoto díla. Konkrétní rozbor ukázal, že v Máji "se střídají různá metra nikoli podle předem daného nebo jednoduše odvoditelného pravidla", nýbrž svobodným rozhodnutím básníkovým. A to je také obecné poučení ze studie: že čtenář moderní poezie musí s určitým úsilím hledat motivaci tohoto svobodného rozhodnutí, že v poezii není nic předem dáno pravidlem, nanejvýš předchozí tradicí, která ovšem může být buď rozvíjena nebo popírána.

Má laická recenze Červenkovy svazku Z večerní školy versologie má jediný cíl: upozornit na odborné fandovství, které není s to zničit žádná nepřízeň osudu, upozornit na práci zaníceného odborníka, jenž v ústraní své pracovny sám a na svůj vrub rozvíjí bádání o českém verši a je nadále spojen s mezinárodním úsilím na tomto poli, byť ve vlastní zemi mu byla spolupráce s ostatními specialisty znemožněna. Bez nároku na materiální odměnu a veřejné uznání supljuje tak vlastně práci státem vydržovaných ústavů. Je to myslím příznačný stav - a Červenkův případ není v českých humanitních oborech ojedinělý - , kdy domácí oficiální kultura ve své ideologické omezenosti nebere na vědomí vytvořené vědecké hodnoty jen proto, že je vyprodukoval jeden z těch "zaživa pohřbených". Kdo se však holedbná zájmem o rozvoj české kultury, měl by přece vědět, že takové odborné podněty by ji nepochybně obohatily a přitom by ji nijak neohrozily obávanou ideovou diverzí. Jestliže přesto oficiální vědecká centra tyto impulsy odmítají vzít na vědomí, nemohou se vyhnout výtkám, že jejich postoj není veden nadosobními zřeteli národní kultury, nýbrž pohnutkami úzce a jen a jen sobeckými.

Milan Jungmann

Pozn.:

Onylem, i pro vzdálenost mezi Brnem a Prahou, došlo k tomu, že řádky pro prosinec 1985, připomínající i 50 let, co T.G.M. již není prezidentem Československa - nebyly do obsahu z prosince 1985 zařazeny.

Ovšem i pro leden 1986 lze působení T.G.M. v zaokrouhleném výročí připomenout. Před 80 lety, dne 21. ledna 1906, prof. Masaryk v situační zprávě na sjezdu strany pokrokové v Pardubicích, pronesl tuto památnou větu /i pro sjezdový rok 1986/: "Kdyby nám tak císař pán hodil dnes český stát, z Afriky černoši by se naň chodili dívat, aby viděli, jaké má lidi v čele".

VÍCE NEŽ 13 ŘÁDKY O :

František Táborský: Jarní slavnost probuzeného národa. / Radhošť, Praha 1938, XIV. Ročenka Radhošťova, Spolku pro podporu studentů z Moravy a Slovenska./

Tato knížička vyšla 30 let před další jarní slavností probuzeného národa, ale v dnešní době, prosinci 1985, je i připomínkou plných padesáti let, kdy už není prezidentem v Československu T. G. Masaryk. V úvodních stranách knihy je také Masaryk připomenut /s.8/: "do kovové skříňky se základní listinou přiloženy byly i kameny z Husova žaláře, zasláné z Kostnice, vidíme, že správně soudil Masaryk, když tvrdil, že buditelé navazovali na naši reformaci. Slavnost položení základního kamene k Národnímu divadlu byla korunovací buditelské činnosti. To se cítilo všude, v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku." Masarykovi, na svátek Jana Nepomuckého onoho památného 16.5. 1868 bylo osmnáct let: a když už padla zmínka o Slovensku, je zajímavé, co mohl tehdy od představitelů Slovenska a Slováků, slyšet. Cituji z projevu Josefa Miloslava Hurbana /s.37-38/: "Děkuji vám, pánové, za čest, kterou jste mi ráčili prokázat, pozvavše mne osobně sem ke dni tohoto národa - chtěl jsem říci českého, chtěl moravského, ba slezského, ale to by bylo dlouhé slovo a nevyčerpávalo by pojem, řeknu tedy československého, nebo i my k vám náležíme, my vaši jsme, vy naši jste; nebo my jsme všichni Slované - československého národa." A po J.M. Hurbanovi promluvil senior J. Novák, později, asi za 10 let, tehán básníka Hvězdoslava. Cituji /s.40-42/: "Pánové! Dovolují si vysloviti vám pozdrav ze Slovenska od vašich sourodých bratří, neboť i my jsme jedna krev z krve vaší a členové jednoho národa s vámi." /.../ "Hrom a peklo marně se budou pokoušeti o roztržení naše! Bratři Čechové a Moravané! Duch vašich otců husitů posud vznáší se nad námi! Duch vznášející se nad prachem otců vašich, kteří odpočívají na půdě slovenské a later našich, ozývá se denně takto: "Pomíjí již Veliký pátek národa československého a v Brnce nastane Hoč boží národa toho." - Každý, kdo vytýká Masarykovi a jeho republice ideu národa československého, měl by se zamyslit nad tím, v jakém ovzduší Masaryk vyrůstal a čemu věřil! On měl pouze historickou příležitost naplnit přesně po 50 letech skutkem slova Slováků, kteří sami s ideu národa "československého" do Prahy přišli: i v těchto krátkých úryvcích lze poznat, že Masaryk byl duše opravdová! Nikdy nezradil to, v co v dobách své konverze uvěřil: nejen ten národ československý, ale i ten "duch husitů" - to vše měl reálně podloženo a nechápal to jako dobový výmysl politický. Pokud by někdo naznačoval, že třeba J.M. Hurban byl pradávým českým agentem na Slovensku /již v r. 1829 byl hostem Jarosl. Pospíšila v Hradci Králové/, pak je nutné mít v patrnosti, že hostem v téže městě a době byl i Ludvík Štúr! Ona ta idea československá má kořeny ne na 2 x 50 let, ale na staletí!

Karel Večeřa: Rakousko, / Edice Průvodce, Olympia, Praha 1984, odp. red. PhDr. Antonín Bendl, vydání I, s. 221, 10 plánek, 46 fot., náklad 22 000, cena 25,- Kčs.

Knihu recenzovali RNDr. Josef Rubín, ing. Jar. Skovajsa a JUDr. Radmil Tomášek: ať se nikdo z intelektuálů v ČSSR, v mocensko-kulturní sféře, už nediví, že obyčejní lidé nepracují pořádně. Jsou jim v nepořádnosti své práce příkladem: ještě nikdy se tak levně na území Československa nevydělávaly peníze psaním knih, jak je tomu v současné době. PhDr. Karel Večeřa např. ve své knize uvádí na s. 27-32 "Stručné dějiny Rakouska".

Opravují tyto údaje: Vídeň nebyla osvobozena "13.3.1945", ale Rudá armáda vstoupila do města až o měsíc později. Povstání dělníků v Linci a ve Vídni začalo až 12.2.1934 a ne 11.2. 1934. * "Založení Republikánského ochranného svazu jako ozbrojené organizace dělnické tříd v ochranu proti reakci" neproběhlo v r. 1923, ale probíhalo od r. 1923 /Arbeiterwehr/ a "Republikanischer Schutzbund" založil konkrétně generál Kerner v r. 1922. Ustavení koaliční vlády Karla Rennera neproběhla v "únoru 1919" ale dne 15.3.1919. Bosna a Hercegovina nebyla okupována Rakouskem v r. "1877" ale v r. 1878. V r. 1868 nedošlo k "vytvoření Sociálně demokratické strany Rakouska"! /Aspoň tyto údaje kdyby ovládali socialističtí vědci! / V r. 1868 v Eisenachu /Durynsko/ založili A. Bebel /Sasko/ a další říšský Němec W. Liebknecht tuto stranu pro jiný státní útvar! "21.2. 1861 - vyhlášená nová centralistická ústava": opět lež. Byla zrušena císařským patentem až dne 26. 2. 1861. K "vyhlášení oktrojované ústavy a rozpuštění říšského sněmu" nedošlo v "březnu 1848", ale sněm v Kroměříži byl rozpuštěn až v r. 1849, což ví každý školák. "Národostní válka v Uhrách" neskončila v "srpnu 1849". Až 2.10.1849 kapituloval Elapka se svým sborem a historici se shodli, že tato válka skončila teprve 6. října 1849 krvavou exekucí v Aradě. Navíc si dovolují poukázat na skutečnost, že jak autor, tak lektoři by se v mnohém poučili v knížce "Rakousko" /vydané v r. 1981 v Praze, autor Petr Slunečko/. Ne, že by tato knížka z Nakladatelství Svoboda byla bez chyb /Dollfuss je v ní zavražděn až 25.7.1935, místo 1934, smlouva St. Germainské nebyla uzavřena dne "10.srpna 1919", ale až 10. 9. 1919, atd./, ale při pouhém jejím pročtení by v Olympii získali třeba ty znalosti, které jejich dílu ostudně chybí. Slunečko třeba navíc ví, že patent o zrušení nevolnictví vyšel pro rakouské země /o nichž je řeč/ už v r. 1772, a ne tedy do r. 1780, jak uvádí Večeřa. /Patent z r. 1781 se týkal pouze českých zemí, situaci nevolníků v Uhrách řešil patent až z r. 1785./ Slunečko rovněž ví, že Rakousko získalo část Polska, kterážto událost z 18. století, pořádně dlouhodobá, Večeřovi ušla. Nebo zná i tu podstatnou podrobnost, že Terst získalo Rakousko v r. 1382, což Večeřa pro 14. století ve svém přehledu neuvádí. A pokud Večeřa píše,

že ~~ta~~ "1192 - Habenberkové získávají Štýrsko a Kraňsko", ví Slunečko lépe, že Leopold V. získal pouze "některá panství kraňská" a že Kraňsko připojil k Rakousku až Přemysl II. Píše o těchto autorských a nakladatelských chybách proto, že je zřejmé, že nakladatelství vyplácí lektorské a autorské honoráře ignorantům, kteří si nepřečtou ani předchozí knížku stejného tématu. A proč by tak činili? Plat získávají přece ne za to, co vědí, či měli by vědět, ale za to, že k tomu mají kádrové předpoklady! /Večeřa vynechává ve svém seznamu rakouských vědců, kteří získali Nobelovu cenu Karla von Frische a Konrada Lorenze za r. 1973, Maxe Perutze za r. 1962, rovněž neuvádí Nobelovu cenu u Eliase Canettina, ačkoliv se o něm zmiňuje jako o rakouském autorovi. Nemá tu ani známo, že Nobelovu cenu získala v r. 1905 Berta von Suttner a v r. 1911 Alfred Fried. Oproti Slunečkovi zatajuje a nevdá /proč?/ i vysokou školu uměleckou a zná jen dvě techniky. Neví nic o Vysoké škole báňské, Vysoké škole zemědělské, Vys. šk. zvěrolékařské, Vys. šk. soc. a hospodářských věd, Vys. šk. světového obchodu atd./ Nejvíce mě však zaujal ideový posun v oblasti literatury. Slunečko ještě v r. 1981 píše /s.154/: "Se zřetlem k této skutečnosti často bývají z rakouské strany označováni jako "rakouští" významní kulturní činitelé, jejichž národnost nebyla rakouská, ale příslušeli k národům žijícím v habsburské monarchii /J. Rössler, Franz Kafka, atd./." Večeřa, zřejmě nerakušan a Čech rodem, píše však v r. 1984 o rakouské literatuře ve své knize /s.49/: "Typické je, že druhé vlny rozkvětu se literatura dočkala opět v osudovém údobí, v období rozpadu monarchie. Na přelomu 19. a 20. stol. zjišťoval Sigmund Freud nadcházející krizi a Arthur Schnitzler ji předváděl na jevišti, Georg Trakl oplakával zánik monarchie i společnosti. Dominujícími autory byli literáti narození v českých zemích, R.M. Rilke a Franz Kafka." PhDr. Karel Večeřa tak vyřešil problém Franze Kafky v ČSSR: v r. 1984 jej zařadil do "rakouské literatury" jako "dominujícího autora"! /A příští Kafkovské konference ať se už konají navždy na území Rakouska!/ Podtrhuji zároveň i tu skutečnost, že literární znalec Večeřa /který neví např. o existenci A. Stiftera/, oproti Slunečkovi už nezařazuje S. Freuda mezi vědce, ale mezi literáty! Ano, takový ideologický posun /během pouhých tří let/, svedou čeští autoři - když jim za to zaplatí. Kam však posunují - přes všechny tituly a i vědecké - sami sebe?

Dušan Šindelář: Věčná příroda. Úvahy světových autorů. /Edice Světových autorů, Albatros, Praha 1984, vydání I, s. 253, náklad 2000, cena 18,- Kčs/

Úvahy světových autorů o smyslu přírody v lidském životě uspořádal, průvodní text a vysvětlivky napsal, obrazovou přílohu vybral D. Šindelář. Vzniklé dílo je určeno pro čtenáře od 12 let: a i když mezi světovými autory /mezi něž se díky Šindelářovi dostal Josef Augusta/ je řada křesťanů, v uvedeném díle výběru to nikdo ani nepoznává. Jde o citlivý ateistický výběr: a jestliže se

např.
 už u Adalberta Stiftera nelze Bohu vyhnout, pak je to provedeno s ohledem na malé čtenáře decentně. /S.189/: "K této práci stvořil bůh ptactvo, zvláště drobné a zpěvavé". /S.190/: "Z boží vůle jsme si nejen vědomi ceny věcí tohoto světa, které mají ~~svou~~^{svou} důležitost, ale kromě toho mají pro nás i půvab, jímž příjemně promlouvají k naší bytosti". A dospívajícím je naznačováno v dalším pečlivém výběru, něco, co se týká i dospělých. /S. 206/: "A jak koroptve zabíjel, zavál mu vítr do očí tak prudce, že ~~zrak~~ začal slzet. A jedna z koroptví, která byla živa v síti, povídala druhým: "Podívejte se, družky, co dělá ten člověk! Ačkoliv nás zabíjí, vězte, že mu nás je velmi líto, a proto pláče!" A jiná koroptev, která byla moudřejší než první a která se díky své moudrosti uchránila toho, aby padla do sítě, odpověděla jí takto: "Přítelkyně, velmi děkuji bohu, protože mě zachoval, a prosím boha, aby uchránil mne i všechny mé družky před tím, kdo mě chce zabít a uškodit mi a dává najevo, že ho má škoda trápí!" Lušan Šindelář, ve svém dosti rozsáhlém průvodním textu, umí rovněž mnohé naznačit. /S. 141/: "Přečteme-li si spisy o ptactvu a květěně Čech ještě z konce minulého století, seznáme, kolik druhů nenávratně vymizelo. Podíváme-li se na fotografie krajin z téže doby, nepoznáme je. Samozřejmě že se náš život ochudil..." atd. Nemohu ještě, než ocitovat postřeh D. Šindeláře o dva odstavce dál: "Kde jsou vztahy nelidské, je nelidské vše. I živočich a rostlina mají pak nenávisť k člověku, jak se alespoň zdá lidem, kteří neztratili pocit odpovědnosti a svou lidskou čest." Uzavírám knihu, plnou dobrých myšlenek a myslím na čtenáře od 12 let: co jim se bude zdát, budou-li patřit k lidem, kteří neztratili pocit odpovědnosti a svou lidskou čest? V úvodu knihy jsem četla jen tyto vybrané verše z díla Kainara /S.14/: "Český sen. Je český obzor / hluboký jak džbán / a jeho vzduch je silnější / než víno". A protože jsme národ podobojí, snad si správně vysvětlují poselství knihy, uzavřené výkřičníkem za posledním veršem básníka Vsevoloda Ivanova: "Věřte!"

Jan Munzar: Medardova kápeň. /Horizont, Praha 1985, vydání I, s. 240, náklad 37 000, cena Kčs 21,- /

Pranostiky očima meteorologa: a zároveň vhodná kniha pro všechny, kdo mají zájem o vliv baroka na českou slovesnost. Na s. 14 je připomenut moravský rodák Šimon Partlice ze Špicberka /vhodný predikát!/, autor první knihy pranostik, vydané v r. 1617 /"Kalendář hospodářský každoroční"/. Na další straně je připomenuta vědecká činnost Karla st. z Žerotína: "pro naší historickou meteorologii je důležité, že Žerotínova pravidelná /více než rok trvající/ meteorologická pozorování bez přístrojů, konaná většinou v Náměšti nad Olavou, jsou první toho druhu na území Čech a Moravy." /Jako přístroj k meteorologickému pozorování v Čechách doporučuje Partlicius

měděníci s vodou, vystavenou venku, aby "pílní hospodářové" "poznati mohli, jaký mráz byl". - Partlicius /uváděný s podobiznou v polovině 19. století mezi "výtečnými" muži česko-slovanskými/ získal svůj predikát ze Špicberka od Zimního krále, a je škoda, že v knize, v níž je tak často citován, není uvedeno, jak české slovesnosti rozuměl, neboť byl literátem: už v r. 1613 otiskl překlad Řešátkovy básně "Adamus Judicatus", pak jako oceněný dvořan následoval Zimního krále do exilu, ještě v r. 1651 vydal v Amsterodamu knihu /v němčině/, aby se potom /dle staršího historického zpracování/ navrátil do Prahy, kde vydal "Kalendář hospodářský a kancelářský" na léta 1637-1640. / A jestliže je na s.18-19, v kapitole nazvané "Průkopníkem byl Antonín Strnad", připomenut tento zas-loužilý muž, pak nelze, než se podívat naivité autora, poctivého meteorologa. Stať o něm začíná totiž větou: "Není po něm zatím pojmenována žádná pražská ulice", aby J. Munzar pokračoval- "Třeba jen proto, že jemu vděčíme za záchranu věhlasného staroměstského orloje". Tedy především: ani J. Munzar ve své knize neuvádí, že Antonín Strnad byl příslušníkem jezuitského řádu, kam vstoupil v r.1763. V řádu působil jako magister scholas-ticus gramatiky, a po zrušení řádu v r. 1773 předsedal i na meteorologii. A nejen že v r. 1775 založil tradici neustálého meteorologického pozorování na Klementinu, nebo že v r. 1787 zabránil :

/josefinskému/ odvozu pražského orloje do šrotu /tím, že vypracoval projekt jeho opravy/, ale působil také jako sekretář České učené společnosti /je nutné připomenout v této souvislosti i jeho žáka Dobrovského/. V r.1792 se pak stal děkanem filozofické fakulty, v r. 1795 rektorem pražské univerzity a nejen že redigoval kalendáře vydávané Českou společností hospodářskou, on také vydal v Praze r. 1782 "Oratio de st. Joanne Nepomuk" a i jinak se jako bývalý člen řádu projevoval. Je potom myslitelné, aby pražská radnice dovolila pojmenování nějaké své ulice po bývalém jezuitovi? Tomu by se J. Munzar neměl divit, stejně jako situaci z r. 1984, o níž píše na s. 55: "Z hlediska pranostik je paradoxem, že od r. 1984 zmizely Hromnice z občanského kalendáře, kdežto např. Tři králové zůstávají. Soudíme-li totiž podle počtu lidových prúpovídek k tomuto dni, jedná se o nejvýznačnější "kritický" den celého roku." Já mohu J. Munzara ujistit, že ti, kdož realizují občanský kalendář, ví, co činí: v kalendáři pro občany ČSSR není totiž místa pro žádné "kritické" dny. Po jedenáct stáletí připomínala církev Čechům, že Hromnice jsou dnem, kdy hořící svíce v ruce je znamením víry s dobrou činností: jako o svíci bez světla lze říci, že je mrtvá, tak i činnost bez víry a víru bez dobrého díla lze prohlásit za mrtvou. Ať už mrzne, či je zataženo: tedy i z hlediska pranostik! Z nichž cituji:/s. 126/: "Před svatým Janem modli se o déšť, po něm přijde bez šikání." /S. 125/: "Na svatého Aloise poseč louku, neboj se!" /S. 123 /: "Na svatého Víta na jedné straně se tmí a na druhé svítá." /S. 176/: "Malévá-li Havel, bude horké léto." Neboť: Poručíme větru, dešti. /Také pranostika./ Inu: na jedné straně se tmí a na druhé svítá.

lepšími vyhlídkami než česká politika. Masarykova a Benešova taktika v této věci byla zcela pochybená. Česká otázka mohla být vyřešena jedině revoluční cestou". Tečka: a protože se Václav Král následnou mírovou konferencí ve Versailles už nezabývá, vzniká v neinformovaném čs. čtenáři /a takových je! / dojem, že tato konference potvrdila dynastii i nezasaňování Čechů do záležitostí Slovenska ve federalizovaném státě, atd. Tuto cennou historickou premisu, domyšlenou do důsledků, nelze Královi upřít: na mírových konferencích v Evropě mají dynastie vždy "daleko lepší vyhlídky než česká politika". A proto jsme tam - kde jsme. A proč nebyla v r. 1918 "česká otázka" vyřešena jedině revoluční cestou? Zavini- le to zlá politická úchyška: parlamentarismus. Cituji ze s. 268: "Socialistická ra- da se sice 14. října pokusila chopit moc, ale parlamentní socialističtí politiko- vé nevěděli, jak se takové věci dělájí. Po tomto nezdaru zůstalo na Národním vý- boru, aby se chopil moci později". - Je tomu tak: z knihy V. Krále lze excerptovat mnohá cenná poučení, která se týkají - nejen vzniku Československa. Ale tak tro- chu i budoucí - socialistické? - Evropy: zbavené parlamentních nezdarů.

Bohuš Chňoupek: Lámanie pečatí. / Smenz, Bratislava 1984, ilustr. J. Cesnek, vydání I., s. 521, náklad 20 000, cena 35,- Kčs./

Knihu už byla vytištěna v r. 1985 i v českém překladě: přesto se budu v citacích opírat o první vydání, ve slovenštině. Neboť Bohuš Chňoupek /roč. 1937/ hned na prvních stranách zdůrazňuje, že se narodil až za Dunajem, v prostoru, který vybojo- vali Češi v r. 1919, ve Versailles a odkud Hitler po Mnichově zíral na Prešpurk, či Bratislavu. /Na s. 10 autor používá oba názvy./ A nyní citát ze s. 301-302: "Šest rokov hľadal excár miesto, kde by sa uchýlil. Od samého začiatku však sústredil hlavné úsilie na možnosť vrátiť sa na slovenské majetky. /.../ Vytrvalo zaplavoval prezidenta Československa žiadosťami o návrat a užívanie káštieľa. Pod najrozlič- nejšími zámienkami, najčastejšie účasťou na poľovačkách, znovu a opäť žiadal o možnosť návštevy coburgovských majetkov a päť rokov mu ich Masaryk vytrvalo za- mietal. /.../ Nemal Eritov rád, takisto Američanov, odmietal Stalina, žičil Nemcom, tlmil však sympatie k Hitlerovi. Popri rodnej nemčine a francúzštine, angličtine, bulharčine, taliančine a maďarčine sa učil po slovensky. Jediný cár, čo vrevel re- čou tohto malého národa." Na týchto o podobných novinárskych sděleních stavi Chňoupek svoju knihu o podílu Francouzů na bojích proti Němcům ze SNP. Pokračuji dalším citátem o cárovi, "čo vrevel slovensky" /s. 302/: "Na prechádzkach ho spre- vádzal vždy niekto zo služobníctva; keď stretali ľudí, prikázal obdarovať ich pe- niazmi." /Správne už bylo mnohokrát poukázáno na skutečnost, že Masaryk napomáhal pražské vládě ochuzovat Slovensko: co peněz mohl bulharský excar rozdat při pro- chádzkách, kdyby byl do Československa vpuštěn bez zdržování! / A o tom, jaké má Chňoupek povědomí o Masarykovi, svědčí citát ze s. 17: "V sotva tisícovej Čejči, na skok od Napoleonovho Slevkova, kolonizovanej po cholerač a vojnách na pokyn Ma- rie Terézie francúzskými sedliakmi z besenconského kraja, z dediny Deservillers na panstve Dorna, s menami ako Petit, Jaillet, Flosse, Gré, Masson, Chalet, Dor-Gazain, Guiot, Clément, Basis, Pernet, Coglie či Bouvois, z ktorých se za tie dve storočia

stali české Petý, Šála, Perný, Bíza, Gazaň, Greja, Doné, Žalio či Zorž, uváznilí čtyřicet sedem občanů a z nich dvacet osm popravili nebo umučili". Z takového textu o řádění Němců za heydrichády v Čejči by mohl někdo nabyt dojmu, že zde snad běželo o postih za nějaký staletý vztah k Francii. Ale - Čejč je na stejný "skok" jako od "Napoleonovho Slavkova" - vzdálena i od hranic Slovenska: a kdyby v r.1985 Chňoupek Čejči projížděl, mohl by si dva metry od státní silnice přečíst /aspoň letmo na přízemním domě č.56/ pamětní desku se jménem T.G. Masaryka. Tato deska byla odhalena již 28.10.1920: Masaryk se učil v Čejči u Ant. Beneše kovářem, jeho bratři Ludvík a Martin od jara 1864 chodili v Čejči do obecní školy, rodina tam třikrát změnila byt, kaplan farního hostela pro Čejč /v Hovoranech r.1867/ František Satora připravoval Masaryka ke zkouškám jako privatistu gymnázia ve Strážnici a dále jej vydržoval na studiích do V. třídy gymnazijní v Brně, atd. Masaryk jako prezident Čejč navštěvoval: proto volili Němci vůči obci tak krutý postup. Ovšem, aspoň jako Slovák by měl Chňoupek o vztazích Francouzi a Čejč znát: do Čejče nedošli z míst, jež uvádí - ale s Holíče na Slovensku! Tam je povolal tehdejší ředitel císařských statků Posch: na kolonizování statků uherských! Cituji z Moravské vlastivědy, Brno 1926- svazek venovaný T.G.M. /s.142-146/: "z vesnice Deservilleur přišlo jich tehdy 45 rodin; poněvadž ale neměli kde bydlet a museli se ukrývat po stodolách, trpěli zimou, hladem a bídou; mnoho jich onemocnělo... a 40-50 jich tehdy také pomřelo". /Z celkového počtu 218 Francouzů, kteří přišli do Holíče./ A s Holíče pouze 17 rodin přišlo 19.4.1771 osazovat 30 nově vyměřených statků - a spolu se Slováky! A jak v té době "po choleraích a vojnách"? Např. v roce 1716 byly v Čejči založeny známé lázně: s nově postaveným hostinským domem, pro poddané v Čejči byla v r. 1731 postavena barokní kaple sv. Vendelína, v r.1722 umělecká barokní socha sv. Kajetána; už dle urbáře z r.1691 bylo v Čejči chováno 100 dojnic, 130 jelovic, 16 volů, 12 klisen, 3000 ovcí, 40 sviní, 100 vepřů atd., v r.1749 bylo v Čejči obděláváno 600! měr polí a 39 měřic vinohradů a v r. 1771 byla tak rozparcelována pouhá třetina vrchnostenských pěstvin /720 měřic z 2 158/pro příchozí z Holíče. A 17 francouzských rodin docházelo dál po léta "do vzdáleného Holíče, odkud o velikonocích přicházel na Čejč františkán je zpovídat". A ještě: počestění neprobíhalo "dve storočia", ale již r. 1834 Francouzi "měnili svá rodná jména v písmě" - a přesně tak, jak uvádí po 150 letech Chňoupek. Inu: psát o Francouzích na území Československa - to chce více faktografické přesnosti. Ale co - po kritice podružných detailů - v Chňoupkově knize zaujme, na chvíli? Cituji ze s.18: "Slovenský štát, prvý spojenec ríše, jediný, čo sa s vysúkanými rukávami vrhel po boku "tisícročných priateľov" do svojej prvej vojny - proti Polsku". Toto připomenutí, že "Slovenský štát" jako jediný ~~stát na zeměkouli~~ stát na zeměkouli pomáhal Hitlerovi rozpoutat světovou válku, přepadením Polska /pak se přidali další/, považuji v r. 1984, 1985 atd. za překvapivé - lámání pečeti.

František Cuřín: Vývoj spisovné češtiny. /Státní pedagog. nakl., Praha 1985,
Edice Učebnice pro vysoké školy, vydání I, náklad 5000, s.184, cena 15,50 Kčs/

Vysokoškolský profesor a doktor věd se ve svém díle vyslovuje k pravopisným změnám takto /s.134/: "Za hlavní náplň jazykové kultury se dnes pokládají a-
si tyto úkoly: 1. Činnost kodifikační. Do ní spadají a/ pravopis. Tu by se
měla ve prospěch uživatelů zásadně vyřešit otázka počestování cizích slov,
zjednodušení pravopisu / i a y, s a z, ú a ů atd./, aby to bylo přijatelné
všem a nemělo negativní vliv na dorozumivací funkci pravopisu"/Podtrženo KO/
Ze s. 131 lze ocitovat: "Styl umělecký se za posledních let silně změnil. Na
jeho vývoj také značně působily teoretické názory na spisovný jazyk vůbec.
Skoro vůbec se v něm neprojevíly starší názory pseudomarxistické, vydávající
spisovný jazyk za jev třídní, ale zato zpočátku významně působily marxistické
názory nastolené roku 1950"/.../"Vedlo to na nějaký čas v letech padesá-
tých k zploštění uměleckého jazyka, k jeho jednotvárnosti a k malé individu-
ální rozrůzněnosti. Jistě správný požadavek větší srozumitelnosti a přístup-
nosti uměleckého jazyka lidovým vrstvám vede k tomu, že v literatuře se ja-
zykově prosazuje prostší linie čapkovsko-~~solbrachto~~vska proti linii vanču-
rovské." V r. 1985 se tak dovídáme, jaká linie se v literatuře jazykově pro-
sazuje: prostší. Stejně tak je zajímavé, že vysokoškolští profesori používa-
jí neustále termín "lidové vrstvy". Takže: jestliže se něco vrství a je na-
vršeno /lidově/, pak prostší linie tomuto zvrstvení - zpřístupní i uměleckou
tvorbu! Šetřit se musí všude, pánové - prostší linie převládá ... /Rovněž
tak systém nevědeckých tvrzení ve vysokoškolských učebnicích. Citují se s.
60." Jezuité byli před Bílou horou germanizátory. Po Bílé hoře se jich, jak vi-
díme, objevuje několik, kteří se bojí o osud jazyka, chválí jeho bohatou minu-
lost i jeho krásu." -Tvrzení, že jezuité byli před Bílou horou germanizátory,
je tak snadno vyvrátitelné, z všeobecně dostupných materiálů, že nechápu, z ja-
kých pramenů lze v ČSSR získat - studiem - doktorát věd./ Atd.

Bedřich Moldan: Přežije technika rok 2000? /Edice Věda a technika populárně,
SNTL Praha 1985, vydání I, 160 s., 40 obr., náklad 6200, cena 23,- Kčs./

V tiráži se praví, že "publikace je určena široké veřejnosti". V kapitole
"Bude mít vojenská technika budoucnost?" se dovídáme, jak velkou platnost
mají smlouvy mezinárodně sepsané a uznávané./S.148/: "Mezi lety 1945 a 1979
vybuchlo asi 1200 jaderných náloží, v naprosté většině pro zkoušení zbraní.
Většina z nich byla provedena po roce 1963, kdy vstoupil v platnost zákaz
jaderných zkoušek v atmosféře. Téměř 600 náloží explodovalo v 5 velkých pouš-
tích, z toho 130 nad povrchem." Lze ještě dodat, že od r. 1979 se situace
dále zhoršila: kolik lidí však doufá stále v nějaké budoucí mezinárodní

smlouvy - platné? Autor, kandidát věd a RNDr., který umí citovat z Engelse, umí také čtenářům vyložit, jak dobře se jím v ČSSR žije: "Někdy si sice rádi představujeme, jak by se nám dobře žilo třeba jako dávným šlechticům, ale zapomínáme, že těchto šlechticů bylo velice málo, a že dnes je životní úroveň průměrného Čechoslováka po materiální stránce a co do komfortu určitě vyšší než šlechtice z minulých časů." /S.144/ - není to skvělý příklad toho, jak uvažuje technik a technická inteligence? neboť být šlechticem - to nebylo jen to žrádlo s komfortem - ale otázka cti! Až po hranici života a smrti: průměrný Čechoslovák - i ve svých snech! - má zůstat omezen na "materiální stránku". /Poznámka čtenářská, v závorce: Těch stránek, materiálních - vypadávajících neustále - z jedné velké strany! / K tomu medu v ČSR: "Závod Včela v Předboji u Prahy, který je jediným zoračovatelem medu v ČSR, převzal v r. 1980 od Jednot, spotřebních družstev, pouze 811 tun medu. Zatímco on ještě v první polovině sedmdesátých let se zde výkup medu pohyboval mezi dvěma a třemi tisíci tun, od rekordního roku 1976 trvale klesá. V r. 1977 činil 2 624 t, o rok později 1531 t a v r. 1979 dokonce jen 1008 t. Za hlavní důvody označují odborníci nestálé počasí" - konec citátu ze s.141. /Poznámka čtenářská, v závorce: od toho roku 1977 tolik potíží v socialistické vlasti nastalo! / To počasí! / A ještě jeden pozoruhodný citát z téže strany: "Slepice zřejmě pocítují bolest, strach a úzkost, jestliže je narušováno jejich zdraví nebo jejich pocit pohody." ... "Objektivní pozorování naznačuje, že zdraví slepic může ohrozit prostředí chudé na podněty a cizí přírodním poměrům." ... "Pokud se tak slepice pěstují, týrají se. Na tom nemohou změnit nic ani ekonomické námitky." A jsme u toho: vědci, ekonomové a jiní, podporují v ČSSR týrání; zatím aspoň prokazatelně u slepic.

Stanislav Hejda: Kapitoly o výživě, / Avicenum, Praha 1985, Edice Život a zdraví, vydání I., s. 236, náklad 7000, rukopis vědecky recenzován, 25,- Kčs/

V předmluvě se praví /s.5/: "Příroda však nejsou jenom stromy, lesy, řeky a hory. Patří k ní také vzduch, který dýcháme, voda, kterou pijeme a potravu, kterou jíme." V kapitole "Jaká je naše kuchyně" zveřejňuje autor fakta, která by neměla zapadnout /s.220/: "Při různých příležitostech slýcháme, z mnoha stran připomínky k charakteru současné české nebo slovenské kuchyně, přičemž se nejednou konstatuje, že je už tradičně knedlíková a že ideálem mnohých lidí je vepřová pečeně s knedlíkem a zelím." /.../ "Všichni však žijeme v určitém, více nebo méně uzavřeném okruhu lidí a podle nich posuzujeme. Dokonce jsme náchylní generalizovat a to, co vidíme kolem sebe a své rodiny, jsme ochotni pokládat za typické pro svůj kraj, ne-li pro celý stát. Představy o knedlíkové kuchyni jsou ještě více rozšířeny v zahraničí a leckdo považuje knedlíky za nejtypičtější rys naší kuchyně. Dokonce se o tom píše a hovoří v rozhlase." Toto rozhořčení doktora věd nad překrucováním

stavu věcí se ní zamlouvá: jestliže "Všichni však řijeme...uzavřeném okruhu lidí a podle nich usuzujeme; pak to všichni padá i na hlavu našich ideologů. A co když píší a hovoří v rozhlase nejen o knedlicích jako typickém národním projevu, ale v podobném smyslu i např. o socialismu? Doktor lékařských věd na své /citované/ straně problém takto uzavírá: "A bychom získali co možná objektivní obraz o dnešní české kuchyni, zpracovali jsme skutečnou spotřebu potravin". A na s. 223 publikuje výsledky výzkumů v současné ČSSR: "Daleko nejčastějším příkrmem jsou brambory - téměř u 40% obědů. V tomto směru si musíme trochu korigovat představy o knedličkové české kuchyni, neboť houskové knedlíky představují jenom 15% příkrmů, bramborové 4%." Co k tomu dodávat, když součástí přírody za socialismu je i to, co jíme? Nebo - že by tomu tak bylo - nejen za socialismu?

Jakub de Voragine: Legenda Aurea. / Vyšehrad, Praha 1984, přeložil Václav Bahnik, vydání I, s. 340, náklad 15 000, cena 58,- Kčs/

Úvodní studii napsala, texty pro překlad připravila a legendy o českých světcích přeložila Anežka Vičmanová: podařil se tak ediční čin, který přisuzovat nul k nejednomu čtenáři četbu dobron. Osamotněl autorovi A. Vičmanová píše /s.19/: "Proto nesouhlasíme s těmi, kdo mu vytýkají suchost a malou uměleckost jeho prózy." Skutečně, Jakub de Voragine v 13. století, kromě svých povinností /značných a zdokumentovaných/ janovského arcibiskupa žil tak, že lze o něm i v Praze v r. 1984 číst /s.16/: "Zřejmě o sv. Mikuláši, Janu Almužníkoví a jiných štědrých svatých ve své Zlaté legendě jen nepsal, ale snažil se podle jejich příkladu i žít. Tato shoda literární tvorby a životní praxe je ve středověku něčím vyjimečným a není vyloučeno, že přispívala i k oblíbě Zlaté legendy." Jenom se pozastavují nad tím, že lze tvrdit: "Tato shoda literární tvorby a životní praxe je ve středověku něčím vyjimečným", jako by novověk tuto výjimku ještě častěji nepostrádal /Z toho středověku: zajímavé zjištění o literární nevěrohodnosti Jana Husa lze citovat ze s.57. - "Ani v husových spisech se nikde nejmenuje Jakub de Voragine ani Passionale. Odvolává se v nich nanejvýš na Vite patrum. Ty byly staré, byly tím dávno kanonizovány a odvolání na ně zvyšovalo jak teologickou, tak stylistickou úroveň spisu. Proto je Hus citoval. To, že jejich znění přebíral ze Zlaté legendy, bylo už pro něho a jeho současníky zcela zanedbatelné. Proto teprve při přípravě kritických vydání se postupně přichází na to, že pramenem úda je, který nás třeba u Husa překvapuje, je právě Zlatá legenda."/A na závěr si dovolím ocitovat ze s.64: "A tak v našich pohádkách dodnes nacházíme leccos z toho, co k nám přišlo se Zlatou legendou..., ať už jsou to sedmispáči nebo vyprávění o zlatém prstenu, který zpět po letech přinese ryba, nebo pohádka o rytíři, který zabije draka a ožení se s princeznou."-Legendy, z nichž vznikají pohádky - to je české téma!

458

T a h l e j á m a j e b e z e d n á

Jedna starší povídka známého českého spisovatele vypráví o muži, který hloubil po městě jámy, aby do nich za tmy padali chodci. Do noci znělo volání o pomoc. Náš muž pochopitelně dobře věděl, kde jámy vykopal, a proto oběti snadno zachraňoval. Došel za to všeobecného uznání.

V životě to neprobíhá vždycky tak přímočaře a doslovně.

Vezměme například původní české činohry. Není to s nimi slavné. V posledních dvou sezónách je dokonce patrný "určitý pokles autorské aktivity a ani dramaturgické plány na novou sezónu 1985/86 nenaznačují výrazné změny k lepšímu". Tak o tom mluvila na zasedání ústředního výboru Svazu českých dramatických umělců dne 24. června 1985 předsedkyně Svazu Jiřina Švorcová. Mohla podat zasvěcené svědectví na zasvěcené půdě. Vždyť se i se svým Svazem přibližně patnáct let zaslouže o to, aby byl stav takový, jaký je. Vznikl ~~přímý~~ zákazem téměř všech předních českých dramatiků a rozbitím tvořivých struktur českého divadla na počátku sedmdesátých let a důsledky se dodnes nepodařilo překlenout.

Ale to paní Švorcová neměla na mysli. Podle ní jsou příčiny k nespokojenosti jiné. "V činoherních inscenacích tematicky nadále převažují osobní a rodinné problémy současného člověka, střety socialistické morálky a projevy egoismu a maloměšťačtví apod. Takže ani v posledních divadelních sezónách nedošlo k onomu tematickému posunu, o kterém jsme hovořili na sjezdu."

Rád bych paní Švorcové správně porozuměl. Zdá se mi, že volá po něčem jiném než po tematickém posunu. Ten by sám o sobě nemusel být nic platný. Hra z oficiálně preferovaného prostředí, třeba továrního nebo armádního, může svou dobu a své diváky minout jako každá jiná. Viděli jsme takových dost. Na druhé straně drama zrcad-

líci osobní nebo mravní problém dokáže přesáhnout intimní charakter své látky a vypovědět něco podstatného o člověku a společnosti. Každé téma totiž unese tolik, kolik je autor schopen do něho vložit. Závisí to na jeho nadání, k němuž neodlučitelně patří i vůle k pravdě. Jsem přesvědčen, že to paní Švorcová ví. Jde jí spíš o to, že se současní dramatičtí autoři ve svých scénických dílech vyjadřují většinou politicky málo zřetelně, ztvárňují všelidské konflikty a nedostatečně odrážejí to, co pseudovědecká hantýrka nazývá realitou třídně rozděleného světa. Jednoduše řečeno snaží se uniknout ideologii, zdráhají se propůjčit k lidsky i politicky štvavému způsobu psaní, jež u nás vypracovaly některé protektorátní noviny a časopisy a jež v padesátých letech ovládl i uměleckou literaturu. V uplynulém patnáctiletí se však na scéně prosadil jen výjimečně. Vnímavější a poctivější z povolených dramatiků zřejmě cítí, že ve světové i domácí situaci připomíná ten způsob dobu ledovou, ti méně vnímaví a poctiví se mu brání, protože jsou alibisté. Nechuť se pak u všech násobí tím, že dosavadní honorářová praxe zachází s dramatiky přísně. Dostávají jako jinde ve světě deset procent tržby z každého odehraného představení. Je-li autorů víc, musejí se dělit. Snad se příliš nezmýlím, když odhadnu, že například text provozovaný v oblastním divadle, které funguje na základě abonentního systému, vynese autorovi při slušné návštěvnosti zhruba 5 000 Kčs za sezónu, tedy méně, než divadlo vyplatí výtvarníkovi za návrh scény. Přitom ten výtvarník pracuje zabezpečen smlouvou, zatímco dramatik si až do premiéry nebývá jist, zda bude uveden a něco vydělá. Je-li kus jakkoli problematický, trvá nejistota i po premiéře. Teprve uplatnění v pěti, šesti nebo nejraději deseti divadlech umožní, že se dá výtěžek za velmi úspěšnou divadelní novinku srovnávat s příjmem za zcela průměrnou televizní hru.

Právě to se teď změní. Dne 17. dubna 1985 ministerstvo kultury pod č.j. 7 583/85 zveřejnilo "Zásady pro uzavírání tvůrčích dohod o vytvoření divadelních her a o poskytování tvůrčích odměn za přijaté hry". Tvůrčí dohodu uzavírá z jedné strany objednavatel, tj. divadlo nebo umělecká agentura, z druhé strany autor. Podnět může dát kterákoli z obou stran. Nad plněním bdí ministerstvo kultury s Českým literárním fondem a Svazem českých dramatických umělců. Ti posoudí, zda má dílo potřebnou úroveň a zda se neodchyluje od sjednaného "obsahového záměru". Odměnu mohou případně snížit nebo vůbec nevyplatit. Za pracovní verzi obdrží autor až 5 000 Kčs, za dokončené dílo od 3 000.- do 25 000 Kčs. Více než 25 000 Kčs dohromady to být nesmí. Konkrétní výše se určí podle "společenského významu díla a jeho ideově umělecké hodnoty". Běžný honorář za provozování se tím nesnižuje.

V úvodu k Zásadám - otisklo je 6.-7. číslo Informací Svazu českých dramatických umělců - se ~~píše~~ o tom píše jako o společenské objednávce na původní dramatická díla. Sousloví "společenská objednávka" je ~~staré~~ staré. Používali ho vyznavači sovětské formální školy ve dvacátých letech, mysleli jím však nikoli to, co si přejí úřady, nýbrž to, čeho je společnost tak silně zapotřebí, že to naléhavě pociťuje i umělec a vysloví to ve svém díle. Majakovskij v tom smyslu vykládal svou báseň na smrt Sergeje Jesenina. Vnitřně ho to pudilo k reakci na sebevrahovy poslední verše. Zároveň byl toho názoru, že tím plní vnější, ačci nepsaný požadavek společenské hygieny: manifestovat proti životní omrzelosti. V této souvislosti nezáleží tolik na tom, že zmíněná báseň Majakovského je podle mne otřesný dokument básníkovy lidského a uměleckého zploštění. Důležité je, že k jejímu napsání nepotřeboval předem sjed-

náný příplatek. František Halas to pojmenoval jednou provždy: Hledaje příkaz sluchu nehledám.

Zato Svaz českých dramatických umělců spojuje příplatky s velkou nadějí. Není ostatně zač se stydět. V dějinách světové kultury se najde bezpočet příkladů, že se díla objednávala. Sám Mozart tvořil na objednávku. Snad by tedy bylo loajální, až se celá akce pochlubí prvními výsledky. Avšak omlouvám se: sýčka v sobě nedokážu úplně přehlušit. V tom příplatku spatřuji totiž spíše úplatek, a kdo dává úplatek, prozrazuje, že buď nevěří sám sobě a své věci, nebo svému uplácenému protějšku, anebo ani jednomu, ani druhému. A ten, kdo úplatky přijímá? Četl jsem u Bertolta Brechta, že chytrý pan Keuner se toho nehrozil. Uvažoval o podplácení novinářů, aby dělali kvalitnější noviny. Škoda, že to nevyzkoušel prakticky. Vsaším se, že by se ukázalo, že to není k ničemu. Úplatný novinář je zaměstnanec demoralizovaný nedostatkem talentu, hrdosti, sebedůvěry a chuti k práci. Dokáže za úplatek dokonaleji dodržovat nařízená a vžitá tabu. Psát musel už zapomenout, pokud to vůbec někdy uměl.

Peníze věnované na uplácení tvůrčích umělců nebo těch, kdo mají jako tvůrčí umělci vystupovat, je tudíž třeba pokládat za vyhozené. Takle jáma je bezeďně. Jsou prostě situace, které se penězi řešit nedají.

Milan U h d e

Princip zásluhovosti

Konečně to mají zakotvené v úředním dokumentu a sjezd jim to jistě schválí. Vymysleli si na to nové slovo, bezpochyby proto, že staré se jim zdálo příliš jednoznačné a jaksi nepříjemné, cítili v něm skrytý útok na svá privilegia, která, jak v hloubi duše dobře vědí, jsou stejně nemorální, jako třídní privilegia v minulosti. Měli by četli a slyšeli, že člověk má být odměňovaný staromódně podle zásluh, příliš by jim to připomínalo zásady klasického socialismu, který měl své mravní ideály a svůj patos a neříkal si ještě reálný - museli si pro sebe i pro nás vymyslet zásluhovost, ba dokonce princip zásluhovosti. Přechtěte si "Hlavní směry hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986-1990 a výhled na období do roku 2000" - je to tam několikrát a je to jediný nový pojem, který se tam vyskytuje.

Slovo, které lež tak bezpodmínečně potřebuje, jí však zas jednou před našima očima zrazuje a odhaluje: zpakřivená "zásluhovost" a "princip zásluhovosti" totiž opravdu po smyslu textu znamenají něco docela jiného než spravedlivé, pro ekonomiku a společnost přirozené a nutné odměňování podle zásluh, podle výsledku a významu práce. "Zásluhovost" a "princip zásluhovosti" vyjadřují a uzakonnují i do budoucnosti stav, který vykvetl v průběhu cesty k reálnému socialismu: minimem "zásluhovosti" je mlčenlivé přijetí pravidel hry, které umožňuje život sice bez výhod, ale také bez větších otřesů. "Zásluhovost" se pak rozvíjí aktivním přikráváním v nejrůznějších masových organizacích, vyvěšováním praporek a omíláním frází, vstupem do některé z filiálních stran národní fronty,

členstvím v občanských výborech a zastupitelských orgánech. Teprve Legitimace ovšem zaručuje, odstupňovaně podle kádrové nomenklatury, přístup k privilegiím, od vyšších platových tříd, vyšších prémie, lepších vyhlídek v zaměstnání, při získávání bytu i umístování dětí na školy - až po speciální lékařskou péči, přednostní zásobování v oddělených obchodech, vskutku výběrovou rekreaci v jinak uzavřených nebo chráněných oblastech a posléze osobní důchody. To všechno je potvrzeno černé a bílé a naplánováno až do r. 2000. Jakkoliv rozumně zní požadavek /sepsaný ovšem strašlivou češtinou/ "prohlubovat hmotnou zainteresovanost vysoce výkonných a tvůrčích pracovníků, zejména předních dělníků, konstruktérů, projektantů a technologů, organizátorů výroby, kteří bezprostředně ovlivňují realizaci výsledků vědeckotechnického rozvoje v praxi", neznamaná to vůbec nic rozumného, protože už v dalším odstavci se vyžaduje "odpovědný přístup při prosazování zásluhovosti a diferenciací v odměňování" a přikazuje "podporovat politickovýchovnou práci realizací záměrů ve mzdové politice". Přeloženo do češtiny: odstupňování mezd se bude i nadále zneužívat jako nástroje k potlačování jakéhokoliv osobního názoru a mravního postoje, ať už politického, ekonomického, náboženského nebo filozofického, bude jako dosud znemožňovat, aby se na místo tvůrčího nebo vedoucího pracovníka nebo předního dělníka dostal člověk bez stranické legitimace, neokovaný "zásluhovostí" a nezkorumpovaný privilegii, kterých se mu za ni dostává. Co jsou to zásluhy, budou i nadále určovat nositelé "principu zásluhovosti". Kruh se uzavírá. Autoři dokumentu prozradili jedním slovem, že přes všechno zaklínání dalším rozvojem, dynamičností, kvalitou atd. atd. chtějí, aby zůstalo všechno pěkně při starém. Jistě budou odměněni podle principu, který vymysleli.

Jak to tu skončí: v Praze a okolí? Kdo tu bude žít, bude-li se nám trochu líbit a zda o nás - proti vůli úřadů - bude vědět? Dřív bylo zapomínání soukromou věcí, dnes je na něm státní zájem. Kdo je ten stát? - My ne. Nějaká stovka úhlavních funkcionářů chce rozhodovat, co se smí tvořit, co se má dít a co bude zapomenuto. Nezbyvá než zakládat proti nim paměť. Kdo toto ví a praví, neměl by se tedy stýkat spíš s mladými lidmi než s takovými, jako je Zdeněk Urbánek? Ale do Unionky s ním ještě půjdu, když mě tak zve.

Do Unionky - kdo ví, kde stála? - chodil už Jirásek a Vrchlický, ale i Zeyer, Heyduk a Sládek. Později tu s Haškem sedával Bass a Čapek s Neumannem. Hrubín pamatoval tu Wolkra, samozřejmě Biebla, Nezvala a Seiferta, jenž všecky přežil, aby je popsal. Taky Urbánek řekl: "Byla to jedna z prvních kaváren, do kterých jsem kdy vstoupil." Zkuste si tu vtočenou větu přeložit do jiného jazyka. Necítíte-li její groteskní hloubku, utvořte podle ní větu jinou, například: Už nikdy víc nevstoupíš do žádné z prvních kaváren!

Je mrazivé dopoledne, sluneční jas však pálí do kavárenských tabulí jako k jaru. Už se, umělcové, začínají slézat. Usedám do křesla a Zdeněk přede mnou sklízí ze stolu hromadu časopisů: "Takový nepořádek ovšem v Unionce nebýval," praví. "Co budeš chtít?" Rozmýšlím se do plochodrážního Lhotáka na protější zdi a pravím: "Myslím, že dobrý by byl dobrý čaj."

Zatímco ho ehystá, probírám časopisy, samé the: The Economist, The Guardian, The Spectator, The New York Review, The New York Times Book Review, jedna La Quinzaine littéraire a jeden členuprostý Index on Censorship. Časopisy téměř čerstvé, většinou z minulého prosince. Nemám rád domácnosti, kde pro světovost chovají staré šternošpígly. Když přede mne staví horkou konvici a ohřátý šálek, pravím: "Tolik novin jistě neměli ani v té kavárně. A on Stejtsmen už nemá Nejšn?"

- "V Junionce," praví Zdeněk, "byl hlavně čerstvý ňůz Kronikl. Ten tam byl, prosím, už druhej den!" Nalévá mi čaj.

"Já pořád nemám žádnou oblíbenou kavárnu! A mně se ani nelíbí, jak se z toho dnes dělá krajina," pravím kosobručivě. "Myslíš, že bez kaváren nebylo by bývalo kultury?" Přemýšlí, pak praví: "Ona se tam kultura ovšem nedělala, ale bylo to ovlivňující prostředí. Copak my si to taky nenahrazujeme... takto všelijak?" Vstal jsem a začal lozit kolem jeho stolu, stolku a pultíku: "Co píšeš?" - "No vidíš..." usmál se, "a už to potřebuješ vědět, promiň, třeba nepotřebuješ, ale chceš. A tam se krom toho chodili mladší kouknout na ty starší..." Ano, ano, a kde my budeme k vidění? napadlo mi, a kdo si nás zapamatuje, když ani mladší muži od StB nevědí o našich slavných činech? "Ale ty mě, zdá se, neposloucháš!" - "Jak to že ne!" - "Máš takový... roztržitě koncentrovaný výraz. Ještě k tomu Stejtsmenu: zjistil jsem velmi nelibě, když jsem tam kdysi byl, že jeho šéfredaktor je homo..." - "Já to ani nechci slyšet! Pořád o nich slyším, ale v životě jsem na žádného nenarazil, existuje to?" - "Existuje, to mi věř, ovšem to nebyla jen Unionka: v té řadě mezi ní a Slávií byla ještě kavárna Metro a Národní, což byla původní Černého kavárna..." - "Je to povalečství," podotkl jsem kosobručivě, a nazloben na sebe za to dodal jsem: "Neměl by ses spíše než se mnou scházet s někým mladším?" - "Proč," zarazil se, uvědomil jsem si, že zůstal trčet u Stejtsmenu, rychle jsem tedy vysvětlil: "Takhle paměť nevznikne, když budeme povídat jeden druhému." Vstal, smál se, začal taky přecházet kavárnou, kroužili jsme kolem sebe a já se ho pokusil plácnout po zadku obtaženém černými distinguovanými gatěmi. Shovívavě řekl: "Ujišťuju tě, že takhle oni to nedělají." - Konečně jsem se zeptal: "Půjdeš na pohřeb?"

Sklesl zas na pohovku a pravil: "Já pořád nevím... ty bys hrál to jejich divadlo?" - "Odrazuje mě to," řekl jsem. Úplně řečeno, bojím se hrubého otření soukromých dojmů. "Hlavně se mi nechce," pra-

víl Zdeněk, "se o něj s nima tahat. Vždyť víš..." Napadlo mi, zda někdy, on nebo já, povíme o poslední naší návštěvě u básníka: já tedy ne! Ať to řekne on, on píše paměti. Naštěstí se s nimi plouží kdesi v padesátých letech; bude - při svém stylu - dlouho živ.

"Nemluvě o vinárně Dunaj," řekl Zdeněk, "kde právě zmíněný s Halasem často seděl. Jednou jsem tam přišel se svou tehdejší dívkou, pozdější svou ženou, a nesl si knížku, kterou jsem si koupil, Holanův "Triumf smrti". Halas se mě zeptal, co to mám, podal jsem mu ji a on mi na zadní stranu napsal: Když Zdeněk můj ve svatém nadšení objímal tu, již objímat jsem chtěl." Vzpomněl jsem si na svůj úkol: "Kolik v té Unionce bylo místností?" - "Asi šest, některé velké jen jako tenhle pokoj." Kosobručivě jsem řekl: "Prostě se táhlo od lokálu k lokálu, a kultúra dělá se z toho dodatečně." Ano, proč žádná hospoda nevykazuje Březinu, ani Bedřicha Fučíka. Chodil snad d.p. Deml aspoň do Klášterní? Jen jednou, co vím, zatáhl ho Urbánek do Evropy. "Jenže ty mě zas neposloucháš, mluvím o Medkovi!" - "Poslouchám, Medek, básník." - "Básník a generál, mluvím o generálovi: Halas právě o něm řekl, že je to skvělý člověk, když je střízlivý, což však prý je den nebo dva v roce. Jak byla v září 1938 ta mobilizace, u toho jsem byl: kurýr mu přinesl rozkaz, on si ho přečet a vytáhl šavli a začal se s ní v té vinárně docela nebezpečně ohánět.

Bylo by to pro mládež, či nebylo? Příhoda je dost matoucí: básník - generál. Generál s básníky v hospodě. Ba víc: generálx ihned hotov šavlí bránit vlast jako básník. - No, on Ivan Skála by si toho generála taky oblékl, za výjimečného stavu, a šavlí do nás sekal.

Zdá se, že po Šifertovi je Václav Černý poslední postava demokratické kavárny a kavárenské poezie. Dnes je jedenadvacátého. Ráno mi dva muži přišli říct, abych na pohřeb nechodil. Vrchní prochází vyprázdněnými místnostmi kavárny Union. Až poslední host se tiše zvedne, bude zavírat.

